ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر

ئۇلۇغ ئانا ھەققىدە چۆچەك

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

www.uyghurkitap.com

ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر

ئۇلۇغ ئانا ھەققىدە چۆچەك

(داستان - باللادا)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

www.uyghurkitap.com

图书在版编目(CIP)数据

母亲的传说：维吾尔文/阿不都热依木·吾提库尔著：
—乌鲁木齐：新疆人民出版社，2010.4
ISBN 978-7-228-13349-9

Ⅰ.母… Ⅱ.阿… Ⅲ.诗歌—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.I227

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2010)第067792号

作　　者	阿不都热依木·吾提库尔
责任编辑	阿不都热合曼·艾白，艾则孜·吐尔迪
责任校对	古丽夏尔·尼格买提
封面设计	艾克拜尔·沙力
绘　　画	帕尔哈提·依布拉音
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	新疆新华印刷厂
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	7
版　　次	2010年10月第1版
印　　次	2010年10月第1次印刷
印　　数	1—5000
定　　价	21.00 元

مۇندەرىجە

ئۇلۇغ ئانا ھەققىدە چۆچەك 1

قەشقەر كېچىسى 25

گۈل ۋە ئازغان 193

يېڭى جۇڭگو گۈلستانىغا 205

www.uyghurkitap.com

اولوغ بابا قصه چوخدی

داستان

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

تۆلكە ئۆز ئىنىغا ئۆرسە، قوتۇر بولۇر.
— قەدىمكى ئۇيغۇر خەلق ماقالى
(« تۈركىي تىللار دىۋانى » دىن)

مۇقەددىمە

بىر زامانلار مەنمۇ سىزدەك ياش ئىدىم،
ياشلىقىم غۇرۇرىدىن بەخۋاش ئىدىم.
گاھ يۈگەنسىز شوخ ـ ئاساۋ بىر تاي كەبى،
گاھ بۇلۇتلار ئىچرە ئۈزگەن ئاي كەبى
تەلپۈنەتتىم ھەر نەپەس مۇشتاق بولۇپ،
ئارزۇ دەرياسىغا قانماق بولۇپ.
بىر زامان تەكلىماكانغا ئىشتىياق
قوزغىلىپ، قويدۇم ئاتقا دادىل ئاياق.
تەلىيمگە ھەمراھىمۇ بار ئىدى —
كى، خوتەن كارۋانلىرى تەييار ئىدى.
قالدۇرۇپ چۆللەردە ئىز ماڭدۇق ئۇزاق،
گاھى ئاتلىق، گاھ ئېشەكلىك، گاھ ياياق.
بىزگە يول باشلار ئىدى ھېچ تىنىمەي
كۆپنى كۆرگەن، كۆپنى بىلگەن بىر بوۋاي.
ئاخشىمى سۆكسۆك قالاپ، گۈلخان يېقىپ،

سوزۇلۇپ ئارام ئېلىپ چۆلدە يېتىپ،
گاھ ھېكايەت ئاڭلىشاتتۇق، گاھ راۋاب،
ئۇچرىسا چۆلدە كېيىك، يەيتتۇق كاۋاپ ...

بىر كۈنى چۈشكۈن قىلىپ قونغاندا بىز،
بەك قىزىق بىر چۆچەك ئېيتتى بوۋىمىز.
بەلكى بۇ چۆچەكنى سىزمۇ ئاڭلىغان
ياكى مەلۇم بىر كىتابتىن ئوقۇغان.
كونىراپ قالماس لېكىن ھەق گەپ پەقەت،
گەرچە تەكرار بولسىمۇ بىرنەچچە رەت،
چۈنكى كۆپ سۈرتكەنسېرى ئەينەكنى بىز،
شۇنچە روشەن بولغۇسى ئۆز ئەكسىمىز.
يەنە ھەر گۈلنىڭ پۇراقى ئۆزگىدۇر،
گۈلخۇمارلار دىماغى ھەم ئۆزگىدۇر.
شۇڭا، ئۇ چۆچەك مېنىڭدە كەتمىگەي،
ئاڭلىغاننى باشقىلارمۇ ئاڭلىغاي
دەپ، بۈگۈن تۈزدۈم بايانغا قوشاق،
بولسىمۇ نۇقسانى گەرچە بىر قۇچاق.

1

بار ئىكەن تەكلىماكاندا بىر شەھەر،
بۇ شەھەرنى دەر ئىكەن شەھرى قەمەر.
تا قەدىم « يىپەك يولى » دا كۈن ۋە تۈن

شەرق بىلەن مەغرىب ئارا بولغاچ بۇگۈن،
پۈر كېتىپ داڭقى جاھانغا دەممۇدەم،
بوپتۇ ئەلنىڭ نەزەرىدە بەك مۆھتەرەم.
ھەيۋىتى ھەم قەسرىدەك كاشانىسى
شۇ زامان بازىرىنىڭ يىگانىسى.
كوچىلارغا سايىۋەن چىنارلىرى،
بويلىشىپ بۇلۇت بىلەن مۇنارلىرى،
چېلىنار كۈن ئالدىدا بوم قوڭغۇراق،
تارقىلار ئارچا ئىسىدىن خۇش پۇراق.

چۆرىسى خۇددى ئۈنىڭ باغى ئېرەم،
باغ ئارا رەيھان پۇرايدۇ سۇبھى دەم.
تاغلىرىدا قاشتېشى ھەم كەھرىۋا،
سۇپسۈزۈك مەرمەر بىلەن ياقۇت تولا.
سۇلىرى ئاندىن شىپالىق، جىلۋىگەر،
زەر چاچار ھەر مەۋجىدە شامۇ سەھەر.
ئوتلىشار بۇغا - مارال پادا - پادا،
قۇشلىرى پەرۋاز قىلار كەڭ دالىدا.
خەلقى كۆپ مەشھۇر ئىكەن ھۈنەر بىلەن،
قىز - جۇۋانلار بەسلىشەر ئەرلەر بىلەن.
شايى، ئەتلەس، زىلچىسىدىن دەممۇدەم
رەشك بىلەن ھەيران ئىكەن ھىندۇ ئەجەم[1].
شاھمۇ ئۆز تەختىدە مەسرۇر ئىكەن،

[1] ھىندۇ ئەجەم — ھىندىستان ۋە ئىران.

ئامىتى، ئىقبالىدىن مەغرۇر ئىكەن.
ئۆزىمۇ تاۋغاچقا① تەۋە شاھ ئىكەن،
بولسا تاۋغاچ بىر دەرەخ، ئۇ شاخ ئىكەن،
ھەممىدىن تاۋغاچ خانىغا كۈيئوغۇل
بولغىنىچۇن، سۇ ئىچىپ ئاندىن كۆكۈل،
ئۆتكۈزەركەن ئۆمرىنى بىدەرد - بىغەم.
لىك② تولا قىينايدىكەن بىرلا ئەلەم،
چۈنكى، بىر ئوغۇل يۈزىن كۆرمەي ھۇنۇز،
باشلىنىپ قاپتۇ ئۆمۈر باغىدا كۈز.
ئاھ چېكىپ، ھەسرەت چېكىپ ئەفغان بىلەن،
ئۆزىتىپ يىللارنى شۇ ئارمان بىلەن،
ئاخىرى يالغۇز قىزىنى پادىشاھ
تەختىنىڭ ۋارىسى دەپ قىپتۇ جاكا.

شاھ قىزى ھۆسن - جامالدا ھۆر ئىكەن،
بەلكى كۆپ ئەللەر ئارا مەشھۇر ئىكەن.

---

① تاۋغاچ — مەھمۇد كاشغەرىينىڭ تەبىرىچە: (1) ئۇيغۇر دېمەكتۇر؛ (2) ھەممىدىن چوڭ ۋە قەدىم نەرسە دېمەكتۇر. شۇنىڭدىن ئېلىنىپ، خانلار - نىڭ خانى «تاۋغاچ خان» دېيىلىدۇ؛ (3) ماچىن مەملىكىتىنىڭ نامى، بۇ مەم - لىكەت چىندىن تۆت ئايلىق ئۇزاقتا جايلاشقان (« تۈركىي تىللار دىۋانى »، فوتو نۇسخا، 116 - ، 117 - بەتلەر). «قۇتادغۇبىلىك»تە قاراخانىيلار سۇلالى - سىنىڭ ھۆكۈمدارى « تاۋغاچ بۇغراخان » دەپ ئاتالغان، يۈسۈپ خاس ھاجىپ بۇ كىتابنى شۇ خانغا تەقدىم قىلغان. مەسىلەن:

« مەلىكنىڭ ئۆگىنىدە ئوقىمىش مۇنى،
بۇ تاۋغاچ قارا بۇغراخانلار خانى. »

② لىك — لېكىن.

بىر كۆرۈپ قالغان كىشى بوپتۇ ئادا،
ئىككى كۆرسە قىلغۇسى جانىنى پىدا.
كۆن بىلەن ئاي تەڭلا چىققاندەك شۇدەم،
ھۆسنىگە ئەمدى قوشۇلغاچ تاجى ھەم،
بىر ـ بىرىدىن قىزغىنىپ بەگزادىلەر،
ئەڭ يىراق ئەللەردىكى شاھزادىلەر
ئەلچىسى بىرلە تولۇپ كەتكەن شەھەر
پادىشاھقا ھەم يېتىپتۇ بۇ خەۋەر،
قارىسا بىر ـ بىرىدىن ئالىي مۇقام،
ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق گەپنى تامام؟
ئاخىرى قىزغا بېرىپ ئەركىنى شاھ،
قىپتۇ خىلۋەتخانىنى باشقا پاناھ.
رازىلىق بىلدۈرمىگەچكە قىز بىراق،
تارقىلىپتۇ بەزى بەگلەر ھەر قاياق.
بەزىلەر ئاڭلاپ بۇ قىز جاۋابىنى،
باشلىشىپتۇ ئۆچ ـ ئاداۋەت بابىنى.
بەزىلەر ئۈزمەي ئۈمىد قىپتۇ داۋام،
شاھ قىزىغا ھەر كۈنى يوللاپ سالام.
شۇ يوسۇن بىرنەچچە ۋاق ئۆتكەنمىش،
ئاقىۋەتتە يۈز بېرىپتۇ غەيرىي ئىش.

2

شۇ شەھەرنىڭ چېتىدە بىر تۇل ئايال
كۈن كۆرەركەن ئوغلى بىرلە قەدرى ھال.

ئوغلى بىر پالۋان يىگىت بوپتۇ ئۆسۈپ،
ئەل ئىچىدە ئاتىسىغا ئىز بېسىپ.
گاھىدا يەر باغرىنى تىلغايدىكەن،
گاھىدا چۆلدە كىيىك ئوۋلايدىكەن.
بىر كۈنى قاچقان كىيىككە دۈچ كېلىپ،
يىقتىپ تۇرغانىكەن ئوقيا ئېتىپ،
دەل شۇ چاغدا چۆل تەرەپتىن بىر پەرى،
بىر پەرىكىم، بارچە گۈللەر دىلبىرى،
قولدا ئوقيا، بەلدە خەنجەر پارقىراق،
ئاستىدا چىلان تورۇق شوخ ئارغىماق،
قوغلىشىپ كەپتۇ كىيىكنى بىتۇيۇق،
بۇ يىگىتنىڭ ئاتقىنىدىن خەۋىرى يوق.
ئۇ پەرى بىلگەچ كېلىپ ئىشنىڭ سىرىنى،
ئاتقۇچىغا دەپتۇ دەرھال ئاپىرىن.
ئۇ يىگىت ئاتلىق پەرىگە بىر قاراپ،
تېڭىرقاپ قاپتۇ گوياكى كۆز قاماپ.
«نېمە بۇ، ئادەممۇ ياكى ئۆزگە سىر؟
ياكى كۈندۈز ئۇچرىغان شۋىقەدىر؟
ئادىمي بولسا ئەگەرچە، ئېھتىمال
شاھ قىزىدۇر» دەپ يىگىت قىپتۇ خىيال.
شۇ مەھەلدە ئارقىسىدىن ئات قويۇپ،
بىپايان چۆللەر ئارا چاڭ توزدۇرۇپ،
يېتىشىپ كەپتۇ يەنە بىر توپ پەرى،
خۇددى باغنىڭ گۈللىرىكەن ھەربىرى.

ھەممىسى ئاتتىن چۈشۈپ نىزام بىلەن،
شاھ قىزىغا باش ئېگىپ ئىكرام بىلەن،
قوشتۇرۇپ قول تۇرغۇدەك قاتار ـ قاتار،
بويلىرى گويا يېڭى ئۈسكەن چىنار.
دەل شۇ چاغ ئۆلگەن كېپىكنىڭ جورىسى
كۆرۈنۈپ قاپتۇ يىراقتىن قارىسى.
شاھ قىزى ھەم كېنىزەكلەر شادىمان
ئات قويۇپتۇ تۇشمۇتۇشتىن شۇ تامان.

ئەلقىسسە، شۇ بايىقى مەرگەن يىگىت،
ئەمدىلەتىن ھوشىغا كەلگەن يىگىت
باشقىچە ھالغا چۈشۈپتۇ ناگھان،
خۇددى ئەمدى قالمىغاندەك تەندە جان.
بىر تۇرۇپ ئاھ دەيدىكەن مىڭ تولغىنىپ،
بىر تۇرۇپ پاھ دەيدىكەن باغرى كۆيۈپ.
ئۆزىمۇ بىلمەيدىكەن نېم بولغىنىنى،
نېمە دەرد، نېمە بالاغا قالغىنىنى.
بىرلا دەرد قىنايدىكەن بارغانسېرى،
شاھ قىزىنىڭ سۈرىتى كەتمەي نېرى.
ئۆرۈلۈپمۇ شۇ خىيال، شۇ ۋەسۋەسە،
چۆرۈلۈپمۇ شۇ خىيال، شۇ تەلۋەسە.
شۇ ئىكەن جانىنى قىسىپ ئىسكەنجىدەك
ھەم غىدىقلاپ قىينىغان تىلسىز تىلەك.
قىسقىسى مەرگەن يىگىت شۇندىن بۇيان

مۇپتىلالىق ئۇقىغا بوپتۇ نىشان،
نە شىكار، ئېتىز ئىشى، نە كالىسى،
يادىغا كەلمەيدىكەن نە ئانىسى.
كۈن بويى ئاھ دەپ يۈرۈپ، ۋاھ دەپ يۈرۈپ،
تۈن بويى پەرياد بىلەن پاھ دەپ يۈرۈپ،
سارغىيىپ چىرايىمۇ بوپتۇ سامان،
راست ئەمەسمۇ « ھەممىدىن كۆيۈك يامان ».

3

نە تېۋىپ، نە پېرىخون، نە بىر دۇئا
بولمىغاچ بۇ غەلىتە دەردكە داۋا،
ئانىسى ملىك يالۋۇرۇپ، مىڭبىر سوراپ،
ئاڭلىماق بوپتۇ ئوغۇلدىن بىر جاۋاب.
ئاخىرى يىغلاپ ئوغۇلمۇ زارۇزار،
قىپتۇ سىرىنى ئانىسىغا ئاشكار.

ئانىسى كۆز ياش تۆكۈپ تارام - تارام،
دەپتۇ: «جان باغرىم، جىگەر پارەم بالام،
شۇنچە دەردكە قالغىنىڭغا مەن سەۋەب،
چۈنكى سەندىن سورىمىدىم ھالىڭ نە دەپ.
نە قىلايكى، تۇل خوتۇن بىچارىمەن،
كاچ پەلەك رەپتارىدىن ئاۋارىمەن.
ھەر يىلى بەك قىسقا كەلدى قولىمىز،

ھېچ ئېچىلماي ياخشى ئىشقا يولىمىز.
گەر ھايات بولسا داداڭ ئۇ رەھمىتى،
(چوڭ ئىدى ھەر ئىشتا ھىممەت غەيرىتى).
ھالىمىز بولماس ئىدى مۇنچە يامان،
ھەم سېنى ئۆيلەر ئىدۇق ئاللىقاچان.
ھېلىمۇ بولساق ئامان، بۇ كۈز چوقۇم
سەدىقەڭ بولسۇن، بالام، بارۇ يوقۇم.
شەھرىمىزدە قىز تولا گۈل - غۇنچىدەك،
تېگى - تەكتى پاكىز ھەم ئۈنچىدەك.
ئەتىلا ئۈمىد بىلەن ئۆيدىن چىقاي،
تەلىيىڭنى بىر سىناپ كۆرۈپ باقاي.
شاھ قىزىنى ئويلىما ئوغلۇم لېكىن،
ئايىنى ئالماقتىنمۇ بۇ بىزگە قىيىن.
ھەر كىشىنىڭ ئۆز خىلى، ئۆز جورى بار،
كونا تۈگمەن چېقىدا ئۆز نورى بار.
شاھ قىزى بولماس ساڭا ھەرگىز قاياش،
تاڭسىمۇ تۇرماس ياغاچقا چۈنكى تاش.»

شۇ يوسۇن قىلسا نەسىھەتلەر ئانا،
ھېچ پەسەنت بولماپتۇمىش لېكىن ئاڭا.
ئەكسىچە ئەزۋەيلىشىپ بارغانسېرى،
يەر قۇچاقلاپ، باش كۆتۈرمەي، ئاخىرى
دەپتۇكى: « گەر شاھ قىزى بولماس نېسىپ،
ئۆشبۇ دەردتە ئۆلسەم ئەمدى نە ئەجەب،

ياخشىسى مەندىن رىزا بولغىن، ئانا،
قىسمىتىم شۇ بولسا ئەمدى، ئەلۋىدا ! »

ئاقىۋەت بىچارە مەزلۇم باغرى خۇن
شۇ نادان، تەرسا ئوغۇلنىڭ كۆڭلىچۈن،
تا ئۆلۈمگە ھەم تەۋەككۇل ئەيلىبان،
ئوردىغا دادىل قەدەم بوپتۇ راۋان.

4

ئەلقىسسە، ئۈچ كۈن ئۇدا ئوردا ئالدىنى
سۈپۈرۈپ قىلغاندا ئىزھار دادىنى،
شاھقا يەتكەچ بۇ خەۋەر، قىپتۇ قوبۇل،
بولسىمۇ بۇ ئەلچىدىن كۆڭلى مەلۇل.
مەيلى دەپ ئۇ شاھمۇ بۇزماي ۋەدىسىن،
چىللىتىپتۇ ئالدىغا مەلىكىسىن.

شاھ قىزى ھەيران بولۇپ قىپتۇ سوئال:
« كىم تەرەپتىن كەلدىڭىز، بۇ نىمە ھال؟ »
شۇندا ئۇ بىچارە مەزلۇم، ناتىۋان
شاھ قىزىغا ھەممىنى قىپتۇ بايان.
شاھ قىزى مەرگەن يىگىتنى ئەسلىگەچ،
قەھقەھ بىرلە كۈلۈپ مەسخىرىلىگەچ
دەپتۇكىم: « شۇ ئوغلىڭىز كەلسۇن، كۆرەي
ھەم جاۋابنى ئۆزىگە روشەن بىرەي. »

ئوردىدىن قايتقاچ ئانا ملك غەم بىلەن،
نەملىشىپ كىرپىكلىرىم شەبنەم بىلەن،
شاھ قىزىنىڭ گەپلىرىن قىپتۇ بايان
ھەم ھاقارەت قىلغىنىن تۇتماي نىھان.
شۇندىمۇ گەپكە پىسەنت قىلماي يىگىت،
ئانىنىڭ كۆز يېشىغا باقماي، ئىست،
خۇددى مەست پىلدەك چىقىپ ئۆيدىن گاراڭ،
ئوردىغا ئۈمىد بىلەن بوپتۇ راۋان ...

شاھ قىزى كۆرگەچ يىگىتنىڭ ھالىنى،
ھېچ تاپالماي قايتۇرۇش ئامالىنى،
ئويلىنىپ بىردەم، ئاڭا دەپتۇ كېيىن:
«تويلۇقۇمغا كۈچىڭىز يەتمەسمىكىن؟»
«قىنى» دەپتۇ ئۇ يىگىت: «ئاڭلاپ كۆرەي،
گەر كېرەك بولسا، بۇ جانىنى ھەم بېرەي.»
«ياخشىسى» دەپتۇ ئۇ قىز: «سىز سورىماڭ،
مەنمۇ ئېيتماي، جېنىڭىزنى قىينىماڭ.
سىز ئەمەس، مەن ـ مەن دېگەن بەگ چېغىدا
ئاڭلىسا، قالغاي پۇشايمان دېغىدا.»

«مەيلى» دەپتۇ ئۇ يەنە: «ئاڭلاپ كۆرەي،
نېمە بولسا ھەم ئۆزۈمنىڭ شورى دەي.»
شاھ قىزى دەپتۇ ئاخىر: «ئۆز مەيلىڭىز،
خۇن تۆلەشكە بولسا شۇنچە رايىڭىز.

ئانىڭزنى ئۆلتۈرۈپ ھازىرغىنا،
يۈرىكىنى ئەپكېلىك ئىسسىققىنا،
تويلۇقۇم شۇلدۇر مېنىڭ، بۇ سۆز تامام،
پائىلاتۇن، پائىلاتۇن، ۋەسسالام !»

5

ئۇرىدىن قايتقاچ ئوغۇل ھالى خاراب،
«نېمە گەپ؟!» دەپتۇ ئانا ئەھۋال سوراپ.
ئوغلى دەپتۇ: «جان ئانا، كۆپ قىينىماڭ،
تويلۇقى ئېغىر ئىكەن، گەپ سورىماڭ.»
«قېنى ئېيت، ئاڭلاپ باقاي» دەپتۇ ئانا:
«مۇشكۇلۇڭنى ھەل قىلار قادىر خۇدا.»

شۇندا ئۇ تەرسا يىگىت كۆپ ئويلىماي،
ھەممىنى ئېيتقانمىش گەپ ئايىماي ...
«جان بالام غەم يېمىگىن» دەپتۇ ئانا:
«سەن ئۈچۈن ھەممە نېمەم تەييار مانا.
گەر مۇرادىڭ مەن بىلەن ھەل بولسا، تا
بۇ مېنىڭ ئىسسىق جېنىم بولسۇن پىدا.
بىر ئەمەس، مىڭبىر يۈرەك بولسا بېرەي،
ئال، بالام، تەسەددۇقۇڭ مەن بولاي!»

شۇندا بارچە يەر - جاھان، بارچە ھايات،
تاكى ئۇ چەكسىز سامادا كائىنات

نېم قىلاركى بۇ يىگىت ئەمدى دىبان،
كۈتكىنىدە ئاقىۋەتنى ناگىهان،
ئەقلىدىن ئازغان يىگىت قولدا پىچاق
ئانىنىڭ ئالدىغا تېز كەپتۇ ... بىراق،
شۇ زامان بوران چىقىپ، يەر سىلكىنىپ،
كۆكتە گۈلدۈر ھەمدە چاقماق چېقىلىپ،
ياغىسىمۇ دەھشەتتە يامغۇر كەينىدىن،
شۇندا ھەم يانماي ئۇ قاتىل پەيلىدىن،
ئاخىرى قانلىق يۈرەكنى سۇغۇرۇپ،
ئۇردىغا ئوقتەك ئۇچۇپتۇ يۈگۈرۈپ ...
دۈم چۈشۈپتۇ پۇتلىشىپ يولدا بىراق
ھەم يۈرەك ئىرغىپ چۈشۈپتۇ نېرىراق.
شۇندا چوغدەك قىزىرىپ ھەم نۇر چېچىپ،
پارقىراپ تۇرغان يۈرەك ئېغىز ئېچىپ،
دەپتۇ: «جان باغرىم، جېنىم، ئالتۇن قوزام،
بىر يېرىڭ ئاغرىدىمۇ، جېنىم بالام؟»
بۇ يۈرەكتىن ئۇرغۇغان ئۇشبۇ سادا —
دىن شۇ ئان تەسىرلىنىپ ھەتتا خۇدا،
ئانىلىق مېھرى ئۈچۈن رەھمەت قىلىپ،
شۇم ئەجەلنىڭ نۆۋىتىن ھەم رەت قىلىپ،
ئورنىغا سالغاچ يۈرەكنى قايتىدىن،
ئانا ھەم دەرھال تۇرۇپتۇ جايىدىن.
يوق ئىمىش ئوغلى قېشىدا قارىسا،

هېچ كىشى بىلمەسمىش ھەم سورىسا.
شۇڭا، كۆپ ئىزدەپ ئۇنى سەرسان بولۇپ،
شۇ جۇدالىق دەردىدە ۋەيران بولۇپ،
ئاخىرى ھالدىن كېتىپ قالغان كېزى،
باشقا ئىش باشلاپتۇ ئاسمان گۇمبىزى.

6

بايىقى قاتىل چۆچۈپ ھەق قەھرىدىن،
باشقا بىر ئەلگە كېتىپتۇ شەھرىدىن.
ئۇندىمۇ بىر پادىشاھلىق بار ئىكەن،
ئەل ئۇنى تاغلار دىيارى[1] دەيدىكەن.
ئۇ شۇ يۇرتتا بىر مۇساپىر ھالدا
كۈن كۆرۈپتۇ نەچچە كۈنلەر خالدا.
بىر كۈنى مىرشاپ تېپىپ ئۇندىن خەۋەر،
تۇتقىلى نۆكەر بىلەن كەپتۇ سەھەر.
شۇندا ئۇ بىرنەچچىسىنى تاش بىلەن،
بەزىسىنى مۇشت ۋە پەشۋا، باش بىلەن
يىقتىپ، قىلغاچ تامام زىرۇ زەۋەر،
پادىشاھقا ھەم يېتىپتۇ بۇ خەۋەر.

بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى ھەم نوقۇل
ھېلىقى مەلىكىگە باغلاپ كۆڭۈل،

[1] تاغلار دىيارى ــ قەدىمكى تۈبۈت ياكى تىبەت مەملىكىتى.

هەر قېتىم يانغاچ جاۋابسىز ئەلچىلەر،
ئۇخلىماي ھەتتا ئۇ ئەمدى كېچىلەر،
گاھى پۇل، گاھى زۇلۇم قىلماق بىلەن
بەند ئىكەن، بىر چوڭ قوشۇن يىغماق بىلەن.
بايىقى تەرسا يىگىت پالۋانلىقى
خۇددى شۇ كۈنلەرگە دەل كەلگەن چېغى،
شۇ سەۋەبتىن پادىشاھمۇ شۇ كۈنى
«بىر كۆرەي» دەپ تۇتقۇزۇپ كەپتۇ ئۇنى.
قارىسا، بەستى يوغان بولغان بىلەن،
گەپ ـ سۆزىدىن تولىمۇ نادان ئىكەن.
شۇندىقى لازىم ئىدى دەپ خۇش بولۇپ،
كۆڭلىگە پۈككەن ئۈمىدى قوش بولۇپ،
دەپتۇكىم: «قىلساڭ ئەگەر خىزمەت ماڭا،
كەلگۈسى دۆلەت گۈلى جەزمەن ساڭا.
چۈنكى، ئۇ شەھرى قەمەر قىلدى نىزا،
بەرمىكىم لازىم بولۇپ قالدى جازا.
شۇندا مەن دارغا ئېسىپ پاشاسىنى،
يەتكۈزەي مەلىكىگە جەزمەن سېنى.
شەرت شۇكى، پالۋانلىقىڭنى ئايىما،
ئۆز دىيارىم دەپ ئاڭا يۈز قارىما!»

شۇندا ئۇ ئەقلى بۇزۇق ئازغۇن نادان،
نە نادانكىم، لەنىتى تۈزكور قاۋان،
باغلىبان دۈشمەنگە خىزمەت كەمىرىن،

نەچچە ۋاق تەلىم ئېلىپ جەڭ ھۈنىرىنى،
بىر كۈنى باشلاپتۇ ياۋ لەشكىرىنى
قانىغا غەرق قىلماق ئۈچۈن ئۆز شەھرىنى.

ياۋ تەرەپ پاشاسىمۇ دەل شۇ كۈنى
قىچقىرىپ خاس مەھرەمدىن بىرىنى،
دەپتۇكى: «بىزگە زەپەر كۈلگەن ھامان
قويما بۇ ئەبلەخنى ھەرگىز تىنچ - ئامان.
ئارقىسىدىن ئوق ئېتىپ جايلا ئۇنى،
تۇيمىسۇن ھەم چىقمىسۇن ھەرگىز ئۈنى.
چۈنكى ئۇ ئۆز ئېلىگە سالدى جاپا،
ئەمدى قانداق كۈتكۈلۈك ئۇندىن ۋاپا؟»

ئەلقىسسە، ئۇ ياۋنى باشلاپ كىرگەن شۇ كۈن
قوزغىلىپ چۆللەر ئارا دەھشەت قۇيۇن،
سىلكىنىپ يەرۇ زېمىن، تىترەپتۇ تاغ،
دومىلاپ تاشلار چۈشەرمىش ھەر قاياق.
ئۆرۈلۈپ قىرغاقتا دەريا تاشقۇدەك،
ۋادىدا جەرەن - كېيىكلەر قاچقۇدەك.
ئۈركۈشۈپ بارچە ئۇچار قۇشلارمۇ تەڭ،
تىنچ ياتالماي قاپتۇ ھەتتا شەپەرەڭ.
شۇندا بىر بۆرە ئېگىز دۆڭدە تۇرۇپ،
دەر ئىمىش ھۇۋلاپ ئاڭا لەنەت ئوقۇپ:
«ئەي رەزىل ئەبلەخ، سېنىڭ ھالىڭغا ۋاي،

ئادىمىيدىن سەندەكى ھېچ چىقمىغاي.
مەن چېغىمدا ئۇگكۈرۈم — ئىنىم سايان
باشلىمايمەن دۈشمىنىمنى ھېچقاچان.
گەرچە قان ئىچمەي تاپالماسمەن ئارام،
ئۆز قېرىندىشىم قېنى مۇتلەق ھارام.
شۇمدى سەندە ئادەملىك خىسلىتى؟
ياغسۇن ئەمدى مەڭگۈ ھەقنىڭ لەنىتى! »

7

شۇ يوسۇن تا يەتكۈچە ياۋدىن خەتەر
ئۇيقۇ ئىچرە غەرق ئىكەن شەھرى قەمەر.
سەلتەنەت تەختىدە شاھ غەپلەت بىلەن،
مەست ئىكەن ھەر كۈنلۈكى ئىشرەت بىلەن.
بولسىمۇ مەلۇم قوشۇن - لەشكەرلىرى،
بولمىغانىكەن ئېھتىيات تەدبىرلىرى.
چۈنكى، نە ھاجەت ئۇرۇش دەپ ئويلىغان،
باشقىلارنى ھەم ئۆزىدەك چاغلىغان.
دەل شۇ چاغدا ياندۇرۇپ دەھشەت ئالاۋ
باستۇرۇپ كىرگەچكە ئەلگە ۋەھشىي ياۋ،
ئاندا يانغىن، مۇندا قىرغىن - قەتلىئام
ھەم تالان - تاراج بىلەن خامان تامام.
ياۋ كېزەر پىتراپ گويا چىكەتكىدەك،
يەر - جاھاننى توزۇتۇپ يەپ كەتكۈدەك.

قارشلىق كۆرسەتسمۇ يۇرت ئەرلىرى،
كۆپ ئىكەن ھەم زور ئىكەن ياۋ لەشكىرى.
ئاخىرى شەھرى قەمەر بوپتۇ قامال
ھەم قامالدىن يوق ئىكەن ئۆزگە ئامال.
گەرچە خانغا كەتسمۇ دەرھال چاپار،
يول يىراق، تاغلار ئېگىز، قاچان بارار؟
بەختىگە قورغان تېمى بەكمۇ ئېگىز،
تاش بىلەن پۇختا سېلىنغان دەخلىسىز،
ياۋ كىرەلمەي قاپتۇ سىرتتا خېلى كۈن،
تۇمشۇقى تاغقا تېگىپ، ھالى زەبۇن.
قىلسىمۇ ياۋ كۆپ ھۇجۇم دەھشەت بىلەن،
قايتۇرار قورغان ئۇنى شىددەت بىلەن.
چۈنكى، ئەمدى ئويغىنىپ شەھرى قەمەر،
ياش – قېرى، ئەرۇ ئايال باغلاپ كەمەر،
قوغدىماققا يۇرتنى يادلاپ قەسەم،
ھەممىسى قويغانىدى دادىل قەدەم.

قىلسىمۇ شۇنچە جاسارەتلەر، بىراق
تەس ئىدى ياۋنى بوسۇقتىن قوغلىماق.
چۈنكى، ياۋنىڭ سېپىدە بىر پەھلىۋان
بار ئىدىكى، خۇددى بىر غالجىر قاۋان.
ھېچ كىشى بەرداش بېرەلمەي زەربىگە،
«خەپ سېنى» دەپ ئاستا قايتار كەينىگە.
قانچىلارنى شۇ قاۋان قىلغاچ ھالاك،

ئەھلى قورغان ياقىسى كۆپ بولدى چاك.
ئۇ ئىدى شۇ بايىقى ئازغۇن نادان،
ئۇ نادانكىم، بايىقى خائىن يۇھان[1].
خەلق ئۇنى دەرھال تونالماي نەچچە كۈن،
شۇ يوسۇن ئۇ ئەلگە ساپتۇ قارا كۈن.
ئاخىرىدا بەزىلەر يەتكەچ تونۇپ،
قارغىشىپتۇ تۇشمۇتۇش لەنەت ئوقۇپ.
بەزىلەر: «ئەمەستۇ» دەپ تالاشقۇدەك،
بەزىلەر ئانىغا يات قاراشقۇدەك.

8

بىر كۈنى قورغان بىشىدا بەند ئانا،
جەڭ ئىشىغا جان بىلەن پەيۋەند ئانا
بىر قاراپ مەيدان ئارا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ،
ھىچ ئىشەنمەي كۆزىگە ھەيران بولۇپ،
توۋا دەپ تۇتۇپ ياقا غەزەپ بىلەن
ئاھ ئۇرۇپتۇ مىسلى يوق بىر دەرد بىلەن:
«ۋاي ئىست، نىمدەپ سىنى تۇغقاندىمەن؟!
نىمدەپ ئاق سۈت بىرىپ باققاندىمەن؟!
شۇمىدى سەندىن يىتەر ئەلگە ۋاپا؟

---

① يۇھان (يەھۇدا) ــ ئىنجىل رىۋايەتلىرىگە قارىغاندا، ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ ئون ئىككى مۇرىتىنىڭ بىرى بولۇپ، ئاخىر ئەيساغا خائىنلىق قىلغان ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن خائىنلارنىڭ تىپىك ۋەكىلى سۈپىتىدە تونۇلغان.

بالمەس، بولدۇڭغۇ يۇرتقا بىر بالا!»
دەپتۇ ـ دە، ئۇتتەك يېنىپ غەمكىن كۆزى،
تاشقىرى چىققانمىش تەنها ئۆزى.

قولدا تىغ، ئات ئۈستىدە تۇرغان قاۋان
تونۇغاچ ھەم ئانىنى كۆرگەن ھامان،
ئېتىدىن دەرھال چۈشۈپ، رەڭگى ئۆچۈپ
يۈگۈرۈپتۇ ئالدىغا ئوقتەك ئۇچۇپ.
كەپتۇ ـ دە، قۇچاق ئېچىپتۇ ئانىغا،
تاش كەبى قاتقانىكەن لېكىن ئانا.
ئانىنىڭ ئۆتكۈر نىگاھى نەيزىدەك
سانجىلىپ تۇرغاچقا كۆزگە يەكمۇيەك،
تىزلىنىپتۇ ئاخىرى ئۇ شۇم قاۋان
تىترە ـ تىترە بار ۋۇجۇدى، باش تۆۋەن.
شۇ مىنۇت جىم بوپتۇ بارچە يەر ـ جاھان،
نە جاھان، جىم بوپتۇ ھەتتا ئاسمان.
مۇندا قورغان ئەھلى جىم ھەيرەت بىلەن،
ئاندا دۈشمەن تىترىشەر دەھشەت بىلەن.
شۇ سۈكۈنات ئىچرە ئۇ قەيسەر ئانا
بۇرچىنى نومۇس بىلەن ئەيلەپ ئادا،
تىغ ئۇرۇپتۇ ياۋغا قايناپ نەپرىتى،
دۇم چۈشۈپتۇ شۇ زامان ئۇ لەنىتى.
كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئىش بوپتۇ تامام،
ياش تۆكۈپتۇ ئانا ھەم تارام ـ تارام.
نە ئۈچۈن ياش تۆككىنىن بىلمەس ئىكەن،

كۆز يېشىنى ئۆزىمۇ سەزمەس ئىكەن.
بىر چىگىش تۈيغۇ بىلەن بىھوش كەبى
يادىغا ھېچ نەرسىمۇ كەلمەس ئىكەن.
دەل شۇ چاغ ۋۇلقان كەبى پارتلاپ شەھەر،
ئېتىلىپتۇ ياۋغا قارشى سەرمۇسەر.
ئانىمۇ شەمشەر بىلەن جەڭگە كىرىپ،
ئەل بىلەن ئالغا مېڭىپتۇ سەپ يېرىپ.
پىترىشىپ ياۋ ھەر قاياققا ئۆرۈنار،
خۇددى بىر باشسىز يىلاندەك تولغىنار.
باستۇرۇپ قوغلار ئۇنى تاشقىن قىيان،
ياۋ قاچار پىتراپ پەرىشان ھەر تامان.

خاتىمە

سۆز تامام بولدى مانا، چۆچەك تامام،
ئەمدى نە ھاجەت ئىزاھات، ۋەسسالام.
ھەر كىشى قىلسا تەپەككۇرنى ھەۋەس،
بۇ جاھاندا ھېچنېمەرسە سىر ئەمەس.
جان نېمە، جانان نېمە، ۋەتەن نېمە؟
ھەر كىشىنى ئادىمي ئەتكەن نېمە؟
يانمىسا كۆڭۈل ئۆيىدە بىر چىراغ،
گۈش - تېرە، سۆڭەك بىلەن بۇ تەن نېمە؟
شول ئېرۇر بۇ چۆچەكنىڭ خاتىمى،
مەنىسگە يەتسە گەر ھەر ئادىمي.

1979 - يىلى ئاپرېل، ئۈرۈمچى

قشقہ کھینچی

داستان

www.uyghurkitap.com

مۇقەددىمە

ئۆتمۈشنى ئۇنتۇش ئاسىيلىقتىن
دېرەك بېرىدۇ.

— ۋ. ئى. لېنىن

بوران شۇڭقارلىرى سىلكىتىپ پەر،
سۈپۈرگەچكە پەلەكنى غالىب - مۇزەپپەر،
يوقاپ زۇلمەت، كۆلۈپ چىققاندا چولپان،
تارىمدا ھەم يورۇپ كەتكەندە ئاسمان،
كىيىپ بۇغدامۇ تاج ئالتۇن قۇياشتىن،
تۇغۇلغاندا جاھانغا يېڭىباشتىن،
بۇ داستان ئېچرە تۈن - زۇلمەتنى سۆزلەش
قىلۇر بەلكى كۆڭۈلنى خىرە ھەم غەش.

تىيانشاندا ئېرىپ قار، تاشقاندا دەريا،
باياۋانلارمۇ گۈل قىسقاندا گويا،
سەھەر گۈلشەن ئارا كۈلگەندە لالە،
گۈلابىغا① تولۇپ ئالتۇن پىيالە،
زىمىستان ئورنىغا مەڭگۈ بولۇپ ياز،
بەخت - ئىقبال قۇشى قىلغاندا پەرۋاز،
بۇ داستان ئېچرە نەس ئۆتمۈشنى ئەسلەش
قىلۇر بەلكى كۆڭۈلنى خىرە ھەم غەش.

① گۈلاب — گۈل سۈيى، بۇ يەردە گۈلدەك قىزىل مەي مەنىسىدە.

لېكىن تارىخ يولى دۇردانە[1] ھېكمەت،
بۇ ھېكمەت مەڭگۈ ئۆچمەس بىر ھەقىقەت:
كىشىكىم ئۇنتۇماس ئۆتمۈش ئەلەمنى،
قويار كەلگۈسىگە توغرا قەدەمنى.
زىمىستان دەھشىتىنى ئەسلىگەنچە،
يېتەر ھەر جان باھار قەدرىگە شۇنچە.
باھاردا ئۇنتۇسا غۇربەت كۈننى،
قاراقچى ئالغۇسى كىيگەن تونىنى.
بەختتە ئەسلىسە غۇربەتنى ئادەم،
تاپۇر ئىقبالنى غۇربەتتە ئۇ ھەم.
بۇ داستاندىن مۇراد شۇلدۇر ناھايەت،
ئايان بولسا شۇ مەقسەت ئەلگە شايەت[2].

مېنى سورىسا پادا باققان بالىدىم،
بۇ شائىرلىق غېمىدىنمۇ نېرىدىم.
قاچانكى سۇندى تەقدىر بىر قەدەھ مەي،
ئۇنى ئىچمەك بىلەن ھوشۇمنى بىلمەي،
بولۇپ دىل بىر جۇنۇنلۇق مۇپتىلاسى،
يېپىشقاندا جېنىمغا ئىشق بالاسى،
تۇتۇندۇم بۇ جاپالىق ئىشقا يەكدىل،
ۋە گەرچە قىسقىدۇر قول، چولتىدۇر تىل.
مۇراد داستان ئۆچۈن داستان ئەمەستۇر،
يېتىلسە ئەلگە خىزمەت، ئۇشبۇ بەستۇر!

1979 ـ يىلى دېكابىر، ئۈرۈمچى

---

① دۇردانە ـــ مەرۋايىت دانىلىرىدەك ساپ ۋە ئېسىل.
② شايەت ـــ ئەجەب ئەمەس، بەلكى.

بىرىنچى باب

بېشىڭدىكى دوپپاڭنىڭ
كۆلگە چۈشتى شولىسى.
بىزنى كۆيدۈرگەن يارنىڭ
نەزەرباغدا ھويلىسى.
— قەشقەر خەلق قوشىقى

1

خىيال ئاسمىنىدا كۈلگەندە چولپان،
گۈزەل قەشقەرگە رىشتە باغلىدى جان.
قاراپ ھۆسنىگە بىر بوستاننى كۆردۈم،
نە بوستان، دىلرەبا جانانىنى كۆردۈم.
شۇ جانان مەڭزىگە خالدەك ياراشقان
تۈمەن[1] بويلىرىدىن مىڭلارچە داستان
يېزىلسا، ئەرزىگەي ئەل كۆڭلىگە ساز،
قىلاي قىسسەمنى مەنمۇ شۇندىن ئاغاز[2].
تۈمەن ناملىق تىنىمسىز، شوخ بۇ دەريا،
گۈزەللىكتۇر ئۇنىڭ مەنىسى گويا.

① تۈمەن — قەشقەر كوناشەھەرنىڭ يېنىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان دەريا. بۇ دەريانىڭ قەدىمكى نامى «تەمەن» ئىدى («تۈركىي تىللار دىۋانى»، يازما نۇسخا، 244 ـ بەت).

② ئاغاز — باشلاش.

نېمكى دىلرەبا بولسا جاھاندا،
شۇلارنىڭ ھەممىسى مۇندا مۇھەييا①.
زۇمرەت بىرلە ياقۇت، پىرۇزىنى ھەم
شۇ دەريا بويىغا قىلغان كەبى جەم.
چىمەنگە پۈركىنىپ نۇرانە قىرغاق،
ياتار قۇشلار ناۋاسى بىرلە ئويغاق.
باراقسان تال - سۆگەتزار دىلغا ئارام،
ئارامى شاملى ئاندىن دىلئارام.
تۈمەن مىڭ گۈل - چېچەكنىڭ خۇشبۇيىدىن،
كېتەلمەيدۇ كىشى تۈمەن بويىدىن.
كۆرۈنگەن مەللەرنىڭ ھەر يېرى باغ،
ئېتىز، ھويلا، ئېرىق - ئۆستەڭ قىرى باغ.
شۇڭا گۈلباغ بولۇپ ئۇ تاپتى شۆھرەت،
بۇ دەرگاھ راستى ھەم پىردەۋسى② جەننەت!

ئاشۇ جەننەت مىسالى باغ ئارا باغ
كېلىشكەن بىر گۈزەل مەلە «نەزەرباغ».
تۈمەنگە ياندىشىپ تۇرغان بۇ دەرگاھ
ئەجەب ھۆسنى بىرلە دىلغا ئارامگاھ.
ئەگەرچە ئولتۇرۇپ بۇ باغ ئىچىدە
تاماشا ئەيلىسەڭ ھەم كۆز ئۇچىدە،
ئانار، شاپتۇل شېخى ئۈزرە تۆۋەنگە
نەزەر سالساڭ سۇيى ئۆركەش تۈمەنگە،

---

① مۇھەييا — تەييار.
② پىردەۋسى — باغ؛ دىنىي رىۋايەتلەردىكى جەننەتنىڭ بىر ئىسمى.

ئەجەب ھېسلار بىلەن كۆڭۈلۈك بىناقەت
دېڭىزدەك چايقىلار تىنماي ئالامەت.
كۆرۈنسە مۇڭلىنىپ قەشقەر ھىسارى①
(ئۇزاق ئۆتمۈش زامانلار يادىكارى)،
كىشىدە ئىختىيار قالغايمۇ شۇ دەم
ئۇزاق تارىخنى بىر - بىر ئەسلىمەي ھەم ...

قاچانكى مەلىدە كەزگەندە بىر ئان،
ئۈجمىلىكنى قىلىپ سالقىن خىيابان،
ۋە ياكى سۇغا چىقسا قىز - جۇۋانلار
(چېچى سۇمبۇل، ئانار يۈزلۈك بۇ جانلار)،
ۋە ياكى كەچكى شەپەق كۆلگەندە تاغدا،
ۋىچىرلاپ قارلىغاچلار باغمۇباغدا،
يېنىشسا مەلىگە مۆرەپ موزاي، قوي،
كىرىپ كەلگەن كەبى بىر شادىيان توي،
ھاياجانلىق بىلەن مەستانە بولماي
تۇرارمۇ قەلبىڭىز ئىلھامغا تولماي !
بۇ ئۇيغۇر مەلىسىنىڭ ساددا چېھرى،
لېكىن ئوتتەك يېنىق شۇ ئىشقى - مېھرى
كۆڭۈل مۇلكىنى شۇنچە قىلسىمۇ شاد،
ئۇنىڭ تەسۋىرىنى ئەيلەشكە بۇنياد②
قەلەم ئاجىز، تىلىم بىچارە - چولتا،
قىلاي مەن گەپنى ئەمدى كالتا - كالتا.

---

① ھىسار ـــ سېپىل، قورغان.
② بۇنياد ـــ ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش.

2

«نەزەرباغ» دەپ بىكار ئېيتماپتىكەن ئەل،
نەزەر تەگكەن ئىكەن ئاۋۋالدىن ـ ئاۋۋال.
ئۆزى قانچە ئاجايىپ، خەلقى شۇنچە،
يىگىتلەر خۇددى شىر، قىزلىرى غۇنچە.
بېغدەك خەلقىنىڭمۇ كۆڭلى بىر گۈل،
بۇ گۈلگە ھەر كىشى شەيدايى بۇلبۇل.

بىراق، شۇ خەلق ئىچىدە بىرلا ئادەم
ئاجايىپ كۆرۈنەتتى كۆزگە ھەر دەم.
تۇراق مەخسۇم ئىكەنمىش ئەسلي ئىسمى،
لەقەم سىڭگەن «چولاق» دەپ ئەمدى رەسمي.
نېچۈن قويدى ئاڭا ئەل بۇ لەقەمنى،
بايانىدىن تېجەپ قەغەز ـ قەلەمنى،
يازاي بىرنەچچە مىسرا سۇرىتىدىن،
يەنە خۇلقى ـ مىجەزى، قىسمىتىدىن.
سېمىزلىكتە ئىدى مەخسۇم تۇلۇمدەك،
ئىرغاڭلاپ مېڭىشى گوياكى ئۆردەك.
يۈزى چوقۇر، كۆزىنىڭ بىرى ئالغاي،
ساقلى كوسىدۇر ھەم دوقا ماڭلاي.
بۇرۇنىنىڭ ئورنىدا بىر ئەگرى مۇنچاق،
تەبئەت قىلدى گويا ئاڭا چاقچاق.
بىراق، ئىنساب بىلەن ئېيتايكى، ئەلۋەت،

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

چولاق مەخسۇمدىمۇ بار ئىدى خىسلەت.
ئوقۇيتتى گاھىدا جەڭنامىلەرنى،
گاھى مەشرەپ، ھۇۋەيدا، پەننامىلەرنى.
ئەجەب مەخلۇق ئىدى، تەقدىر ـ ئىرادە،
ۋە لېكىن دۆلىتى كۆپتىن زىيادە.
شۇڭا، ئۇ تاپتى يۈز، بولدى پالانى،
يېپىپ ھەممە ئەيىبىن خانۇمانى.
نەزەرباغىدا كېلىشكەن ھويلا ـ ئارامى،
ئاجايىپ باغچىسى دىلنىڭ ئارامى.
بېغىدا مېۋىلەر بىر ـ بىرىدىن مول،
يەنە ئەينەك كەبى چاقنار سۈزۈك كۆل.
شەھەردە مال تولا دۇكانغا مالىك،
يېزا ـ سەھرادىمۇ خامانغا مالىك.
جىمىگە قىلدى مالىك ئۇنى تەقدىر،
پەقەت ئەۋلاد ئىشىدا قىلدى تەھقىر.
بەش ـ ئونلاپ قىز ـ جۇۋان يەڭگۈشلىسىمۇ،
لېكىن پەرزەنت يۈزىنى كۆرمىدى ئۇ.
شۇ سەۋدا بىرلە ياش ئەللىككە باردى،
چىشى ھەم سارغىيىپ، چاچلار ئاقاردى.
تاسادىپ بىر كۈنى بىر دوستى خالىس
ئاڭا بىر مەسلىھەت كۆرسەتتى قالتىس،
دېدىكىم: «بىر تۇغۇمچان تۇل تېپىلسا،
ئەجەبمەس تەلىيىڭ شۇندا ئېچىلسا.»
بۇ گەپ ياقتى چولاققا، بولدى خۇشھال،
كىرىشتى تۇل ئىيال تاپماققا دەرھال.

ئۇزاق ئۆتمەي بۇ مۇشكۇل بولدى ئاسان،
ۋە بەلكى توي ئىشمۇ چۈشتى ئەرزان.

ئايال شۇ مەلىلىك، ئېتى گۈلايىم،
ئۆزى قويدەك ياۋاش ئىدى مۇلايىم.
قويۇپ يالغۇز كېتەردە ئېرى مەرھۇم،
ئۇنىڭدىن قالدى بىر قىز تولا مەسۇم.
ئېتى لەيلى ۋە ياكى لەيلىگۈلدۇر،
يېشى بەش ـ ئالتىلەردە، چېھرى گۈلدۇر.
بۇ ئۆسمۈر غۇنچىنى كۆرگەندە مەخسۇم،
جىمى غەمنى قويۇپ بىر چەتتە بىر زۇم①:
«مۇشۇنداق قىزنى تۇغقان بولسا ئۇ خان،
ئەجەبمەستۇر مېنىڭدىن تۇغسا ئوغلان»
دېدى ھەم كۈتتى پەرزەنت نەچچە ياز ـ قىش،
ۋە لېكىن كۈتكىنىدەك بولمىدى ئىش.
دېمەك، مەخسۇم ئۆزى تۇغماس كىشىكەن،
نېمە چارە بۇڭا، تەقدىر ئىشىكەن!
شۇڭا ئاخىر ئۈزۈپ ئۈمىدنى مەخسۇم
دېدى: «قىسمەت شۇ بولسا، رازى بولغۇم...»
لېكىن قىزغا ئەگەر چۈشسە نىگاھى②،
تۇتالماستىن ئۆزىنى دەيتتى گاھى:
«بۇ غۇنچە — گۈل ئۆسۈپ، گەر بولسا شەمشاد③،

① زۇم — قىسقا ۋاقىت، لەھزە، دەقىقە.
② نىگاھ — نەزەر، بېقىش، قاراش.
③ شەمشاد — سۇۋادانىنىڭ بىر خىلى، ئادەتتە كېلىشكەن قەددى ـ قامەت شۇنىڭغا ئوخشىتىلىدۇ.

كىشى چەكمەي تۇرارمۇ ئاھۇپەرياد.
قىنى شۇ چاغدا قەشقەر ئەھلىدىن كىم،
پالان بايۇ پوكۇن باي ھەممە ھاكىم
كۆرەي ئالدىمدا تەزىم قىلمىغاننى،
ئۆيۈمگە ئەلچىلەر ھەم تولمىغاننى!»
شۇڭا، مەخسۇم بۇ قىزغا قىلدى پەرۋىش،
ئوقۇتتى ئانچە - مۇنچە ھەر يىلى قىش.

چولاق مەخسۇم كارامەت قىلدى گويا
(يېقىن كەلگۈسىنى ئۇ بىلدى گويا)،
قىزى لەيلى ئۆسۈپ يەتكەندە بويغا،
جامالى ئەل ئىچىگە سالدى غوۋغا.
كۆزى چۈشكەن يىگىتنىڭ تېنى ياپراق،
جېنى مەڭگۈ بولاتتى ئاڭا مۇشتاق.
ئىشتىكەن ئارزۇلۇق بولدى كۆرۈشكە،
كۆرۈش بىرلە قالاتتى بىر كۆيۈشكە.
ئۇنىڭ داڭقى ئېشىپ ئۆز مەلىسىدىن
يېتىپ ئەتراپقا تەكشى، ھەممىسىدىن
كېلىشكە باشلىدى ئەلچى ئۈزۈلمەي،
بىرى كەتمەي، بىرىنى بىرى كۈتمەي.
چولاق مەخسۇم بولۇپ بىر سۆزچى ناتىق،
تېپىپ ھەر ئەلچىگە ئۆزرە مۇۋاپىق،
كۈتەر بىر - بىرىدىن ئالىي مۇقاملار①،
تەمە بىلەن يېقىپ ھەر يولغا شاملار.

① مۇقام — بۇ يەردە «ئورۇن، مەرتىۋە» مەنىسىدە.

ئۇنىڭ بۇ ھالىدىن بىزنىڭ گۈلايىم
بولۇپ دۇچار قارا تەشۇىشكە دائىم،
يوپۇرماقتەك دىرىلدەپ تۇرغىنىچە
كۆزىدىن ياش تۆكەتتى ئۇنچە ـ ئۇنچە.
قازارا بۇ چولاققا قايسى بىر كىم
ياراپ قالسا بۇگۈن يا ئەتە بەلكىم،
ئۇ چاغدا ئىش تامام بولمايدۇ بەربات،
كىمگە ئەيلىگەي قىز دادۇ پەرياد؟
ئۇ چاغدا نېم بولار شېرىن خىيالى،
كېرىم ئاتلىق يىگىتنىڭ دەردۇ ھالى؟
ئېچىلماي سولسا گەر شېخىدا غۇنچە،
ئاياغ ئاستىدا خار بولسا بۇ ئۇنچە،
قۇرارمۇ كۈن ۋە تۈنلەر كۆزى نەمدىن،
يېرىلماسمۇ يۈرەك ئاچچىق ئەلەمدىن؟!
شۇڭا، قانچە سوزۇلسا ئارقىغا ئىش،
يېنىكلەيتتى ئۇنىڭ كۆڭلىدە تەشۇىش.
ئۈمىد شۇكى، پەقەت ياز كەلسە پاتراق،
كېرىمنىڭ تەلىيىمۇ كۈلسە پاتراق،
تېپىپ بەش ـ ئونچە تەڭگە، باشلىسا سۆز،
نادامەت داغىدىن ياشلانمىسا كۆز.
شۇ ھالدا ئۆتتى ئايلار قانچە ـ قانچە،
باھار كەلدى، بۇلۇتمۇ چاچتى تامچە.

3

قۇياش ئەركىلىتىپ يەرۇجاھانىنى،
قىشچە ئىگىرىغان بىچارە جانىنى،

هاياتبەخش نۇرنى چاچقاندا ھەر يان،
تەبىئەت مەڭزىدە تەپچىپ يەنە قان،
يېشىل بەرقۇت كىيىپ ياساندى قىرغاق،
ئېچىلدى لالىلەر ھەر ياندا پارلاق.
ئۇ لالە ھەربىرى گويياكى ياقۇت.
مىسلى تاۋلىنىپ كۆلسە ۋە ياخۇد①،
زۇمرەتتىن كىيىپ تاج تالى مەجنۇن،
كۆڭۈلنى ھۆسنى بىرلە قىلسا مەپتۇن؛
ئۇنىڭ ئەكسى كۆمۈشتەك سۇ يۈزىدە
ۋە ياكى قاينام بۇلاقلارنىڭ كۆزىدە
نامايان بولسا شۇ دەم جىلۋە بىرلە،
ھاشاراتلار يەنە ئەلنەغمە بىرلە
قىزىتسا بەزمنى ھەربىر نەپەستە،
ئۇسسۇلغا چۈشسە قۇشلار بەسمۇبەستە،
نېچۈن كۈلمەس كىشى قەلبى چېچەكتەك،
سۈزۈلمەس ھەم نېچۈن بىللۇر② – سەدەپتەك؟
نېچۈن كەتمەس ئەلەم – ھەسرەت بىلەن غەم،
يەنە كۆزلەرگە چۈشكەن ئۇنچە – شەبنەم؟

ۋە لېكىن شۇ باھارنىڭ لەززىتىدىن،
ئۇنىڭ چەكسىز سېخىيلىق شەربىتىدىن
تېخى ئىچمەي گۈلايىم بىر پىيالە،
يۈرەك – باغرى بولۇپ خۇن، خۇددى لالە.

① ۋە ياخۇد — ۋە ياكى.
② بىللۇر – قىممەت باھالىق شىشە ئىدىش.

تۆكۈپ كۆزدىن تولا قانلىق يېشىنى،
قويۇشقا يەر تاپالماي بىر بېشىنى،
پەرىشان بولدى كۆپ، ھەر يان پەرىشان،
چېچىدىنمۇ ئۆزى سەرسان پەرىشان.
سەۋەبكى، «ئەلچى» دەپ بىر قېرى دەللە
(يەنە ئىككى ساقاللىق، باشىدا سەللە)،
كىرىپ كەلگەچ بۇ ئۆيگە كەچ گۇگۇمدا،
يۈدۈپ دەھشەت بىلەن غەمنى تۇلۇمدا،
شۇ سائەت كەتتى بۇ ئۆيدىن ئامانلىق،
ئىشىك، تۈڭلۈكتە ماراپ مىڭ يامانلىق.
نېچۈكتۇر بىر بالانى قىلدى تەيىن،
جىمى غەم لەشكىرى ھەم كەردى يايىن.

كېتىپ ئەلچى، ئارادىن بىردەم ئۆتمەي،
چولاق مەخسۇم خوتۇندىن گەپمۇ كۈتمەي
دېدى: «گەپ شۇ، قېنى ئولتۇر ئىزىڭغا،
بەگ ھاجىمدەك كىشى چىقماس قىزىڭغا.
بىلەمسەن، كەلدى بىزگە بەختۇ ئامەت،
يېتىپتۇ ئەمدى ئىشقا ياخشى سائەت.
ئۆزى كىم ئۇ، بەگ ھاجىم — نامى مەشھۇر،
پۈتۈن قەشقەر ئىچىدە بىرلا مەسرۇر①.
بەدۆلەت ھەم ئەمەلدار، ھەمدە تەقۋا،
ئۇنىڭ قىلغان سۆزى ھەر جايدا پەتىۋا.
ئەگەر بىلسەم ئىدىم مەيلىنى زاتىنىڭ،

① مەسرۇر — خۇشال، شادىمان.

دۇئاسىغا بىرىپ لەيلىنى زاتىنىڭ،
ئۇلۇغ دەرگاھىغا قۇللۇق قىلاتتىم،
دۇئاسىنى يەنە كۆپرەك ئالاتتىم.»
بۇ گەپلەرگە گۈلايىم ھېچ چىدالماي
دېدى: «مەنمۇ گېپىمنى قىسقا ئېيتاي،
ئەگەرچە ئۇ كىشى بولسا كۈيئوغلۇم،
ئاتا دەملا ئۇنى ۋە ياكى ئوغلۇم؟»
بۇنى ئاڭلاپ چولاقنىڭ رەڭگى ئۆچتى،
غەزەپتىن تىترىدى، ئەرۋاھى ئۇچتى،
يۈگۈردى ئالدىغا، تىل سالدى دەرھال،
پۈتۈن ھويلا ئىچىدە قوپتى جاڭجال.
چولاق ئېيتتى: «دېمە بىلمەس سىرىمنى،
قىزىڭغا كۆزلىدىڭ كۆپتىن كىرىمنى.
تىلىڭغا ئالغۇچە بولما كىرىم دەپ،
يالاڭ تۆشكە ئاتا بولماق نومۇس گەپ.»

ئۆزى قويدەك ياۋاش بىزنىڭ گۈلايىم
بۇ دورەم تۇرمىدى قاراپ مۇلايىم.
«بوغۇزلايمەن دىسەڭ، قويمۇ تېپىرلار»
دېگەندەك، ئۇمۇ قىلدى گەپنى ئاشكار،
دېدىكىم: «قويمىدى بىچارە لەيلى،
ئۇنىڭمۇ يوقمىدى خاھىشى ـ مەيلى؟
يالاڭ تۆش بولسىمۇ، ئۆز جورى ياخشى،
ئۆزىدەك ناتىۋان غەمخورى ياخشى.»
چولاق سەكرەپ دېدىكىم: «ئەمدى گەپ بەس،

سېنىڭدەك تېگى پەسنىڭ كۆڭلىمۇ پەس.»
شۇ گەپ بىرلە يەنە ئۇلغايدى جاڭجال،
گۈلايىم بوغچىسىنى تۇگدى دەرھال.
دالاندىن يىغلىغانچە لەيلىگۈل ھەم
گۈلايىمنىڭ قېشىغا چىقتى شۇ دەم.
يىغا - زار بىلەن تولدى بۇ ھويلا،
ئارىغا كىردى ھەم بىرقانچە قوشنا.
چولاقمۇ تەمتىرەپ كۆپ چەكتى ۋايىم:
كېتىپ قالسا قىزى بىرلە گۈلايىم،
نېمە قىلسۇن چولاقنى ئەمدى ھاجى،
چىقىپ كەتمەمدۇ قولدىن بەختۇ تاجى؟
شۇڭا، دەرھال بوشاشتى كۆلكە ئارىلاش،
يېلى قاچقان رېزىنكە توپقا ئوخشاش.
سالا بىرلە گۈلايىممۇ بېسىلدى،
لېكىن لەيلى شۇ ئان باغقا ئېتىلدى.

4

كىرىپ باغقا يۆنەلدى كۆل تامان ئۇ،
بىراق ئالەم ئىدى زۇلمەت قاراڭغۇ.
نە كۆك گۈمبەز شاملىرىدىن ئەسەر بار،
نە كۆكنىڭ ئەركىسى ئايدىن خەۋەر بار.
شامالدا چايقىلار، دولقۇنلىنار كۆل،
لېۋىدە ئولتۇرار قىز، كۆزلىرى ھۆل.
گويا زۇلمەت قاراڭغۇ تۈن تۆپەيلى،

بوغۇلغان بارچە جاننىڭ ئەركى - مەيلى.
نە بىر ئۇن سالسىچۇ ھەتتا چىكەتكە،
ئۇ ھەم گويا ئەسىر غەم بىرلە دەردكە،
پەقەت ئاچچىق غەزەپتىن ھۇۋلىغاندەك
يا سەۋر - تاقىتى ھېچ قالمىغاندەك.
تۆمەندىن ئاڭلىنار دەردلىك سادالار،
سادا بىرلە يەنە ئۇتلۇق نىدالار.
نىداكى، بارچە زۇلمەت تۈنگە لەنەت،
بۇ تۈندىنمۇ قاراڭغۇ كۆنگە لەنەت!

دېدى لەيلى: «بۇ قانداق زامان بولدى؟
بېشىمغا تاغ يىقىلدى، يامان بولدى.
گۈلى غۇنچە ئىدىم، بوراندا قالدىم،
نە بوران، بىر يامان شۇۋىرغاندا قالدىم.
نە ئارمان تاڭ بىلەن تەڭ بىر ئېچىلسام،
يېتىپ ئارمانغا مەن، ئاندىن يۇمۇلسام.
نېتەي مەن بۇ زامانە شۇملۇقىنى،
ئۇنىڭ جانغا زەھەر - زۇقۇملۇقىنى؟
نېتەي مەن خورلۇقى ھەم كورلۇقىنى،
مېنىڭدەك ناتىۋانغا زورلۇقىنى؟!»
شۇنى ئېيتىپ كۆزىنى تىكتى كۆلگە،
ئەجەب مۇدھىش پىكىر كەلدى كۆڭۈلگە:
كۆزىنى يۇمسايۇ ھەم قىلسا غەيرەت،
قۇتۇلمامدۇ جىمى غەمدىن شۇ سائەت؟
ھاياتلىق قانچە شېرىن، قانچە ياخشى،

ئۈلۈممۇ نۆۋىتىدە شۇنچە ياخشى ...
شۇ چاغ كەلدى يىراقتىن نەي ساداسى،
يۈرەكنى تىترىتىپ مۇڭلۇق ناۋاسى.
جىمدى لەيلىمۇ شۇ نەينى ئاڭلاپ،
يۈرەك تىنماس ئىدى لېكىن تېپىرلاپ.
بېرىپ شۇ ئان يۆلەندى بىر تېرەككە،
ياقار ئوت نەي سەسى[1] دەردلىك يۈرەككە.
كېلەر نەي سەسلىرى مەلە چېتىدىن،
بۇ غەمكىن كېچىنىڭ سۈكۈناتىدىن؛
كېلەر نەي سەسلىرى باغلارنى ئاتلاپ،
ئۆزىگە مېھرىبان دىلبەرنى يادلاپ؛
كېلەر نەي سەسلىرى دىلدارنى ئىزدەپ،
كېرىمنىڭ كەلدى، لەيلى قېنى سەن دەپ؛
كېلەر نەي سەسلىرى كۈيلەپ ۋىسالنى،
گۈدەكلىك دەۋرىگە باشلاپ خىيالنى:

مانا بىللە يۈرۈپ ئۆسكەن نەزەرباغ،
يۈگەنسىز تاي كەبى شوخ باللىق چاغ.
كېرىم يۈگۈرەر يالاڭباش ھەم يالاڭ ئاياق،
بولۇپ لەيلى بىلەن ئوييناشقا مۇشتاق[2].
چىقار لەيلى چېچى تال - تال ئۆرۈكلۈك،
يىغىلغاچ باللار قىزىپ ئۆرۈكلۈك،
بولۇر بىردەم ئويۇن مۆككەننى تاپماق

---

[1] سەس — ئاۋاز.
[2] مۇشتاق بولۇش — ئىشتىياق باغلاش.

ۋە ياكى بىرى قوغلاپ، بىرى قاچماق.
ئۆتەتتى باللىق شۇنداق گۈزەل، شاد،
نە دەردكە مۇپتىلا، نە چەكسە پەرياد.
نە ئەمدى بولسا شۇ بەخۋاش گۆدەكلىك،
يۈگۈرسە قېشىغا، بارسا يۈرەكلىك.
بىرى ئېيتسا تېپىشماق، بىرى تاپسا
ۋە ياكى ئۈجمىلىكتە بىللە چاپسا.
يا ئەمدى بولسچۇ دۆڭلۈكتە مەكتەپ،
تېپىشقاندەك بولۇپ كاككۇك ۋە زەينەپ،
يېنىشسا ئۆيگە بىللە ئوينا ـ ئوينا،
مۇئەللىمنىڭ سۆزىنى ئويلا ـ ئويلا.

بىراق، غەمسىز گۆدەكلىك ئۆمرى قانچە،
تۈيۈلدى كۆكتە چاقماق چاقنىغانچە.
قاچانكى جۇش ئۇرۇپ بىر ھېس — ھارارەت،
كۆڭۈل مۈلكىدە قۇرغاچ بىر ئىمارەت،
بىرى سەزدى ئۆزىنى رابىئەدەك،
بىرى سەئدىن بولۇپ كۆيدى بەتتەررەك.
ئۈزۈلدى ئىختىيار تىزگىنى دەھشەت،
يۈرەك قىلماس ئەقىلگە ئەمدى بەيئەت.
نېمدۇر ئىستىگەن ئىسيانچى ئارمان
چاپار ھوشسىز، يۈگەنسىز ھەم پەرىشان.
بىراق، قانۇن ئىدى قىزلارغا مۇتلەق
شەرىئەت ھۆكمىچە مەستۇرە بولماق.
شۇڭا، ئۆتمەي ئۇزاق بوغۇلدى لەيلى،

بوغۇلدى تام ئىچىدە ھەممە مەيلى.
بوغۇلدى ئىختىيار، سۇندى نىھالى①،
قەپەس ئىچرە ئەسىر بىر قۇش مىسالى.
بوغۇلدى ھەممە ئەرك، باشلاندى ھىجران،
پەقەت شۇ نەي ئىدى ئارادا قالغان.

يېتىپ كەلسە شۇ نەيىنىڭ ئاھۇ زارى،
كېتىپ قىز ئىلكىدىن بار ئىختىيارى،
چىقاتتى باغقا ئۇ تېپىپ باھانە،
تۆكۈپ ياش ئۈنچىسىنى دانە ـ دانە.
كۈتەتتى سەۋرسىز شۇ بىنەۋانى②،
ۋە بەلكى نەي كەبى باغرى يارانى.
كۈتەتتى بىر تالاي چاغلار قاتارى،
يېقىن كەلمەسىدى لېكىن ئۇ يارانى.

نە بولدىكى، بۈگۈن ئۆزگەردى ئەھۋال،
گويا يارغا ئايان بولمىش جىمى ھال.
كېلۇر نەي سەسلىرى ئاستا يېقىنلاپ،
يېقىنلاشقانسېرى ئاھى يېلىنجاپ.
كۆرۈنگەچ مانا تامدا بىر كۆلەڭگە،
يۈگۈردى لەيلى، سىغماي جانى تەنگە.
بىراق، شۇ چاغ چىقىپ باغقا تاراقلاپ،
«قېنى سەن؟» دەپ چولاق مەخسۇم ۋالاقلاپ،

---

① نىھال ـــ ياش كۆچەت، بۇ يەردە ۋۇجۇد مەنىسىدە.
② بىنەۋا ـــ ئاجىز، كۈچسىز، بىچارە.

كىيىپ باغنى بىشىغا سالدى چۇقان،
بۇزۇلدى ئىش تامام، بولدى يۇرەك قان.
يەنە ھىجران، جۇدالىق داغى پەرياد،
پەلەك قىلدى يەنە زۇلمنى بۇنياد.

* *

ئايا چەرخ، بۇ سىنىڭ پەيلىڭگە لەنەت،
قارارسىز ۋەھشىي شۇم مەيلىڭگە لەنەت!
نېمە بۇ مۇنچىلىك بىھۇدە ئازار،
ئاران يەتكەندە پۇرسەت ۋەسلى دىدار؟
ئەجەب تەتۈر ئىكەن ھۆكمىڭ ھەمىشە،
مۇھەببەت ئەھلىگە زۇلمىڭ ھەمىشە!

ئىككىنچى باب

قەشقەر قىزى يۈزىدە
دانە ـ دانە خالى بار.
ماڭا ئېيتقان سۆزىدە
شېكەر دېسەم، بالى بار.
ـــ بىر كونا ژۇرنالدىن

1

نېچۈك ئاتقۇزدى تاڭنى لەيلى شۇ تۈن،
كۆزى ياشلىق، جىگەر ـ باغرى بولۇپ خۇن.
بۇنىڭ تەسۋىرىگە يوق مەندە بەرداش،
ئەگەر يازسام، كۆزۈمدىن تۆكۈلۇر ياش.
ئۇنىڭدىن قىسسىگە تېز كۆچكىنىم خوپ،
جۇنۇن بىرلە ئادا بولمىغىنىم خوپ.

* *

چولاق مەمنۇن بولۇپ بەگ ئەلچىسىدىن
(كۇتۇلگەندىن تولا نېسىۋىسىدىن)،
ئىچىگە خۇشلۇقنى پاتقۇزالماي،
قىمىرلاپ ئورنىدا تاڭ ئاتقۇزالماي،

ئاران يەتتى ـــ ئۇلاشتى تاڭ سەھەرگە،
سەھەر بىرلە كىرىپ كەتتى شەھەرگە.
خالايىققا ئۆزۈمنى كۆرسىتەي دەپ،
ئەتەي كىردى ساماۋارغا① سەھەرلەپ.
كۆرۈنسە بىر تونۇش، كەلسە يېنىغا،
قىلىپ تەكلىپ ئۇنى چايۇ نېنىغا،
ئاچار سۆز شۇ زامان تېپىپ باھانە،
كۈيۈ ھەققىدە سۆزلەپ مەغرۇرانە.
ساماۋار ئەھلىمۇ ھەيران قىلىشتى،
چولاقنىڭ بەختىگە: «بەللى» دېيىشتى.

2

چولاقنى شۇ ئورۇندا قالدۇرۇپ بىز،
گۈلايىملار قىشىغا يانىلى تېز.
بەگ ھاجى ئەلچىسى كەتكەچ بۇ يەردىن،
گۈلايىم ياخشىلىقنى كۈتمەي ئەردىن،
نېمە قىلماقنى بىلمەي بېشى قاتتى،
بېشى قاتماق نېمە، ھوشىن يوقاتتى.
ئايانىدۇر ھەممە گەپ، ئىش بولدى مۇشكۈل،
نە مۇشكۈللىكى، ئۇمىدمۇ بولدى بىر كۈل.
ئاسان بولماس ئىدى شىرغا تۇتۇلماق،
لېكىن مۇشكۈل بەگ ھاجىدىن قۇتۇلماق.
سەۋەب: شىر قوغلىسا، قاچماققا ئىمكان

---

① ساماۋار ـــ قەشقەردە چايخانا «ساماۋار» دېيىلىدۇ.

تاپار ئاھۇ ئەگەر بولسا ترىك جان.
بىراق، بۇ بەگ ھاجى بىر بالادۇر،
كىمكى ئۇچرىسا، بەختى قارادۇر.
شۇنى ئويلاپ گۈلايىم تىترە - تىترە،
كۆزىدىن ياش تۆكۈپ ھەم قەترە - قەترە،
قۇچاقلار لەيلىنى، ساقلاي دېگەندەك،
ئۇنى باغرى بىلەن ئاسراي دېگەندەك.
لېكىن، لەيلى بۆلەك ئويلار بىلەن بەند،
ئۇنىڭ بۇ ئويلىرى ئىقبالغا پەيۋەند①.
سەھەردە خالىي قالغان باغ ۋە ھويلا،
چىقىپ لەيلىمۇ باغقا ئويلا - ئويلا،
سۈزۈك كۆل لېۋىدە ئولتۇردى جىم - جىم،
بۇنى كۆرگەچ يېتىپ كەلدى گۈلايىم.
دېدى: «ۋاي شورى قۇرۇغۇر شۇم پېشانەم،
نېمە بولغاي كۆزۈمدە قۇرۇسا نەم؟
بېشىمدىن كەتمىدى ھەسرەت - نادامەت،
ماڭا يولداش ھەمىشە دەردۇ كۈلپەت.
جاپا بىرلە قىرىقتىن ئاشتى ياشىم،
زەھەر بولدى ھەمىشە يېگەن ئاشىم.
نە كۆڭلۈم تىندى بىر كۈن، كۆردى لەززەت،
نە ئەردىن تەلىيىم، نە كۆردۈم ئىززەت.
مېنىڭدەك بولمىغايسەن لەيلى دەيتتىم،
كېچىلەر ئۇخلىماي بەختىڭ تىلەيتتىم.
قېرىشتى بۇ پەلەك، كاچ كەلدى تەلەي،

① پەيۋەند — باغلانغان، ئۇلانغان، تۇتاشقان.

نېمكى تىلىدىم، ئۇ قاچتى كەلمەي.»
دېدى لەيلى: «ئانا، بولماك پەرىشان،
پەرىشانلىق بىلەن كۆپ قىيىنماك جان.
نېمكى كەلسە باشقا، ئۆز شورۇم دەي،
گۇناھىم قىز تۇغۇلماق، مەن نە ئەيلەي؟
مېنىڭ بەختىم ئۇچۇن شۇنچە ئەلەملەر
چېكىپ شامۇ سەھەر كۆپ دەردۇ غەملەر،
بېشىمدا بولدىڭىز پەرۋانە گويا،
ئېقىپ كۆزدىن تولا ياش، بولدى دەريا.
لېكىن، جانىم ئانا، مەن شۇنى ئېيتاي،
بۇ كۆز ياشلار قاچان تاشنى ئېرىتكەي؟
تىلەك بىر گەپ ئىكەن، تەقدىرمۇ باشقا،
قاچان باقتى زامان ئاققان بۇ ياشقا؟
ئۇنىڭدىن چۆل - باياۋان نەدە سەن دەپ،
كېرىم بىرلە كېتەي مەن پۈتكۈزۈپ گەپ.
تىلەيمەن ئانىلىق دۇئايىڭىزنى،
قىلاي قىبلەم ھەمىشە دەرگاھىڭىزنى.»
بۇنى ئاڭلاپ گۈلايىم بولدى ھالسىز،
نېمە ئېيتارغا ھەم قالدى ئامالسىز.
پەقەت چوڭقۇر خىيالغا چۆمدى بىردەم،
يىلان چاققان كىشىدەك تولغىنىپ ھەم.
يەنە شۇ خۇنپەرەس ئەجدىھانى ئەسلەر،
ئۇنىڭدىن چاچرىغان زەھەرنى ئەسلەر.
قايان بارسا ئۇنىڭ شۇم تىرنىقى بار،
ئۇنىڭدىنمۇ يامانراق يارلىقى بار.

يەنە چۆللەر ئارا ئۆيسىز - ماكانسىز
نېمە غۇربەت چۇشەر باشقا ئامانسىز؟
نېمە قىلماق كېرەك؟ بەك ئەزدى قايغۇ،
جۇدالىق كۈنلىرى ئۇندىن قاراڭغۇ.
لېكىن، راست ئېيتتى قىز، جىم تۇرغۇلۇقمۇ؟
يېسەڭمۇ مەيلى دەپ ئولتۇرغۇلۇقمۇ؟
«يېتىپ قالغۇچە ئەمدى بىر ئېتىپ قال»
دېگەن سۆز بولغۇسدۇر ياخشى بىر پال.
شۇ ئويلاردىن كېيىن غەمكىن تەبەسسۇم،
تەبەسسۇمكى، رىزالىق بولدى مەلۇم.
بۇنى لەيلى كۆرۈپ، كۈلدى - يېيىلدى،
نە كۈلدى، خۇددى بىر گۈلدەك ئېچىلدى.
ئېسىلدى ئانىنىڭ بوينىغا دەرھال،
سۈزۈك كۆل يۈزىدە ئەكس ئەتتى بۇ ھال.

3

شۈكۈركىم، كەلدى پۇرسەت مەن ئۈچۈن ھەم،
قىلاي رەسسامىلىقىمنى ئەمدى بىردەم.
سىزاي لەيلى ئۈچۈن تەسۋىرىي سۈرەت،
ئەگەر ئىلھام قولۇمغا بەرسە قۇۋۋەت.
بىراق، كۈتمەك ئۇنى رەڭدار - بوياقلىق،
بوياققا ئىستىبدات، رايىممۇ چاغلىق.

مانا ئاددىي بىر ئۇيغۇر قىزى سىزگە
تونۇشتۇر، قارا سۇمبۇل چېچى بىزگە.

يۈزى ئايدەك دېمەيمەن، چۈنكى ئايدا
ئۈنىڭدەك مېھرىنىڭ يالقۇنى قايدا؟
ئۈنىڭ مەڭزىدىكى بىر دانە خالى
ياراشقان شۇنچىلىك، گويا جامالى
ئۈنىڭسىز بولمىغاي گۈلشەندە رەنا،
نە قىلغاي ئايدىكى داغلاردا مەنا؟
دېمەك، ئاي تەڭلىشەلمەس بۇ چىرايغا،
پەقەت مۇڭلۇقلۇقى ئوخشايتتى ئايغا.

گۈزەللەر كۆزىنى ھېچ ئىختىلاپسىز
«گويا چولپان» دېگەن شائىر ھېسابسىز.
لېكىن، بۇ قىز كۆزىنى ئۈنچە مەسرۇر
دېيىشكە يوق مېنىڭدە باي تەسەۋۋۇر.
نە چولپان جىلۋىسى، بىبەھرى نۇرى،
نە ئويناق ئەركە قىزنىڭ شوخ غۇرۇرى
تېپىلماس لەيلىنىڭ كۆزىدە ھەرگىز،
ئەزەلدىن كۆپ خىيالچان چۈنكى بۇ قىز.
تاپاي نەدىن ئۈنىڭ تەسۋىرىگە سۆز،
پەقەت ئاھۇدا بار شۇنداق ئوماق كۆز.

يامان كۆزلەر بۇ كۆزگە چۈشمىگەي دەپ،
كېچەيۇ كۈندۈزى دائىم غېمىن يەپ
ئۈزۈن كىرپىكلىرى بىدار ھەمىشە،
نە بىدار، ساقچىدەك ھوشيار ھەمىشە.
كىمكى بىر قاراپ قويسا ئۇ كۆزگە،
تېگەر بىر ئوق كەبى كىرپىك شۇ كۆزگە.

بۇ ئۇقكى تەگسە گەر يا جاننى ئالماي
ۋە ياكى جان ئالمسا، مەيلگە قويماي،
قلار دىلنى ئەسىر قارماق مسالى،
ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ يوق ئامالى.

قەلەمدەك قاشلىرى دەپ قانچە شائىر
گۈزەللەر تەئرىپىگە بولدى ماھىر.
ئەگەرچە لەيلىنى ھەم دېسەك قەلەم قاش،
ئۇنىڭ ھەربىر قېشىغا بىر مەنە يولداش.
نەۋائىينىڭ قولى تۇتقان قەلەمدۇر،
ئۇنىڭ ھەربىر تېلى بىر ئىشق ـ ئەلەمدۇر.

فۇزۇلىي دەرد بىلەن سىزغاندا سۇرەت،
دېدى ئۇز لەيلىسىنى سەرۋى قامەت.
لېكىن، قەشقەر قىزىنىڭ بويىغا خاس
تەسەۋۋۇرنى تاپالماي، ئەييۇھەنناس،
تىلىم تىترەپ، دىلىم كۆپ چەكتى دىشۋار،
سەۋەبكى، بىزدە نەدە «سەرۋى» سۆزى بار؟
ئۇنىڭدىن ياخشىسى ئۆز سۆزىمىزچە
قىلاي تەسۋىر: بۇ قىزنىڭ بويى غۇنچە.
جاھاندا غۇنچە بوي قىز بەلكى كۆپتۇر،
لېكىن ھېچقايسىسى لەيلىچە يوقتۇر.

دېمەك، بارچە گۈزەللىك خەزىنىسىدە
ۋە ياكى جۇشقۇن لاتاپەت باغچىسىدە
نېمىكى بولسا، شۇندىن دەستە ـ دەستە

بېرىلگەن لەيلىگە شۇنچە نېسۋە.
پەقەت شوخلۇق، غۇرۇرلۇق چەشمەسىدىن،
تەمەننا نازىنىڭ كەرەشمە① سىدىن
نېچۇندۇر تەگمىگەن بۇ گۈل پەرىگە،
نە گۈلكى، بارچە گۈللەر سەرۋىرىگە.
تۇرۇپ يەك باغدا ئەمگەك قىلسا گاھ ـ گاھ
ۋە ياكى چاق ئېگىرسە ئۆيدە تەنھا،
قىلاتتى ناخشىنى ھەمراھ، ۋە لېكىن
ئىدى بۇ ناخشىلار مۇڭلۇق ۋە غەمكىن.
گۆدەك چاغدا مۆكۈشمەك ئويناشتىمۇ قىز
ئەمەستى باللاردەك شوخ ۋە ئەنسىز.

بىراق، لەيلى شۇ تاپتا غەيرىي بىر قىز
بولۇپ قالدى، ئاجايىپ شوخ ۋە كەپسىز.
بايا كۆرگەچ گۈلايىمدا تەبەسسۇم،
بۇنى بىر رازلىق دەپ شۇنچە مەسۇم
بوۋاقتەك بىغۇبار زوقىقا تولۇپ ئۇ،
ئېسىلدى ئانىنىڭ بوينىغا دەررۇ.
ئېسىلدى، تاپتى گويا باشپاناھىنى،
ۋىسال ئارزۇسىغا ھەم رەھنەمانى②.
ئېسىلدى، كۆزدە ياش، ئۈمىد، ھاياجان،
گۈلايىم قەلبىنى ھەم باستى تۇغيان.
دېدى يىغلاپ گۈلايىم: «مەن نېمە دەي،

---

① كەرەشمە — تەننازلىق، سەتەڭلىك، ئويناقلىق.
② رەھنەما — يول كۆرسەتكۈچى، يول باشلىغۇچى.

پەلەكنىڭ كاجلىقىدىن كىمگە نالەي؟!
بۇيان تارتسام هارۋا سۇنار، نېتەي مەن؟
ئۇيان تارتسام ئۆكۈز ئۆلەر، نېتەي مەن؟
كېتەرسەن، مەن قالارمەن بۇ ماكاندا،
نېمە خوۋلۇق بولار ئەمدى جاهاندا؟
ئىزا هەم تەنە ـ دەشنەم، دوقمۇ چاغلىق،
ئۆتەر ئۆمرۈممۇ بىر ـ بىر ساناقلىق.
ئۆلۈم ئاسان ئىدى ئايرىلمىقىمدىن،
قانىتىمنىڭ سۇنۇپ قايرىلمىقىدىن.
لېكىن، بولماي سېنىڭ بەختىڭگە زامىن،
ئىلاھا، يەت، قىزىم، مەقسەتكە، ئامىن!»

ئانا بەرگەچ دۇئاسىنى مۇئەييەن،
كېڭەش بىرلە جىمى ئىش بولدى جەزمەن:
كېرىم كەلسە ئەگەر كەچتە سوراقلاپ،
ئۇنىڭ بىرلە كۆرۈشكەي بىر ئاماللاپ.
ئەگەرچە كەلمىسە يا چىقسا توسقۇن،
تېپىپ بىر چارە ـ تەدبىر ئەتە ـ ئۆگۈن،
خەۋەر قىلغۇزغۇلۇق بۇنى گۈلايىم
(كېلىپ قالغاي ئۆزى كەچتە، ئىلاھىم).
ئۈمىد، ئاررزۇ، ۋىسالغا تەلپۈنۈپ دىل،
نىجاتلىقنى تولا ئىزهار قىلىپ تىل،
تىلەكلەر تىلىدىيۇ شۇنچە شېرىن،
هامان ياشلىق ئىدى كۆزلەر ۋە لېكىن.

www.uyghurkitap.com

* *

ئايا چەرخ، قىل بۇ نۆۋەت بىر مۇرۇۋۋەت،
زۇلۇم، بىدادلىقىڭنى قوي بۇ نۆۋەت.
يېتەر شۇنچە ئۇنى كۆيدۈرگىنىڭمۇ،
پىراق بىرلە تىرىك ئۆلتۈرگىنىڭمۇ.
ئۈمىدىگە يېتىپ بىچارە لەيلى،
نىجات تاپقاي دىلى مىڭ پارە لەيلى.
قەلەم، سەنمۇ بۇ گەپنى ئەمدى بەس قىل،
نېمە بۇ ئىلتىجا، ئىشنى ھەۋەس قىل.
قېنى لەيلى ئۈچۈن مەجنۇن كېرىمىڭ،
ئۆزۈڭدەك باغرى خۇن، مەھزۇن① كېرىمىڭ؟
ئۈنى كەلتۈر، قېنى خىلۋەتتە كەلتۈر،
ۋىسال باغىغا تېز سۈرئەتتە كەلتۈر!

---

① مەھزۇن — غەمكىن.

ئۈچىنچى باب

پايدىسىز بىر پارچە گۆشتىنلا ئىبارەتتۇر يۈرەك،
پارە - پارە كەسمىسە ئىشق - مۇھەببەت قايچىسى.
— ئابدۇللا توقاي

1

كىرىم ئاجىز تىرىمچى بىر ماكاننىڭ،
تىكەندەك ئوغلى ئىدى توختىكامىنىڭ.
كىشىنىڭ يېرىگە ئەر ئۆمرى ئىشلەپ،
ھامان قالغاچ يەنە لېۋىنى چىشلەپ،
تۆگۈپ بىر كۈن بېلىگە زاغرا ناننى،
سېلىپ ئۆشىنىسگە ياماق چاپاننى،
شۇ كەتكەنچە ئاتا تاغ ئارقىسىغا
«بەخت تاپماق» ئۈچۈن ئۆيۋاقىسىغا)،
بۇ يۇرتقا قايتمىدى، شۇ بولدى بانا،
يېنىشلاپ قانچە رەت قايتىسمۇ تۇرنا.
شۇ يىللار ئىچىدە بۇ بىقارار چەرخ
يولىدا ئوك ۋە سولنى قىلمايىن پەرق،
ئوقۇپ بارچە بالا - شۇملۇققا ئەپسۇن،

تىرىلدى گۆرىدىن گوياكى پىرئون①.
سوقۇپ بوران، جۇدۇن ـ چاپقۇن، شۇرغان،
تومۇغ دەھشتىدە قالدى تىيانشان.
تارىمنىڭ ياقىسى يىرتىلدى نەچچە،
ئاياغ ئاستىدا قالدى لالە ـ غۇنچە.
كىمكى ئەرك دېدى، باش قالدى تەنسىز،
كۆمۈلدى نى ئەجەب ئەرلەر كېپەنسىز.
ئاساۋ، قارىغۇ ئەجەل ھەر ياندا كەزدى،
كىمكى ئۈچرىدى، دەسسىدى، ئەزدى.
ئۈچەيلەر ئىلىنىپ جاڭگال گىياھى
شامالدا ئۇشقىرتار ماتەم ناۋاسى.
گويا قۇشخانىغا ئايلاندى ئۆلكە،
پۇراپ قان، يامرىدى چىلبۆرە، تۈلكە.
كۆرۈنگەن ھەممە دۆڭ شېھىت مازارى،
سۆڭەكلەردىن تىكىلدى «شېڭ»② مۇنارى.
تىرىكلەر چۆرە ـ قۇل، ئىت ئورنىدا خار،
ئۆزىنىڭ يۇرتىدا غۇربەتكە دۇچار.
پىيالە سۇندى ھەم تۆكۈلدى شەربەت،
نىكاھ تەنتەنىسى بولدى مۇسىبەت.

---

① پىرئون — رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، مۇسا پەيغەمبەرگە ۋە ئۇنىڭ قوۋمىغا پەۋقۇلئاددە خەۋپ ـ زۇلۇملار قىلغان قەدىمكى مىسىر پادىشاھى.

② «شېڭ» — زالىم شېڭ شىسەي. ئۇ شىنجاڭدا ئون بىر يىل ھۆكۈم سۈرۈش جەريانىدا ھەر مىللەت خەلقىدىن ئىككى يۈز نەچچە مىڭ كىشىنى ناھەق قاماپ، يەتمىش ـ سەكسەن مىڭ ئادەمنى قىيناپ ئۆلتۈرگەن. ئۇلار ئىچىدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئەزالىرى، دېموكراتىك زاتلار ۋە ئىلغار زىيالىيلارنىڭ سانى نەچچە مىڭغا يېتىدۇ.

يۇلار چاچ ئانىلار ئوغۇل غېمىدە،
ئوغۇللار قاتمۇقات تۈرمە ئىچىدە.
كېلىنىنىڭ چاچلىرى ئاقاردى بۇۋاخ،
بوۋاقلار زىنىنخى ھەم ئۈچتى بىچاغ.
ئەگەرچە بىر ئۈمۈر يازسا مۇئەررىخ①،
نېچۈك پۈتكەي بۇ قانلىق ئەسرى تارىخ.

يەنە تويىماي قارارسىز چەرخ شۇنچە قانغا،
«قىيامەت» دەھشتىنى سالدى جانغا.
زاۋالنى ئاز كۆرۈپ، ئەپكەلدى تۈنى،
قارا تۈنگە قوشۇپ ئاچچىق تۈتۈننى.
گومىنداڭ كەلدى يۇرتقا، بولدى پاشا،
قولىدا قامچىسى، ئاغزىدا غاڭزا.
كۆلنى قاقتى بىزنىڭ باشىمىزغا،
پۈتنى چىلىدى كۆز ياشىمىزغا.
نېچۈك بۇلغاتسا چاڭجياڭ سۇلىرىنى،
تارىمغا چاچتى شۇنچە زەھىرىنى.
ئاۋۋال باشلاپ بوغۇزلاپ كۆمدى پەننى،
مائارىپ دېسە كىم، سالدى كىشەننى.
بۇزۇپ مەكتەپنى قىلدى بىر گۆرىستان،
تىياتىر ۋە كۇلۇبلار بولدى يىڭفاڭ②.
تىرىلدى سوپى ـ ئىشانلىق جاھالەت،

① مۇئەررىخ ــ تارىخچى، تارىخشۇناس.
② يىڭفاڭ ــ ھەربىي لاگىر.

تۇماندەك قاپلىدى ئاسماننى زۇلمەت.
«قىزىل پاچاق» ئاتالدى ھەر زىيالىي،
كۈنى شورلۇق، ئايانچلىق بولدى ھالى.
كىمكى داد دېسە، كەستى تىلىنى،
تىلى تۇرماق، تۆكۈپ ئىچتى قېنىنى.
خۇسۇسەن يۈرگۈزۈپ ئىرقىي سىياسەت،
خەلقلەر ئىچىگە سالدى ئاداۋەت.
قىلىپ ئىنكار جىمى مىللەتنى قەستەن،
دېدى: «سەنلەر بىر نەسلداش ئۇرۇق سەن»①.
بىرىنى ئاقچى سەن دەپ، بىرىنى كۆكچى،
بىرىنى ئوغرىدۇر، بىرىنى دوقچى،
دېدى ئەلنى بۆلۈپ مىڭبىر بۆلەككە،
بۆلۈنگەننى ئوڭاي تېرىپ يېمەككە.
دېدى: «بۇ چېگرا خەلقى بېشى تىنماس،
بېشى تىنسا، تۆگۈلگەن مۇشتى تىنماس.
قىلار ئۈچ يىلدا بىر قوزغىلاڭنى،
ھەر ئون يىلدا قىلار ئۇندىن يوغاننى.
كېرەك سالماق ئاڭا زەنجىر - كىشەنلەر،
قىرىلسۇن يىلتىزىدىن ئەرك دېگەنلەر.»

قۇرتتەك يامرىدى جاي - جايدا جاسۇس،
ئاياغ ئاستى قىلىندى بىتتى نامۇس.

---

① «گومىنداڭنىڭ خەلققە قارشى گۇرۇھى جۇڭگودا كۆپ مىللەت بار- لىقىنى ئىنكار قىلىپ، خەنزۇلاردىن باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرنى «نە- سلداش ئۇرۇق» دەپ ئاتىدى» («ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى»، 3 - توم، خەنزۇچە نەشرى، 1084 - بەت).

نە چىن دوستلۇق ـ ۋاپادىن قالدى زەررە،
قارا ئىتلار ئۈچۈن مول كەلدى مەررە.
نە تىنچلىقتىن ئەسەر، نە بەركە ئەلدە،
نە قالدى كۈچ ـ قۇۋۋەت بىلەكتە، بەلدە.
زۇلۇكتەك شورىدى قاننى بۇ «لويا»①،
كىشىگە كەڭ جاھان گۆر بولدى گويا.
زامانە زورغا بولدى، قايغۇ كورغا،
قاچان باققان زامانە كۆنى شورغا ؟!
كىمىكى تاپتى يۈز، گۈللەندى يۈز ـ يۈز،
كىمىكى ناتىۋان، باغىدا كەچ كۈز.
پۇلى بارنىڭ گېپى ئوڭ بولدى ھەر چاغ،
پۇلى يوقنىڭ بېشىغا كەلدى دوزاخ.
تېرىمچى بىر چولاق كەتمەندە قالدى،
ماتاچى مىڭ ياماق چەكمەندە قالدى.
غېچىلدار ھارۋىنىڭ چاقى قەدەمدە،
كانايغا بولمىسا، سۇنايغا نەدە ؟!
ئەگەر سوزسام بۇ گەپلەرنى يازاي دەپ،
قەلەم ـ قەغەز بىلەن تۈگەرمىدى گەپ.
ئۈنىڭدىن ياخشىسى باشلاي كېرىمدىن،
بايا باشلاپ چالا قويغان يېرىمدىن.

زىمىستان دەھشىتى گەر بولسا قامچە
بوران ھۇۋلاپ، ئۇرۇپ تۇرسىمۇ قانچە،
ۋە ياكى شاخىغا ھەر كۈندە پالتا

① لويا (خەنزۇچە) ــ خوجايىن، ئەمەلدار، ھاكىم.

تېگىپ ئۆمرىنى گەرچە قىلسا كالتا،
پۈكۈلمەي قامىتى، سولماي جىلالى①
ھامانە تىك تۇرار قارىغاي مىسالى.
ئۆسۈپ يەتتى كېرىممۇ ياش - قۇرامىغا،
بولۇپ ۋارىس يەنە شۇ توختىكامىغا.
ۋە لېكىن، تەلەيدىن كۆپ بولدى شورلۇق،
قىلىپ نامەرد زامانە تولا زورلۇق.
بىرى ئورتاق ئىدى، خامانىنى ئالدى،
بىرى ئالۋان دېدى، قالغانىنى ئالدى؛
بىرى ئۆشرىگە دەپ توپانىنى ئالدى،
بىرى يامۇلغا دەپ سامانىنى ئالدى؛
بىرى چېرىككە دەپ ئوتۇنىنى ئالدى،
بىرى بەگلەرگە دەپ خۇرجۇنىنى ئالدى؛
بىرى ئامبالغا دەپ مەي پۇلى ئالدى،
بىرى مەيگە قوشۇپ سەي پۇلى ئالدى؛
ئېشەكنى سەيسگە دەپ دوغا ئالدى،
توقۇمنى بىر دۇئاغا موللا ئالدى؛
بىرىدىن بىرى كۆپ قىزغاندى، ئالدى،
كېرىمنىڭ ئىككىلا ھەمراھى قالدى:
بىرىدۇر ئانىسى زورەمخان ئاچام،
بىرى نەي، قولىدىن چۈشمەس سەھەر - شام.

شۇ نەي قىلسا تەرەننۇم چۆلئىراقتىن،
شىكايەتلەر ئوقۇپ ھىجران - پىراقتىن،

---

① جىلال — نۇرانىلىك، رەڭدارلىق.

پەقەت لەيلى بىلەن ئۇرار ئىدى جۇش،
مىسالى گۈل دېدى بۇلبۇل، بولدى بىھوش.
شۇ لەيلى قىلمىسا يار قەلبىنى قان،
توتۇپ كەتمەن قېتىپ تاشتەك قاپارغان
بۇ قوللار ئەۋرىشىم بولغايمۇ زىنھار
بېسىپ نەي پەدىسىن شۇنچە ھوشيار؟!
بولۇپ شۇ نەي كۆڭۈلنىڭ تەرجىمانى،
ئۇنىڭدىن ئۇرغۇسا دەردلىك پىغانى،
نېچۇك تۆزگەي ئۆيىدە لەيلى بىردەم،
ئاڭا قىلماي ئۆزىنى يارۇ ھەمدەم؟!

2

مانا كەلدى بۇ ئاخشام نەيدىن يەنە سەس،
لېكىن ئۆيىدە ئىدى مەخسۇم چولاق نەس.
بۇگۈن مەخسۇم بولۇپ شېرىن سۇخەنساز،
ئۆزىچە ھەر سۆزىدە كۆرسىتىپ ناز،
گۈلايىمغا قاراپ ھىجايدى بىرپەس،
ئۇزاتتى ئارقىدىن بىر قارا ئەتلەس.
قىلىپ لەيلىگە ئاندىن كۆپ خۇشامەت،
ئۆزىنى كۆرسىتىپ بەك ئالىي ھىممەت،
تاۋار - دۇردۇنىنى يايدى پارچە - پارچە،
دېدى: «ئال ياقىنىنى خالىغانچە.»
ئۇنىڭ مۇنچە سېخىي ھاتەملىكىدىن،
نە ھاتەمكى، تولا بىپەملىكىدىن
كۈلۈشتى ئۆز ئىچىدە ھەر ئىككىلەن،
بېسىپ دەرد، ئاچچىقىنى سەۋر بىلەن.

ئەنە شۇ چاغ تىلى دىلغا تونۇش نەي
تۆكۈپ مۇڭ - زارىنى، دەردكە تۆزەلمەي،
كىلىپ باغ ئارقىسىغا چەكتى ئەفغان،
قىلىپ دەۋەت يىنىغا يارنى پىنھان.
بىتاقەت بولدى لەيلى جىم تۇرالماي،
بۇنى سەزدى چولاقمۇ چەتتە قالماي.
دىدى ئۇ كۆڭلىدە: «ھەي، ساددا، مۇڭ قىز،
سىرىڭنى بىلدۇرۇپ قويدۇڭ تولا تىز.
قىنى قانداق قىلارسەن، بىر كۆرەيچۇ،
كۆرۈپ ئاندىن جازايىڭنى بىرەيچۇ.»
شۇنى ئويلاپ چولاق ئۆز كۆڭلىدە خۇش،
نامازخۇپتەنگە ماڭدى ئۆينى قويۇپ بوش.

ئۆتەر - ئۆتمەي ئارادىن ئازغىنا چاغ،
يۈگۈردى لەيلىگۇل، ئايدىڭ ئىدى باغ.
كىرىممۇ چۈشتى شۇ چاغ باغ تىمىدىن،
يۈرەك تىترەر ئىدى ۋىسال دىمىدىن.
يىقىن كەلگەچ تۇرۇپ قالدى باراۋەر،
بىرىدىن بىرىنىڭ قامىتى دىلبەر.
قاراپ يەرگە چىچىنى ئوينار ئىدى قىز،
نازۇك بارماقلىرى تىترەيتتى ئەنسىز.
كىرىم ئۈزمەس ئىدى قىزدىن كۆزىنى،
تاپالمايتتى بىراق ئېيتار سۆزىنى.
خىيابان بولدى بىر شاپتۇلا خىلۋەت،
پۈتۈن باغ ئۇيقۇدا، ھاكىم سۈكۈنات.

پەقەت كۆكتە تولۇنئاي جىلۋە بىلەن
ئۈزۈپ يۈرگەن كەبى دېڭىزدا يەلكەن
بۇ ئاخشامنى تاماشا قىلار ئىدى جەم،
بۇنىڭ تەسۋىرىگە يوقتۇر ئىلاجىم.
لېكىن، شۇ چاغ بۇ باغنىڭ بۇرجىكىدىن
(يېرىلغان باغ تېمىنىڭ يوچۇقىدىن)
چولاق مارار ئىدى ئوغرى مۈشۈكتەك،
بۇنى سەزمەس كېرىممۇ لەيلىگۈلدەك.

دېدى ئاخىر كېرىم: «ئەي گۈل ئۈزارىم،
ھاياتىم گۈلشەنى، جان لالىزارىم،
جىمى گەپتىن تولۇق بولدۇم خەۋەردار،
تىلىم ئاجىز غېمىم ئەيلەشكە ئىزھار.
مۈشۈنچە ھىجرى داغى يەتمىگەندەك،
ئاراغا ئۈندى ئۇ زالىم تىكەندەك.
ئۈمىد، ئارزۇ گۈلى سولغايمۇ ئەمدى،
جۇدالىق بىر ئۆمۈر بولغايمۇ ئەمدى؟!»
جاۋاب ئورنىدا قىز بىلمەي ئۆزىنى،
قولى بىرلە توسۇپ ئالدى يۈزىنى.
تاراملاپ چۈشتى دەرھال كۆزىدىن ياش،
كېرىم تىترەر بىرەلمەي بۇنىڭغا بەرداش.
شۇ ھالدا ئىككى قەلب مۇڭ - زار تۆكۈشتى،
زامانە پەيلىنى قارغاپ سۆكۈشتى.
سۆكۈشتى كۆزى كور، گۇمراھ ① زامانى،
نە گۇمراھ، شۇم پېئىل بەتخاھ زامانى.

① گۇمراھ — ئازغۇن، يولدىن ئازغان.

سۆكۈشتى كۆڭلى تار، نامەرد زامانىنى،
نە نامەرد، خۇنپەرەس، بەتبەخت زامانىنى.

ئاخىرى لەيلى قىلدى سىرنى ئىزھار
(نىجات ئىزدەپ كېتىشكە ئۆزى تەييار)،
دېدى: «مۇندىن كېچىكمەي تېز كېتەيلى،
نېمىكى كەلسە باشقا تەڭ كۆرەيلى.»
بۇنى ئاڭلاپ، كېرىمنىڭ قەلبىدە جۇش
ئۇرۇپ بىر ھېس، ئۇ گويا بولدى بىھوش.
كۆڭۈلدە بولسىمۇ گەرچە شۇ مەقسەت،
ئايان ئەيلەشكە بولماي تىلدا جۈرئەت،
بېشى تاشتەك قېتىپ ئاشۇ ئازابتىن،
يىلاندەك تولغىناتتى ئىزتىراپتىن.
بۇگۈن بولغاچ شۇ مەقسەت ۋاقتىدا ھەل،
يېنىپ گويا ئۈمىد دەشتىدە مەشئەل،
نېمە قىلماقنى بىلمەي خۇشلۇقىدىن
سىلار قىزنىڭ چېچىن بىھوشلۇقىدىن.
نېمىدۇر ئېيتقۇسى ھەم كەلدى شۇ ئان،
بىراق تىترەپ لېۋى بەرمەيتتى ئىمكان.
شۇ ھالدا بىرھازا ئۇ بولدى تەخىر،
يىغىپ ئەس - ھوشىنى مىڭ تەستە ئاخىر،
دېدى: «يار ھىممىتىڭگە بارىكاللا،
بېشىم كۆككە ئۇلاشتى، مىڭ ھەشقاللا!
مۇبارەك لەۋزىڭىز يول ئاچتى روشەن،
يېسۇن ئۆز گۆشىنى ئەمدى ئۇ دۈشمەن.
ۋاپا مەكتىپىدىن كىم ئالسا تەلىم،

ئۆزىگە قىلغۇلۇق سىزنى مۇئەللىم.
نىچۇكمۇ تەڭلىشەي مەن سىزگە دىلدار،
قىلاي ھەرھالدا ئۆز پىكرىمنى ئىزھار:
كىلەي تۈن يىرىمى ئەتە بۇ باغقا،
كىتەيلى ھىلىچە بىز توققۇزاققا①.
ئوبۇل كۆرسەتكۈسى بۇ ئىشتا ياردەم،
لىكىن قىينار مىنى شۇ تاپتا بىر غەم!»
دىدىكىم: «نىمە غەم ئۇ سىزنى قىينار؟»
دىدى: «يەتمەسمۇ ئۆيدىن سىزگە ئازار؟»
دىدى: «يەتكەچ ئانامۇ ھالىمىزغا،
دۇئاسىنى بىرىپ ئاقيولىمىزغا،
تۆكۈپ كۆز يىشىنى بولدى مەدەتكار،
نىمىكى دىسىڭىز، مەن شۇڭا تەييار!»
شۇ بولدى بىر قارار، قىز ماڭدى خوش دەپ،
ئۆزەر ئايمۇ پەلەكتە ئاستا مۈگدەپ.

ئەجەب ئوتلۇق ئىكەن بۇ ئىشق خىتابى،
ئۇنىڭ ھەربىر سۆزى بىر دەرد كىتابى.
كىمىكى ئوقۇدى ئۇندىن سەھىپە،
شۇنىڭغا تەگدى بىر سىرلىق نەسىبە.
بىكارغا ئۆزىنى ئۇرمايدۇ بىغەم
چىراغ پەرۋانىسى ئوتقا سەھەر - شام.
بىكارغا سايرىماس تۈنلەردە بۇلبۇل،
ئۇنى كۆيدۈرمىسە گۈلشەن ئارا گۈل.

① توققۇزاق — قەشقەر كوناشەھەر ناھىيەسى.

بكار ئاقماس ئىدى دەريادا تاھر،
دىلدا بولمىسا يار ئىشقى زاھىر.
لاۋۇلداپ تۇرمىسا لەيلى ۋاپاسى،
قەيەردىن ئاڭلىنار مەجنۇن ناۋاسى.
بكارغا كۆيمىدى شاھزادە پەرھاد،
چېكىپ ئۆمرى بويىچە شۇنچە پەرياد.
ئەگەرچە بولمىسا ئەرمەندە شېرىن،
نېچۇن تارتقاي بۇ پەرھاد ئىشقى جەبرىن؟
قولىدىن كەلسە گەر سوقراتمۇ تاغدا
قويۇپ كەتمەس ئىدى پەرھادنى داغدا.
تالاي ئىزدەندى شائىر ھەم دانىش
قىلىپ بۇ سىرنى — بىر ئالچاقنى خاھىش.
يەنە قانچە مۇنەججىم باقتى كۆككە،
جاۋاب تاپماق ئۈچۈن سىرلىق كۆيۈككە.
جاۋاب بىر بولدى ئاخىر ھەممىگە ماس:
«كۆيۈك بىر بەخت، پەقەت ئاشىقلا خاس!»
دېمەك، بۇ بەخت نېسىۋى ھەممىگە تەڭ
(بەزەن تارراق ۋە بەزەن ئىككىلىك كەڭ)
يېزىلغان يالتىراق باغاق ئەمەسكى،
بېرىپ ئادرېسغا تەگسە، شۇ بەسكى،
ئەگەرچە بولسا ئۇ بىر قارىغۇ ئامەت،
ئاۋۋال تەگكەن بولاتتى بەگكە ئەلۋەت.
ۋە لېكىن بەگ تۇگۇل، باي ھەم ئەمەلدار،
پۈتۈن قەشقەردە چەكسىز ئابرۇيى بار؛
لاداق، كەشمىر بىلەن خوتەن، كۇچادا

يۇرەر كارۋانلىرى بار كەڭ ـ كۇشادا؛
شەھەردە قانچىلاپ ساراي، دۇكانغا،
يەنە بىرقانچىلاپ ھويلا ۋە ساڭغا،
خوجايىن نەچچىلەپ باغلارغا مۇتلەق،
ئۆيىدە نازىنىن خانىملىرى نەق؛
يەنە دائىم كۆڭۈلنىڭ ئىشقىدا مەس،
جۇۋانمۇ ياكى قىز دەپ پەرقمۇ ئەتمەس
بەگ ھاجىدەك كىشىگە تەگمىدى ئۇ،
بۇ «زات»نىڭ ئىستىكى گەر بولسىمۇ شۇ.
ئۇنىڭ ئەكسىچە بۇ بەخت نەدە دەيسەن دەپ،
غېرىبىي بىر يېتىم — كېرىمنى ئىزدەپ،
شۇنىڭ قەلبىدە بىر بەخت قىلدى بۇنياد،
جېنىدەك ئورنىشىپ قالدى ئۆمۈرباد.
سەۋەبكى، قايسى قۇزغۇن بولدى بۇلبۇل،
يەنە ئازغان نېچۈك بولسۇن قىزىلگۈل !
سەۋەبكى، مىستىمۇ يوق رەڭ ئېپىشى،
لېكىن تەگمەس ئاڭا ئالتۇن نېسىۋى !

* *

تىلە، شائىر، ساڭا ھەم كەلسە شۇ بەخت،
ئەجەبمەس قۇرسا قەلبىڭ ئىچرە بىر تەخت.
ۋىسالىغا ئېرىشمەك گەرچە تەستۇر،
كۆيۈككە مۇپتىلا بولساڭ شۇ بەستۇر.

تۆتىنچى باب

مەزرەئى لۇتفى ئىلاھىيدۇر دىيارى كاشغەر①،
ئىشق ئېلىنىڭ قىبلىگاھىدۇر مەزارى كاشغەر.
ئىشقۇ ئۇلفەت چەشمەسىدىن دەردۇ مىھنەت جۇش ئېتەر،
تۇفراغى ھەسرەت بىلەن پۇتكەن ھىسارى كاشغەر.
— گۇمنام ②

1

تولۇن ئاي مۇگدىمەكتە كۆكتە خامۇش،
نەزەرباغ ئۇيقۇدا، ئۇخلاپ كۆرەر چۇش.
پەقەت ئويغاق ياتار بىر كۆلبە③ چەتتە
(كىرەمباغقا تۇتاشقان يول تەرەپتە).
ئوغۇل بىرلە ئانا نۆۋەتمۇنۆۋەت
قىلار ئۆز غەملىرى ئۇستىدە سۆھبەت.
كىرىم ئېيتقاچ جىمى گەپنى بۇ ئاخشام،
كۆزىگە ياش ئېلىپ زورەمخان ئاچام،
گويا شادلىقدىن ھوشىنى بىلمەي
ۋە ھەتتاكى قۇلاقىغا ئىشەنمەي،

---

① كاشغەر — ئاللانىڭ مەرھەمىتى تېرىلغان يۇرت.
② گۇمنام — تەخمىنەن 19 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشىغان مەشھۇر ئۇيغۇر شائىرى.
③ كۆلبە — غېرىبانە ئۆي.

سورايىتى ئوغلىدىن گەپلەرنى تەكرار،
قىلىپ ئۆز تەشۋىشىنى ھەمدە ئىزھار.
دېدى ئاخىر: «ئەجەب ئوك كەپتۇ تەلەي،
خۇداغا يۈز تۈمەن مىڭ شۈكۈرلەر دەي.
بۇ يۇرتتا تېگى يوق جانان بۇ قىزغا،
خالايىق ئاغزىدا داستان بۇ قىزغا
ئانا بولماققا لايىق بولسام ئەمدى،
نە ئارمان خۇشلۇقۇمدىن ئۆلسەم ئەمدى.
ئاقارغان چاچلىرىم بولسا پاياندار،
سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن شۇمۇ يەنە ئاز.
ئۆزۈڭدىن شۇ ئىدى مەقسەت – مۇرادىم،
خۇدايىمغا يېتىپتۇ ئەمدى دادىم.
گۈلايىمخانمۇ دائىم شۇنى دەيتتى،
ھېنىڭدىنمۇ تولاراق غېمىڭ يەيتتى.
قاچان بولسا لېكىن بىر توي ئىشى بار،
بۇ يوقسۇزلۇق غېمىنىڭ تەشۋىشى بار.
نېمىمۇ قىلغۇلۇق چولاق مۇبادا
بۇ ئىشتا قىستىسا قارىغۇنى يادا؟»
كېرىم دەيتتى: «ئانا، كۆپ غەمگە چۆكمەڭ،
بولار بىر گەپ، تولا ئەندىشە قىلماڭ.»
شۇ خىلدا سۆزلىشىپ ئۆتتى يېرىم تۈن،
ئۈمىد، تەشۋىش ئىدى ھەر گەپكە مەزمۇن.
دېيىشتى ئاخىرى: «ئەمدى تەۋەككەل،
تەۋەككۈل تېگىرقاشتىن مىڭ – مىڭ ئەۋزەل!»

2

چىملدىقتىن چىقىپ كۆلگەندە چولپان،
يۈزىنى ناز بىلەن ئاچقاندا ئاسمان،
خورازلار چىللىشىپ شوخ يانمۇيادىن
ناماىيش باشلىغاندا سۈبھى تاڭدىن،
يۈرەك دولقۇنلىنىپ دېڭىز مىسالى،
قانات قاققان كەبى پىكرۇ خىيالى،
كېرىم ئەسلىدى كەچمىشنى مەھزۇن،
چۈشۈپ يادىغا ئۆتكەن بىر ئەجەب كۈن:

... مانا كەچ كۈز، پاتار قەشقەر قۇياشى
سېغىنغاندەك گويا ياستۇقنى باشى.
بۇلۇتلار مەڭزىگە قونغان شەپەق ھەم،
كېتىشكە ئالدىرايتتى ئالمايىن دەم.
تەبىئەت چېھرىسى غەمكىندى شۇنچە،
گويا كۆلمەي سولاشقان لالە ـ غۇنچە.
توسۇپ بىر توپ قاراقچىلار يولنى
بۇلاپ كەتكەن كەبى بەرقۇت تونىنى،
كېيىپ ئەمدى غېرىبىي مەللە چەكمەن،
قىسىپ ھەم بويىنىنى غەم ـ غۇسسە بىلەن
ياتار يەر ۋە جاھان غەمكىن قىياپەت،
نە غەمكىنكى، تولا مىسكىن قىياپەت.
شامال بەڭۋاشلىقى ئاندىن يامانراق،
ئۇسۇپ ھېچكىمنى قويماي تىنچ ـ ئامانراق،

چېلىپ ئۇشتەك چاپار كۆپ شوخلۇقىدىن،
يوپۇرماقلار چۈشەر تىترەپ شېخىدىن.
خازان سەرسان ئۇچار ھەربىر تاماندا
ماكانى يوق كەبى بۇ كەڭ جاھاندا.
خازاندەك تەمتىرەر ھەر يان ئادەمزات،
تىرىكلىك غېمىدىن سەرسان ئادەمزات.
بىرى ھەيدەر پىيادە مەپىسىنى
يۇتۇپ سەمەن① يولىنىڭ توپىسىنى.
بىرى ئەپكەش بىلەن ئاۋارە شۇ دەم،
بىرى بىر نانغا زار — دىۋانە شۇ دەم.
بىرى ھامماڵ، توشۇر گەزمالنى تاي - تاي،
ئۆتەر ئۆمرى لېكىن تەننى ياپالماي.
بىرى قايتار بازاردىن كۆلبىسىگە
يۇدۇپ نان ئورنىغا غەم دۈمبىسىگە ...

كېرىممۇ ئۆيىگە قايتاي دېگەندە،
يولنى توستى بىر ئىش كۈتمىگەندە:
قولدا ياغلىق قاپاق بىر قېرى دېھقان
ئۆتۈپ كەتكەچ يېنىدىن بەخىرامان،
ئۇدۇلدىن كەلدى بىر ساقچى ئەمەلدار
(تۆمۈر ئاتقا مىنىپ مەغرۇر، جىلادار).
كۆزى چۈشكەچ قىزىل كۆگلەككە يولدا،
تۇتالماي ئەندىكىپ ئۇ رولنى قولدا،

---

① سەمەن — قەشقەر شەھىرىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى بىر چوڭ مەھەللە.

كېلىپ سوقتى دېھقاننى زەپتى بىلەن،
يىقىلدى پۈتلىشىپ ھەر ئىككىلەن.
چېقىلدى ياغلىق قاپاق، يول بولدى پاتقاق،
ئەمەلدار بۇلغىنىپ، ياغلاندى قالپاق.
دېھقان يەردە، ئاقار قان چېكىسىدىن،
ئەمەلدار تۇتقىنىچە يەلكىسىدىن
ئۇرۇپ تۇرغۇزدى سىلكىپ، ياغدۇرۇپ مۇشت،
خالايىق بىرلە تولدى كوچا - دوقمۇش.
شۇ بولدى باشلىنىش، ئۇلغايدى جاڭجال،
دېھقان تىترەر ئىدى دەھشەتتە غال - غال.
ئۇنىڭ ئۇستىگە زالىم گالدىن سىقىپ چىڭ،
زەھەرلىك تىل - ھاقارەت ياغدۇرۇپ مىڭ،
دېدى: «ھايۋان، تولەيسەن ئۇستىباشنى،
بۇنىڭسىز ئويلىما ھايات ياشاشنى!»
نېمدۇر ئېيتتى ۋە يالۋۇردى دېھقان،
لېكىن مۇشت تەگدى باشقا يەنە شۇ ئان.
خالايىق دەرغەزەپ تەۋرەندى قاتتىق،
بىراۋلار ئاھ دېدى، سەسكەندى قاتتىق.
بىراق، ھېچكىم ئاچالماس ئاغزىنى ھەم،
يۇمار بەلكى بىراۋلار يەنە مەھكەم.
چىدالماستىن كېرىم بۇ ھالغا زىنھار،
كوزىدە ئوت يېنىپ، شىردەك غەزەپكار
ئېتىلدى، تۇتتى جاللاتنى بىلەكتىن،
دېدى ۋە: «گەپلىشەيلى، كەل بولەكتىن!
ھوكۇمەت ئادىمى دەپ شۇنچە زورلۇق

كىتاب تورى بېتى
www.uyghurkitap.com

قىلامسەن كوچا - كويدا ئادەمخورلۇق؟
ئۆزۈڭ تۆك يېغىنى، ئۇر يەنە شۇنچە،
تۆلەمدۇ ئۇستىباشنى تېخى سىنىڭچە؟»
ئەمەلدار چەكچىيىپ ۋە قاتتى تامدەك،
غەزەپتىن ھەم ئاقاردى يۈزى شامدەك.
بەش - ئون يىلدىن بېرى بۇ يۇرتتا ھېچكىم
بىرەر ئادەم تۇگۇل، خىزىرمۇ بەلكىم
ئاغا قول ياندۇرۇش بۇياقتا تۇرسۇن،
ئەقەللىي تىك قاراشقا ھەددى بولسۇن.
بۈگۈنزە بۇ يالاڭ تۆش توڭ سەھرالىق،
ئەدەپ - ئىكرامنى بىلمەس مۆڭ سەھرالىق —
«يالاڭياغ» شۇنچە ئىشقا قىلسا جۈرئەت،
بۇ قانداق بولغىنى، قانداق جىنايەت ؟!
شۇ ئوي بىرلە تېپىپ يەرنى ئەمەلدار،
قاۋاندەك چىرقىراپ ئاندىن غەزەپكار،
كېرىمگە ئاتتى بىر مۇشت شۇنچە ئىتتىك،
بېرىپ چۈشتى ئۆزى موللاق ئېتىپ تىك.
بۇ دەردكە پايلىيالماي ئاچچىقىدىن
ئېلىپ قولغا ناگاننى يانچۇقىدىن،
قوپاي دەپ تۇرغىنىدا يەر تىرەجەپ،
كېرىم دەسسەپ بېلىدىن ئىككى پۆكلەپ،
بېشىغا ياغدۇرۇپ مۇشت قەھرى بىلەن
دېدىكىم: «ئۇر دېگەننى مەندىن ئۆگەن !»
ناگان نەدە، ئۆزى نەدە ئۇ جاللات،
كۆچۈكتەك غىڭشا - غىڭشا چەكتى پەرياد.

بۇ ھالەتتىن خالايىق شاد ۋە ھەيران،
دېيىشتى: «بۇ يىگىت كىم، مۇنچە پالۋان؟»
بىراۋلار قىلدى ئەمما غەم ۋە تەشۋىش:
ئۆلۈپ قالسا، يىگىتكە تەس بولۇر ئىش.
دېدى كىمدۇر بىرى: «قوي، مەيلى ئەمەسمۇ،
ئۆلۈپ قالسا، ئۆزىنىڭ پەيلى ئەمەسمۇ؟»
بۇنى ياقلاپ بىراۋلار دېدى دەررۇ:
«نېمە تېرىسا، شۇنى ئورار دېگەن شۇ.»

بىراق، كۆرگەچ بۇ ماجىرانى يىراقتىن،
سۇرەن - چۇقان بىلەن ساقچى ياقتىن
يۈگۈرگەنچە كېلىپ بەش - ئونچە ساقچى
بولۇشتى توپنى يولدىن قوغلىماقچى.
خالايىق شۇ زاماتلا بولدى مالىمان،
كېرىمنى ئۆز ئىچىدە قىلدى پىنھان.
كۆرۈپ ئۆز باشلىقىنى يەردە نىمجان،
چۈشەنگەچ ساقچىلارمۇ ئىشنى شۇ ئان،
«كىم ئۇ شۇنچە بالا تېرىغان بالاخور،
قېنى ئۇ بىزگە قارشى مۇشتۇمزور؟»
دېيىشتى قۇترىغان ئىتتەك قاۋاپ تەڭ،
كۆتۈردى مىلتىقنى ھەم تۈرۈپ يەڭ.
بۇ گەپلەرگە بىراۋ دەرھال جاۋابەن
بۆلەك بىر كوچىنى كۆرسەتتى قەستەن.
يۈگۈردى ساقچىلار، تارقالدى ئەلمۇ،
بولۇپ قالدى شۇ چاغ ۋاقتى زاۋالمۇ.

كېرىمنى بىللە باشلاپ ئىككى ئادەم
ئۆتۈپ تار كوچىلاردىن دەل نامازشام،
كېلىشتى «نوبېشى» دەپ ئات چىقارغان
بىر مەھەللە ئىچىگە بەكمۇ چاقچاق.
مانا ئاددىي، يىغىنچاق ھۇجرا ئىچرە
ئېچىپ ئەسرارىنى چىن مېھرى بىرلە،
قويۇپ ھەر ئىككىسى سۆزگە مۇھەببەت،
تاسادىپ باشلىدى دوستانە سۆھبەت.
چىراغ پىل - پىل قىلار ئاستا شامالدا،
ئايان بولدى مۇراد - مەقسەت بۇ ھالدا:
بۇلار بىر ئاتىدىن ئىككى ئوغۇلكەن،
چوڭى روزى، كىچىكىنىڭ ئوبۇلكەن.
مۇئەللىملىك قىلار روزى شەھەردە،
ئوبۇل نىمكار بولۇپ ئىشلەر گۇزەردە.
بايا كۆرگەچ كېرىمنىڭ غەيرىتىنى،
زۇلۇم تەختىگە چەكسىز نەپرىتىنى،
ئاڭا باغلاپ كۆڭۈلدە سۆيگۈ - رىشتە،
ئۇزەلمەي رىشتىسىنى ھېچ رەۋىشتە،
ئۇمۇرلۇك دوست تۇتۇشقا قىپتۇ ۋەدە،
يۈرەككە ئورنىتىپ چىن بىر ئەقدە.
يەنە ساقچى تۇتۇپ كەتمەستە ئىزدەپ،
ئۇنى خەۋپتىن ئاسرايلى بىز دەپ،
تونۇشمايلا ئۆيگە قىپتۇ دەۋەت،
بۇ گەرچە بولسىمۇ بىر غەيرىي ئادەت.

بۇ گەپلەر بىر مەدەتكار چاقىرىقتەك
ۋە ياكى بىر ھاياتبەخش ھايقىرىقتەك
يۈرەكنىڭ تارىنى تىترەتتى ئانداق،
كېرىم بىلمەس جاۋاب ئېيتماقنى قانداق.
ئۆزىدىن چوڭ تۇرۇپ روزى ئەپەندى
ئۇنى ھۆرمەتلىسۇنكى شۇنچە ئەمدى،
بېرىپ تۆردىن ئورۇن، بەكمۇ قەدىرلەپ
ۋە گاھى چىن كۆڭۈلدىن ئۆز ئىنىم دەپ،
ئاڭا تۆكسە سىرىنى ھېچ ئايانماي،
قالۇرمۇ دىلدا دوستلۇق ئوتى يانماي؟!
ئۇبۇلدەك تەڭ دېمەت دوست نېمىدېگەن ئۇز،
ئۆزى شىردەك بەقۇۋۋەت، مېھرىبان يۈز.
ۋاپادار كۆزلىرى دوستقا نەمۇنە،
تۇيۇقسىز ئۇچرىدى گويا خەزىنە.
شۇڭا، كەم سۆز كېرىممۇ خۇددى ناتىق
كەبى ئۆز پىكرىدە كۆرسەتتى مەنتىق.
شۇ بولدى باشلىنىش، ئۆتتى بىرەر يىل،
ئاجايىپ رىشتە بىرلە باغلىنىپ دىل.
گاھى دوست ھەم قېرىنداش، گاھ مۇئەللىم
بولۇپ روزى بېرەتتى ئاڭا تەلىم.
بايان ئەيلەر ئىدى كۆپ يېڭىلىقلار:
ئۇلۇغ ئىش باشلىنىشپتۇ ئىلىلىقلار.
زۇلۇم - زۇلمەتكە قارشى كۆتۈرۈپ تۇغ
قانات قاققان ئىمىش غۇلجىدا سۇمۇرغ.
تېشىپ قىرغاققا سايرام چايقىلىپتۇ،

تۇمانلىق تەلكىمۇ باش كۆتۈرۈپتۇ.
دېمەككى، ئىلىخودا دولقۇن - ئۆركەش
چىقىپ خۇاڭخې ئۇنىڭغا بوپتۇ تەڭكەش.
شۇ خىل سۆزلەر سىڭىپ قەلبىگە ھەر كۈن،
ئۇنى ئۆز لەيلىسىدەك قىلدى مەپتۇن.
بىراق، «يازدا تويۇڭنى بىللە ئويناپ،
يۈرەرمىز نەي چېلىپ دەريانى بويلاپ»
دېگەن قىش كېچىسى روزى تاسادىپ
يوقالدى ئىز - دېرەكسىز، بولدى غايىب،
يوقالدى، قالدى ئۆي شام ۋە چىراقسىز،
كۆچەتمۇ قالدى سۇسىز، ئۇلاقسىز.
مانا بىر نەچچە ئاي ئۆتتى ئېرىنچەك،
ھامان چاڭقاقلىقدا قالدى ئۈستەك.
قېنى ئۇ سۆزلىرى يالقۇن مۇئەللىم،
قېنى دەريا كەبى تاشقان مۇئەللىم؟!
ئۇنىڭسىز ياش تۆكەر ھەر لەھزە قەلبى،
قېنى ئۇ غەمگۇزار، كەمتەر مۇرەببى[1]؟
قېنى دوستلۇق ئۆيىنىڭ پەخرى — شامى،
قېنى ئۇ توي بېشى، سۆيگۈگە ھامىي؟
بۇنى ئاز دەپ جاپا كۆرسەتكۈچى چەرخ،
يىقىلغاننى تېپىپ خار ئەتكۈچى چەرخ
تۇيۇقسىز باشلىدى ئۆز جاڭجىلىنى
(بەگ ھاجى سوزدى قانلىق چاڭگىلىنى).
ئوبۇل ئاڭلاپ بۇ سىرنى بىر كىشىدىن،

[1] مۇرەببى — تەربىيەچى.

كېچىپ ئۆز غەم ۋە ھەسرەت ـ تەشۋىشىدىن،
بېرىپ تاپقاچ كېرىمنى قىلدى سۆھبەت،
دېدى ھەم: «يەتتى ئەمدى گەپكە نۆۋەت،
تەۋەككۇل دەپ بۇگۈن گەپ ئاچقىنىڭ خوپ،
ئەگەر ماقۇل دېسە، ئەپقاچقىنىڭ خوپ.»
شۈكۈركىم، شۇ ئىكەن قىزنىڭمۇ پىكرى،
بىھاجەت بولدى بۇ گەپنىڭمۇ زىكرى.
بۇنى بىلسە ئۇبۇل شادلانغۇسىدۇر،
بۇ ئىشقا جان پىدا ئاتلانغۇسىدۇر ...
ئەنە شۇنداق خىيال بىرلە بولۇپ بەند،
كېرىم چىقتى ئىشىككە كۆڭلى خۇرسەند.

ئىشىك ئالدىدا بىر تۈپ قېرى ئۆرۈك،
ئىدى بۇ توختىكامدىن بىر تەۋەررۈك.
يەنە بىر ـ ئىككى تۈپ شاپتۇلا، ئۈجمە،
شېخىدا مېۋىسى مول غۇجمە ـ غۇجمە.
ئېتەكچە ئۈچ چۆنەكتە گۈل ۋە كۆكتات،
بۇ يەر شۇنچە كۆڭۈللۈك ئىدى ھەيھات،
كى كىم كۆرسە ئۇنىڭ قەلبىدە بىر زەۋق
تېشىپ مېھنەتكە سۆيگۈ، ئىشتىياق، شەۋق،
كىمكى تۆكتى بۇ گۈلباغچىگە تەر،
ئاڭا چىن قەلبىدىن كۆپ ئاپىرىن دەر.

مانا ھەر كۈنكىدەك زورەمخان ئاچام
چۆنەك ئارىلاپ يۇلار ئوت شۇنچە ئىخچام.
بىراق، تىترەر قولى، قورۇق تولا يۈز،

يۈزىدە دەرد ـ ئەلەمنىڭ ئىزى يۈز ـ يۈز.
چېچىدا ئاق تولا، يىللار توزانى،
ھېلىتىن باشلىنىپ قالغان خازانى.
كۆرگەچكە ئوغلىنى ئۇ ئۆز قېشىدا،
قويۇپ يۈلغان ئوتىنى قىر بېشىدا،
دېدى: «ئوغلۇم، كۆزۈڭ يۇمماي كېچىچە
سەھەرلەپ ماڭغىنىڭمۇ شۇ پېتىچە؟»
كېرىم كۈلدى بوۋاقتەك پاك ۋە مەسۇم،
قۇياشمۇ چاچتى نۇر، قىلدى تەبەسسۇم.
ئوغۇل ماڭدى شەھەرگە «خوش قېلىڭ» دەپ،
ئانا قالدى: «بالام، بولسۇن يولۇڭ» دەپ.

3

ئەجەب ھالەت ھۆكۈمران مەندە ھەمىشە،
ئاڭا مەن خۇددى بىر بەندە ھەمىشە،
كى قەشقەر سۆزىنى ئالسام تىلىمغا،
تولۇپ ئىلھام مېنىڭ جۇشقۇن دىلىمغا،
تېپىرلاپ ھېسلىرىم، دولقۇنلىنىپ ھەم،
ئۆزۈمنىڭ مەيلىگە قويماي بىرەر دەم
چاپار خۇددى قۇيۇندەك ۋادى ئارىلاپ،
كېتەر گاھى ئۇيۇقتىنمۇ ئۇزاقلاپ.
كەچۈرگەي شۇڭا ھەم دانا كىتابخان،
ئەگەرچە ئۇزىراپ كەتسە بۇ داستان.

مانا، دوستلار، قەدىم قەشقەر ھىسارى،
ئۇزاق ئۆتمۈش زامانلار يادىكارى.
تۇرايلۇق ئىچكىرى كىرمەي بىرەردەم،
بۇ دەرگاھنى بىلىپ دىلدا مۇكەررەم.
مۇھەببەتتەك ھەمىشە ياش شەھەر بۇ،
ئۆزىمۇ خەلقىدەك بەرداش شەھەر بۇ؛
دۇتاردەك مۇڭلىرى دىلكەش شەھەر بۇ،
غەزەلدەك ئاھلىرى ئاتەش شەھەر بۇ؛
مۇقامدەك ھەسرىتى قايناق شەھەر بۇ،
ۋە لېكىن ناغرىدەك ئويناق شەھەر بۇ؛
ساتارنىڭ تارلىرىدەك گەرچە غەمكىن،
قەدىملىك ئالىمى ئىچرە ۋە لېكىن①.
يىپەك يوللىرىدەك داڭدار شەھەر بۇ،
يىپەكتەك ئۆزىمۇ رەڭدار شەھەر بۇ.
«نە ھاجەت ھەججى ئەكبەر، قەشقەر مازارىم»②،
ۋەتەننىڭ بىر شۆھرەتى سەن دىيارىم.
قوبۇل قىل، ئەي دىيار، سالاملىرىمنى،
سەمىمىي، كەمتەرىن ئىكراملىرىمنى.
قوبۇل قىل ناتىۋان جان سوۋغىسىنى،

---

① «تۈركىي تىللار دىۋانى»دا ئىزاھلىنىشىچە، قەشقەر شەھىرى قەدىمكى زامانلاردا «ئوردۇكەنت» (خان تۇرىدىغان شەھەر) دەپمۇ ئاتالغان. «بۇ شەھەرنىڭ ھاۋاسى ياخشى بولغانلىقتىن، ئافراسىياپ شۇ يەردە تۇرغان»، «قاموسۇل – ئەئلام»دا ئېيتىلىشىچە، قەشقەرنىڭ كوناشەھەر قىسمى بىر جەڭدە خاراب بولۇپ كەتكەندىن كېيىن مىلادىيە 1513 – يىلى قايتا بىنا قىلىنغان. قەدىمكى شەھەرنىڭ تارىخى ناھايىتى ئۇزاق.

② بۇ مىسرا مەشھۇر ئۇيغۇر شائىرى گۇمنامنىڭ.

سۈتۈكتەك ئاق كۆڭۈلنىڭ سۆيگۈسىنى.
يۈسۈپ خاس① ھۆرمىتىگە ئەسسالاملار،
ئۇلۇغ مەھمۇد ② ئۈچۈن مىڭ - مىڭ سالاملار!
ۋەتەننىڭ شۆھرىتىگە كىم قوشسا شۆھرەت،
ئۇنىڭ ئۆلمەس ئۇلۇغ شەنىگە ھۆرمەت.
كۆرۈنمەس گەرچە ھازىر قەبرىدىن ئىز،
ياشار تارىخ بىلەن تەڭ نامى شەكسىز.
چىگىپ مېھنەتكە ھەر كۈن رىشتە مىڭ - مىڭ،
تىزاي مەن روھىغا گۈلدەستە مىڭ - مىڭ.
ئىجازەت قىل ماڭا، نىزارىي③، گۈمنام،
مازارىنى تاۋاپ قىلغاچ ياقاي شام.
ياقاي شام سۆيگۈنىڭ شامدانىغا مەن،
كۆيەي ھەم جور بولۇپ پەرۋانىغا مەن.
نىزارىي ئالدىدا ياندۇرۇپ شامنى،
ئىچىپ قەلبىڭ كەبى گۈل لالە جامنى،
قۇرۇپ سەئىدىن بىلەن غەمخانە سۆھبەت،
قىلىپ سەئىدىنگە رابىئەنى ئۈلپەت،
تۆكۈپ كۆز ياشلىرىنى تامچە - تامچە،
غەزەلدىن دەستىلەر تىزغاندا قانچە،
ئىدىڭ سەن رەھنەما، ئىلھامغا ۋادى،
مېنى ھەم قويمىغىن ئارماندا زادى!

① يۈسۈپ خاس — «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ ئاپتورى يۈسۈپ خاس ھاجىپ.
② مەھمۇد — ئۇلۇغ ئۇيغۇر ئالىمى مەھمۇد كاشغەرىي.
③ نىزارىي — مەشھۇر ئۇيغۇر شائىرى، «رابىئە - سەئىدىن» داستانىنىڭ ئاپتورى ئابدۇرېھىم نىزارىي.

تونۇشتۇر سىزگىمۇ قەشقەر دىيارى،
ئۇنىڭ ھەر مەلىسى، ھەربىر مۇنارى،
پېشايۋانۇ غېرىب كۇلبەلىرى ھەم،
مەسچىت، خانىقا، يەنە قۇببەلىرى① ھەم.
تونۇشتۇر سىزگە غەمكىن چېھرى بىلەن،
لېكىن دىل تارتقۇچى بىر مېھرى بىلەن.
ئۆزى گۆھەر تۇرۇپ، تەقدىرى شورلۇق،
ئەلەملەر ۋادىسى بۇ يۇرت توغرۇلۇق
تالاي قىسسە، رىۋايەت، تەپسىلاتلار
ئىشىتكەنسىز يەنە كۆپ تەسىراتلار.
ئۆتۈپ بىر كۈن قاراڭغۇ رەستىلەردىن
ئۈزەلمەي كۆزنى سىز گۈل كەشتىلەردىن،
يا كەشتە ماھىرىنىڭ نەم كۆزىدە،
ھېقىق رەڭگىدىكى سولغۇن يۈزىدە
كۆرۈپ ھەسرەت بىلەن سىرلىق ئىپادە،
كۆڭۈللەر چايقىلىپ ئاندىن زىيادە،
«ئەجەب مۇڭلۇق شەھەر بۇ، بارى ھەسرەت!»
دېگەنسىز دوستلىرىم ئەلۋەتتە ـ ئەلۋەت!
يا ھېيتگاھ ئالدىدىن ئۆتكەندە بىر كۈن،
ساماۋاردا تۈتۈن يۇتقاندا بىر تۈن،
ساتاردىن ئۇرغۇغان ھەربىر مۇقامدىن،
مۇقامچى ئاقساقال دىلكەش بوۋامدىن
ئاجايىپ قىسسىلەرنى ئاڭلا ـ ئاڭلا،
مۇقامدەك تولغىنىپ ھەم سىزمۇ تەڭلا
يۈرەكنىڭ قات ـ قېتىدىن ئاھ دېگەنسىز،

① قۇببە — گۈمبەز.

كۆيۈپ بىر ئۇتتا بەلكى پاھ دېگەنسىز.
يا كۆزدىن بىر كېچە قاچقاندا ئۇيقۇ
(غەمنىقلاپ دىلنى ئويچان نازلى تۇيغۇ)،
راۋابتىن كەلسە گەر مەستانە ئاۋاز،
بۇ ئاۋاز تۈن يېرىپ قىلغاندا پەرۋاز،
ئۇنىڭ ھەر ئەۋجىدىن ئاڭلاپ خىتابلار،
خىتابلاردىن ئوقۇپ دەردلىك كىتابلار،
خىيال دەرياىڭىز ئۆركەشلىگەندۇ،
يا سىزنى قاينىمغا تاشلىغاندۇ...
مېنى ھەم شۇ خىياللار خۇددى قاينام
كەبى بىر كۈچ بىلەن تارتىپ سەھەر ـ شام،
ئەسىر قىلغاچ ئۆزىگە غالىبانە،
ئېلىپ قولغا قەلەم ئىلھامكارانە،
ئەزىزانە قەشقەر شەنىگە داستان
يېزىشنى دىلدا ئەيلەپ ئارزۇ ـ ئارمان،
تۇتتۇندۇم بۇ جاپالىق ئىشقا يەكدىل،
ۋە گەرچە قىسقىدۇر قول، چولتىدۇر تىل.
مۇراد ــ داستان ئۈچۈن داستان ئەمەستۇر،
يېتىلسە ئەلگە خىزمەت، ئۇشبۇ بەستۇر.

يانايلى ئەمدى دوستلار ئەسلى گەپكە،
نەزەرباغدىن ئۆتۈپ يارباغ تەرەپكە.
مانا يارباغ دېگەن دەرۋازا ئالدى،
كىرىم كەلگەچ قاراپ ھەيرەتتە قالدى.
ئۇلۇشكۈنلا تىنچ قالغان بۇ دەرگاھ
بۇگۈن غەلىيان ئىچىدە ئىدى ئاگاھ.
خالايىق ئاندا بىر توپ، مۇندا بىر توپ،

يۈزدە ئاللىقانداق تەشۋىشى كۆپ.
قىلىپ دەرۋازىنى كۆزدە ئىشارە،
گويا تاپماق بولۇپ بىر دەردكە چارە
نېمىدۇر سۆزلىشەر ھەيۇس ۋە غەمكىن،
كۆزدە بىر غەزەپ چاقنار ۋە لېكىن.

كىرىم دەرۋازىغا باقماق ھامانە
چۆچۈپ، تاشتەك قېتىپ قالدى بىھوشانە.
سەۋەبكى، بىر قەپەستە قىپقىزىل قان
بىلەن بىر باش ئېگىز تامغا ئېسىلغان.
تونۇشلۇق تۇم قارا كۆزلەردە ئارمان
ۋە غەمكىن بىر ئۈمىد شۇنچە نامايان.
كى گويا كىمگىدۇر ئېيتماقچى بىر ھال
ۋە بەلكى ئاختۇرار ئەۋلادقا ئىقبال.
كىرىمنىڭ كۆز ئۆڭى بولدى قاراڭغۇ،
قۇلاقلار ئاڭلىماس گوياكى ساڭرۇ.
ئوقۇشقا تەمشىلىپ ئېلاننى گەرچە
يېقىنلاپ بارسىمۇ قەغەزگە شۇنچە،
كۆرۈنمەس ھېچنېمە شۇ دەمدە كۆزگە
يوغان تامغا بېسىلغان خەتتىن ئۆزگە.
پەقەت «روزى، يېشى ئوتتۇز، شەھەرلىك ...
بۇ ئۈنسۇر قىلمىشى بەكمۇ زەھەرلىك.
ئىلى، ئالتاي يەنە تارباغاتاي دەپ،
گومىنداڭ شۆھرىتىگە ئوق ئاتاي دەپ،
شەھەردە تارقىتىپ پىتنە - پاساتلار
ۋە قوزغاپ بىزگە قارشى كەيپىياتلار،
كۆتۈرمەك بولدى ئىسيان، بىل، خالايىق،
كىمكى بولسا بۇ خىل گەپكە لايىق،

جۇدا بولغاي تېنىدىن باشى ئەلۋەت،
قېرى ـ ياش، ھەممىلەر بىلمەكلىكى شەرت!»
دېگەن سۆزلەرنى تەستە ئۇقتى ئاخىر،
بىلىندى ھەممە گەپ، قالماي بۆلەك سىر.
تۆكۈلدى مۇشتلىرى، چىشلار غۇچۇرلاپ،
نېمىدۇر دېمەكچى بولدى پىچىرلاپ.
بىراق، تىترەپ لىۋى، ئېيتالمىدى سۆز،
غەزەپ بىرلە يانار ياشقا تولار كۆز ...
كېرىم دەردىنى ئاران يۇتۇپ ئىچىگە،
ئوبۇلنى كەلتۈرۈپ دەرھال ئېسىگە:
«نېچۇك سەۋرىڭ يېتەر، بىچارە دوستۇم،
قېرىنداشتىن جۇدا، دىلپارە دوستۇم!
بېشىڭغا كەلگۈچە شۇنچە مۇسىبەت،
بولالماي قاپتىمەنغۇ ساڭا ھەمدەرد!»
دېدى شۇ ئان كىرىپ دەرۋازىدىن تېز،
يۈگۈردى نوبېشىغا خۇددى ھوشسىز.
شەھەرمۇ تۈن بويى خۇددى يامان چۈش
كۆرۈپ، كۆڭلى تولا بولغاچقا ناخۇش،
چىرايى بەك تۇتۇق قوپقان كېلىندەك
ئىدى، غەشلىك بىلەن كۆڭلى يېرىمدەك.

كېرىم تار كوچىلاردىن يۈگرە ـ يۈگرە
ئۆتۈپ كىرگەندە بىر ھويلا ئىچرە،
بىلىگە ئاق ماتا باغلاپ قېرى ـ ياش
(قولۇم ـ قوشنا ۋە بارچە قوۋم ـ قېرىنداش)
ئېغىر ماتەم ـ مۇسىبەتتە ئىدى، بەس،
بۇنى تىلدا بايان قىلماق ماڭا تەس.

چىچىدا ئاق تولا، قەددى پۈكۈلگەن،
خازاندەك سارغىيىپ، ھۆسنى تۆكۈلگەن
بىدەرمان بىر ئانا ئىيتىپ دەرىخلار،
يۈلۈپ چاچ، ئاققۇزۇپ كۆزدىن ئىرىقلار،
قارا ياغلىق تۈتۈپ كۆزگە بالام دەپ،
قوشۇپ ئارمانىنى سۆزگە بالام دەپ،
قوشماق بىرلە ئاچاركەن ھازا ـ ماتەم،
بۇڭا تاقەت قىلالماي ھەممە ئادەم
بولاتتى كۆز يېشى دەرياسىدا غەرق،
نە تۇغقانۇ نە ياتلار ساقلىماي پەرق.
پەقەت يالغۇز ئوبۇللا بىر سۈكۈنات ــــ
ئېغىر بىر مۇڭ ئىچىدە خۇددى سۈرەت
كەبى قاتقان پېتى بىر چەتتە بىھوش
تۇراتتى، غەزىپى كۆزىدە ئۇرۇپ جۇش.
كېرىم كۆرگەچ ئوبۇلنى شۇ سىياقتا،
ئۇرۇلغاندەك بېشىغا خۇددى پالتا
ياقاسىن چاك ئېتىپ، ئۈن سالدى دادلاپ،
تۆكۈلدى كۆز يېشى مەرھۇمنى يادلاپ.
ئوبۇل گويا كېلىپ ھوشىغا شۇ چاغ،
يىقىلغاندەك تۈيۇقسىز بىر ئېگىز تاغ
يىقىلدى دوستىنىڭ قۇچاقىغا، بەس،
بۇنى ئەيلەشكە تەسۋىر سۆز يېتىشمەس!
ھېسابسىز ئاقتى ياش كۆزلەردە قايناپ،
بۇلاقلار تاشتى گويا تەڭ بۇلدۇقلاپ.
شۇ ھالدا ئەۋج ئېلىپ ماتەم ساداسى،
نە ماتەمكى، قىساس ئاچچىق نىداسى

يېتىپ پۈتكۈل شەھەرگە، قوپتى غەليان،
ۋە ھەتتا قالمىدى بىر چەتتە قوغان① .
شۇ كۈن تا كەچكىچە مىڭلارچە ئادەم
ئۈزۈلمەستىن كېلىپ بۇ ئۆيگە دەم ـ دەم،
شېھىت كەتكەن مۇئەللىمگە قىرائەت
ئوقۇپ، چىن قەلبىدىن قىلدى تىلاۋەت.
بىراۋلار تەن بېرىپ تەقدىرگە قەلبەن،
دۇئالار ئاتىدى مەرھۇمغا شەخسەن.
بىراۋلار ياد ئېتىپ كۆپ ئەسكە ئالدى،
بىراۋلار ئىچىنى ئاغرىتتى، قالدى.
بىراۋلار تېڭىرقاپ بۇ غەيرىي ھالغا،
تۇتۇپ ماڭلاي تولا چۆمدى خىيالغا.
بىراۋلار داد دېدى زارلاپ زاماندىن،
بۇ بىدادلىق بىلەن زۇلمى ياماندىن.
ۋە لېكىن، ئەكسىرى ياشلاپ كۆزىنى،
ئەلەم بىرلە يۇتۇپ ئېيتار سۆزىنى،
پىغانلىق كۆز يېشىدىن تولدۇرۇپ جام،
گويا تاپتى شۇ جامدىن دىلغا ئارام.

شۇ ھالدا كۈن پېتىپ باشلاندى ئاخشام،
يېقىنلاپ قالدى ھەتتا نامازشام.
نە چارە ئەمدى بۇ دەۋران ئىشىغا،
مۇھەببەت ئەھلىگە شۇم قىلمىشىغا.
تېخى ئاخشام كېرىمگە كۆلسەيۇ بەخت،

① قوغان ــ قەشقەرنىڭ شەھەر سىرتىدىكى بىر مەھەللىسى.

بۈگۈن چۈشسە بېشىغا شۇنچە كۈلپەت !
ئايانكى، لەيلىگە بەرمىشتى ۋەدە،
بۈگۈن بۇ ۋەدىگە ئىمكانى نەدە ؟!
ئەگەر ۋەدە بۇزۇلسا ئۇشبۇ ئاخشام،
ئۆچەر بەلكى ۋىسال شامدانىدا شام.
ئەگەر چىقسا كېرىم بۇ كېچە يولغا،
ۋاپاسىزلىق بولۇر دوستى ئوبۇلغا.
كېچىكسە بۇ كېچە، ئەتە جەزمەن
قىلار توينىڭ جاكارسىن ھاجى رەسمەن.
ئۇ چاغدا بولغۇسى ئىش يەنە دىشۋار①،
ئۈمىد، مەقسەت بولۇر ھەم مەڭگۈ تارمار.
ئەنە شۇنداق خىيال بىرلە ئازابتىن،
يۈرەكنى ئەزگۈچى بۇ ئىزتىراپتىن
كېرىمدە يۈز بېرىپ بىر باشقا ھالەت،
كۆڭۈلدە تەشۋىشى ئاشتى ناھايەت.

ئوبۇلمۇ ئويلىغاچ شۇ ھالنى دەرھال،
سوراپ قايتا كېرىمدىن ھالۇ ئەھۋال،
دېدى: «يولغا كېچىكمەي چىققىنىڭ خوپ،
تۆمۈرنى قىزنىڭدا سوققىنىڭ خوپ.
سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن جانىم پىدا، دوست،
قىلاي، يۈر، خىزمىتىڭنى مەن ئادا، دوست !»
كېرىم ئېيتتى: «ساڭا مىڭلارچە رەھمەت،
يېتەر ئەمدى، مېنىڭچۈن چەكمە زەخمەت.
بېشىڭدا شۇنچە دەرد - قايغۇ تاغى،

---

① دىشۋار — قىيىن، مۈشكۈل.

دىلىڭدا ئاندىن ئارتۇق ھىجرى داغى.
سېنى تاشلاپ نېچۇك مۇندىن كېتەرمەن،
نېچۇك كۆڭلۈم تىنىپ مەنزىل كېزەرمەن !»
دېدى: «ئېيتقانلىرىڭ ئەلۋەتتە راست گەپ،
ۋە لېكىن ئىش بولارمۇ ئەمدى غەم يەپ.
ئاكامنى تىغ بىلەن ئۆلتۈردى جاللات،
سېنى بۇ دەرد تىرىك قىلسۇنمۇ بەربات؟
قېنى يۈر، كەتمىگەي پۇرسەت قولۇڭدىن،
مېنى دەپ قالمىغىن ھەرگىز يولۇڭدىن.
ئۇ كۈنكى ۋەدىمىز ھازىرمۇ ۋەدە،
ساڭا ھەمراھ بولاي مەن بۇ سەپەردە.»
كېرىم ئاڭلاپ ئۇبۇلدىن بۇ جاۋابنى،
ئوقۇپ گويا ھاياتتىن يېڭى بابنى،
ھاياجاندىن تېنى ئوتتەك يېلىنجاپ،
ئېسىلدى بوينىغا مەھكەم قۇچاقلاپ.

* *

قېنى ساقىي، ئۇزات گۈلگۈن پىيالە،
ئىچەيكىم بىر پىيالە خۇددى لالە.
ئۇنىڭ ھەر تامچىسى بولسۇن دىلئارام،
ۋاپادار دوست كەبى جان ـ دىلغا ئارام.
ئىچەيمەن قەترە قويماي تەشنالىقتىن،
ۋاپايۇ مېھر، دوستقا ئاشنالىقتىن.
باسالماس ئۆزگىسى چاڭقاقلىقىمنى،
بىلەمسەن مەيگە دىل مۇشتاقلىقىمنى !

ئۇيغۇر كىتاب تورىخانىسى www.uyghurkitap.com

بەشىنچى باب

يەتمەكلىك ئېرۇر مۇشكىل، مەقسەدغە يېدىنكىم، بار
كۆن خىيرە ۋە تۈن تىيرە، يول تايغاقۇ ئات ئاقساق ...

— ئەلىشىر نەۋايى

مەن قۇشۇمنى غازغا سالسام،
كىم سېلىپتۇ قاغىغا؟
ئالتە قاغا بىر بولۇپ
ئالدى قۇشۇمنى ئارىغا.

— ئۇيغۇر خەلق قوشىقى

1

گوياكى نازىنىن — بىر ئەركە جانان
قىلىپ ئۆز جىلۋىسىن دىلبەر نامايان،
يىپەك رومال ئارا بىردەم يۈزىنى
ئېچىپ هەم كۆرسىتىپ شەھلا كۆزىنى،
بولۇپ پىنهان، يەنە بىردەمدە پەيدا،
ئۆزىگە ئەيلىگەندەك دىلنى شەيدا
بۇلۇتلار ئىچىدە ئاستا ئۆزەر ئاي،
نە گۈزەل دىلرەبا مەنزىرە، ئايهاي !
ئۆزەر ئاي مۈگلىنىپ خامۇش - خىيالچان،
خىيالچان چېھرىسى ئاندىن پەرىشان.
نېمىكىن خىيالى، مەقسەت - مۇرادى،

نېمكىن تىلىكى، ئارمانى ــ يادى؟
نېمە ئىستەيدىكىن ئالەمدە تەنھا،
نېمە قىلدى ئۇنى مۇنچە تەقەززا؟
جاھانكەشتى بولۇپ شۇنچە بىتاقەت،
تىنىمسىز يول يۈرۈپ، تارتىپ مۇشەققەت،
ئۆزىگە بىر رەپىق، مۇشپىقى① دىلدار
ۋىسالىن ياد ئېتىپ، ئىستەمدىكىن يار؟
ۋە ياكى شۇم پەلەك ياۋۇزلۇقىدىن،
ئەلەم يەتكەچ يەنە يالغۇزلۇقىدىن،
تاپاي دەپ بىر ئارامگاھتىن نىشانە،
كېزەمدۇ كۆك يۈزىدە دەرۋىشانە؟

ئۆزەر ئاي مۇڭلىنىپ، ئاسماندا خامۇش،
نەزەرباغ تىپتىنچ ئۇخلاپ كۆرەر چۈش.
قىيا ھالدا ئوچۇق دېرىزە ئۆزرە
چاچار ئاي نۇرىنى ھەم قەترە ــ قەترە.
دېرىزە تۆۋىدە بىر ئۆزى يالغۇز
قۇچاقلاپ تىزىنى جىم ئولتۇرار قىز.
يېنىدا بوغچىسى، سەپەرگە تەييار،
غۇبارسىز پاك نىيەت ئىقبالغا ھەمكار.
ئۈزۈلمەس كۆزلىرى بىر لەھزە ئايدىن،
ئوقۇپ تۇرغان كەبى بىر قىسسە ئايدىن ...
بولۇتتىن چىقسا شوخلۇپ ئاي راۋانە،
كۆزى چاقنايتتى قىزنىڭ شادىيانە.
ئىدى بۇ چۈنكى ئۆز ئىقبالىغا پال،
ئەجەبمەس تەلىيىگە كۈلسە ئىقبال.
ئۆزەر يەلكەن كەبى ئاي كۆكتە خامۇش،
نەزەرباغ تىپتىنچ ئۇخلاپ كۆرەر چۈش.

---

① مۇشپىق ــ شەپقەت قىلغۇچى.

شۇ خىلدا ئېرىنىپ ئاستا ئۆتەر تۈن،
كۈتەر قىز باغ تەرەپتىن بىر شەپە، بىر ئۈن.
كۈتەر قىز باغ تەرەپتىن نەي ساداسىن،
ئۇنىڭ ئوت ياققۇچى سىرلىق نىداسىن.
كۈتەر قىز شۇ نىدانى، قەلبى مۇشتاق،
ۋۇجۇدى تىترە - تىترە، خۇددى ياپراق.
كۈتەر قىز بىلىنىپ بىر لەھزە بىر يىل،
كۆيۈپ ئاتەش ئىچىدە مۇنتەزىر دىل.
ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ئەندىشە مۇدھىش،
مىجىقلاپ قەلبىنى بىر ۋەھشىي تەشۋىش،
قەپەس ئىچرە بوغۇلغان كەكلىك كەبى قىز
قىمىرلاپ ئولتۇرالماس گاھ سەۋرسىز.
كۈتەر قىز يارىدىن بىر شەپە، بىر ئۈن،
لېكىن تىلسىز، ساداسىز ئىدى بۇ تۈن.
يىراقتا ھاۋشىغان ئىتقا جاۋابەن
چولاق تارتىپ خورەك دالاندا قەستەن،
قۇلاقنى دىلىك تۇتۇپ ياتاتتى سەگەك،
ئۆتەر تۈن سوزۇلۇپ ئاستا ئېرىنچەك.
گۈلايىمۇ پۈكۈپ كۆڭۈلگە بىر ئىش،
چېكىپ قىز تەقدىرىدىن تولا تەشۋىش
يېتىپ قالغاندى دالاندا ئەتەي،
ياتاردا باغ ئىشكىن قەستەن ئەتمەي.

2

لېكىن، باغنىڭ ئىچىدە غەيرىي ئەھۋال،
ھۆكۈم سۈرمەكتە بىر ۋەھىملىك ھال:
بۇنىڭدىن بىر - ئىككى سائەت مۇقەددەم
تاياق - توقماق بىلەن بەش - ئونچە ئادەم
ئوغرىلىقچە چۈشۈپ تامدىن بۇ باغقا،

ئىككى - ئۈچتىن بولۇپ ھەرقايسى ياققا
تاراپ، جىمجىت ياتاتتى مۆككىنىچە
ۋە بەزەن تام تۈۋىگە چۆككىنىچە.
مانا كۈتكەن مىنۇتمۇ كەلدى ئاخىر،
بىراۋ چالماقتا نەينى بەكمۇ ماھىر.
كى ھەتتا مۇز يۈرەك چولاقمۇ بىرپەس
ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا بولۇپ مەس،
خورەكنى توختىتىپ تىڭشايتتى جىم - جىم،
چولاقنىڭ ھالىنى سەزمەي گۈلايىم،
شىۋىرلاپ ھەر مىنۇت ئوقۇپ دۇئالار،
قىلىپ پەرۋەردىگارغا ئىلتىجالار،
تۆكۈپ كۆز يېشىنى، ئېيتىپ مۇناجەت،
تىلەيتتى قىزىغا ئاقىۋىل - سائادەت.

ئىشتىكەچ شۇ تونۇش ئەپسۇنچى نەينى،
ئاجايىپ بىر جاسارەت بىرلە لەيلى
چۈشۈپ دېرىزىدىن شۇنچە دادىل،
يۆنەلدى باغ تەرەپكە ھەمدە ئەپچىل.
لېكىن، ماڭماق قىيىنلاشتى ئاجايىپ
پۇتىغا چىرمىشىپ ئالغان كەبى يىپ.
گۈپۈلدەپ يۈرىكى بەرمەيتتى ئارام،
كۆزىگە ياش تولۇپ ھەم بولدى بىر جام ...
يوقالدى بايىقى غەيرەت - جاسارەت،
بەدەننى چۇلغىدى بىر قارا دەھشەت.
تىزى تىترەپ، قەدەمدە توختىدى بىر،
ئۆزىمۇ بىلمىدى بۇ نېمە ئاخىر !

شۇ ھالدا بىر ئاماللاپ كىردى باغقا،
كېرىممۇ كەلدى شۇ ئان لەيلى ياققا.
بىراق، تۇتماي تېخى قىزنىڭ قولىنى،

تۈيۇقسىزدىن توسۇپ ئۆتەر يولنى
ئېتىلدى غالجىر ئىتتەك نەچچە جاللات،
كۆرۈك بۇ زۇلمى بىدادلىقنى، ھەيھات!
ياغار قامچا، تاياق ـ توقماق، تېگەر مۇش
كېرىمنى بىر يولى قىلماققا بىھوش.

كېرىممۇ بايقىغاچ ئەھۋالنى دەرھال،
پىسەنت قىلماي، ھودۇقماي زەررە مىسقال،
كىرىشتى جەڭگە دادىل ـ يېگانە،
بولۇپ رۇستەم مىسالى باتۇرانە.
چۈشۈپ تامدىن ئوبۇلمۇ ئوت كەبى تېز،
ئېتىلدى ياۋغا قارشى ئىختىيارسىز.
قىزىپ جەڭ، بولدى بىر داستانى مەيدان،
جاسارەت كۆرسىتىپ بۇ ئىككى پالۋان.
ساۋار دۈشمەننى ئۆز تاياغى بىرلە،
ئاتار پەشۋانى ھەم ئاياغى بىرلە.
يىقىلدى نەچچىسى ھوشىن بىلەلمەي،
بىرى چەتلەشتى ئاستا تىك تۇرالماي.
شۇ خىلدا قاپلىدى دۈشمەننى تەشۋىش،
كۈچەپ باققان بىلەن ھېچ بولمىدى ئىش.
ئاخىر بىر ساقچى — ئىت تاپانچا بەتلەپ،
كېرىمنى چەنلىدى ئاتماقنى قەستلەپ.

ئوبۇل كۆرگەچ بۇ ھالنى، خۇددى قاپلان
كەبى ئاتتى ئۆزىنى ياۋغا شۇ ئان.
بىراق، شۇ ئان تاپانچىمۇ ئېتىلدى،
ئوبۇل ئاستا بېرىپ يەرگە يىقىلدى.
كېرىم يۈگرەپ كېلىپ دوستىنى قۇچاقلاپ،
كۆزىدە بىر ئەلەم يالقۇنى چاقناپ،

غەزەپتىن ئاھ ئۇرۇپ قىلغاندا پەرياد،
بۇنى پۇرسەت بىلىپ بىرنەچچە جاللات
تۇشمۇتۇشتىن بېسىپ باغلاشتى پۇختا،
تىقىشتى ئاغزىغا ھەتتاكى پاختا.
ئوبۇل ياردار ئىدى ئوڭ كۆكرىكىدىن،
ئاقار قان يەرگە ئايپاق كۆڭلىكىدىن.
كۆزىدە ئوت يانار، ئامالى قانچە،
تۇرالماس ئورنىدىن، ماجالى شۇنچە ...

يېشى ئون يەتتىگە ئەمدى ئۇلاشقان،
كۆرۈنگەن ئەر كىشىدىن ئۆيگە قاچقان،
بۇنىڭدەك پاجىئە — دەھشەتنى ھەرگىز
خىيالغا كەلتۈرۈپمۇ كۆرمىگەن قىز
بۈگۈن كۆرگەچ قىيامەتنى بەئەينەن،
نېچۈك ھالغا چۈشەر، بۇ ئۆزى روشەن !
گۈلايىم ئۆلگۈرۈپ كەلگەن تۈپەيلى،
يىغىپ ئەس - ھوشىنى بىچارە لەيلى،
نېمە قىلماقنى بىلمەي ئەيلىدى داد،
گۈلايىممۇ كۆتۈردى دادۇ پەرياد
ۋە بەزى قوشنىلار ئويغاندى ئاڭلاپ،
بىراۋلار نېمە ئىش دەپ كەلدى ماراپ.
پەقەت مەخسۇم چولاق بىغەم - بىپەرۋا،
تېرەككە يۆلىنىپ ئەيلەر تاماشا.
ئۆزى تاپقان بالادىن ئۇ بولۇپ شات،
كۈتەر بەلكى بەگ ھاجىدىن مۇكاپات.

مېڭىشتى ساقچىلار كىرىمنى ھەيدەپ،
ئوبۇلنى گاھ يۆلەپ ۋە گاھى سۆرەپ.
يۈگۈردى ئارقىدىن لەيلى بىتاقەت،

زۇلۇمغا ياغدۇرۇپ قارغىش ۋە لەنەت.
شۇ ئان ساقچى كېلىپ قىزنىڭ قېشىغا،
تاپانچا بىرلە ئۇردى بېشىغا.
يىقىلدى قىز شۇ ئان بىر گۈل تۈۋىگە،
ئاقار قان چېكىسىدىن لېۋىگە.
كۆرۈپ بۇ زۇلمۇزورلۇقنى تولۇن ئاي،
يوشۇردى يۈزىنى تاقەت قىلالماي.
بۇلۇت قۇتراپ، جاھاننى باستى زۇلمەت،
ئەسەرمۇ قالمىدى ئايدىن ناھايەت.
ئاشۇ زۇلمەت بولۇپ بىردەمدە يوھا①،
يۇتۇپ كەتتى جىمى جانلىقنى گويا ...

*　　*

تولا قۇتراپ ئاشۇ زۇلمەت كېچىچە،
ماڭا ھەم سالدى دەھشەت نەچچە ــ نەچچە،
دېرىزەم تۈۋىدە ھۇۋلايدۇ بىردەم،
ئالايتىپ كۆزىنى قارايدۇ بىردەم.
دېمەكچى، سەن تېخىزە ياندۇرۇپ شام،
لەبىبالەپ تولدۇرۇپ جامىڭغا ئىلھام،
نېچۈكتۇر داستانغا مېھنەت ئەيلەپ،
تۈتۈندۇڭمۇ بۇ ئىشقا جۈرئەت ئەيلەپ؟
كېرەكمەس ماڭا شائىر، ماڭا داستان،
كېرەكمەس ماڭا بۇلبۇل، گۈل ۋە بوستان.
نېمە داستان، نېمە ئىجاد، تەپەككۇر،
نېمە بۇ تۈگمەس نازۇك تەسەۋۋۇر؟!
كېرەكمەس ماڭا مۇنداق ئاتەشىن ھېس،
مېنىڭ نەزەرىمدە ئوخشاش زەر بىلەن مىس.

---

① يوھا ـــ ئاچ كۆز، يەپ تويماس.

نېچۈك قورقسام سۆزۈلگەن سۈبھى تاڭدىن،
شۇنىڭدەك قورقىمەن شېئىر ـ داستاندىن.
سەۋەب شۇكى، كىتاب، ئالىم ــ ئەجەلدۇر،
ئەدىب، شائىر دېمەك كۆزگە سۆگەلدۇر.
ماڭا لازىم پەقەتلا روھى مەسلەر،
«لەببەي» دەپ تۇرغۇچى ئاپتاپپەرەسلەر.
يېتىشمەس ئەل ئەگەر بولسا كېكەچ، گاس،
يەنە بولسۇن تېخى قارغۇ ئاۋام ـ خاس.
نېمە ئۇ ھۆرىيەت، تەڭلىك دەۋاسى،
نېمە ئۇ تۈگىمەس مۇقام ناۋاسى؟!
نېمە ئۇ بىئەتائەت ئارزۇ ـ ئىستەك،
نېمە ئۇ تەلپۈنۈش تاغ بۈركۈتىدەك؟
ئېسىڭدىن چىقتىمۇ لۇتپۇل مۇتەللىپ،
نېچۈك ئۆچتىم قېنىنى بىتەكەللۇپ؟!
نېمە ئۇ ئىسيانكار «خىيالچان تىلەك»،
نېمە ئۇ ئۇچقۇنغا مەپتۇن ئون يۈرەك؟!
كىرەكمەس ھەممىسى پەرمايىشىم شۇ،
يا خالا، خالىما سەن، خاھىشىم شۇ؟!

تولا قۇتراپ ئاشۇ خىلدا بۇ زۇلمەت،
بېشىمغا ياغدۇرۇپ دوق ۋە مالامەت،
مېنى ھەم بىر يولى يۇتماقچى قەستەن،
زامانە پەيلىدىن ملڭ ئايلىناي مەن.

* *

قېنى ساقىي، ئۇزاتقىن بىر قەدەھ مەي،
نە سەۋرىم قالدى ئەمدى يەنە ئىچمەي.
ئۆزۈڭمۇ تولدۇرۇپ قۇي ئېتىرازسىز،
ئىچەيلى يوپيورۇق بىر تاڭ ئۇچۇن بىز!

ئالتىنچى باب

بوغۇزلايمەن دېسەڭ، قويمۇ تېپىلىدۇ.
— ئۇيغۇر خەلق ماقالى

1

قاناتلان، ئەي خىيال، ئۆرلە ساماغا،
ئۇمىد - كۈچ بەخش ئېتىپ مەن بىنەۋاغا.
ھەمىشە بول ماڭا يولباشچى — ھادى①،
كۆرۈنگەي كەڭ ئۇپۇق، ئازادە ۋادى.
كۆرۈنگەي ياپيېشىل قىرلار، ئېدىرلار،
چىمەنزار ئىچىدە ئاقئۆي — چېدىرلار.
كۆرۈنگەي مال تولا يايلاقلىرى ھەم،
يېيىلغان يىلقىسى، تايلاقلىرى ھەم.
كۆرۈنگەي قارىغىيى ھەم ئارچا تالى،
تەبىئەت ئەركىسى بۇغا - مارالى.
قاناتىم بولسا ئۇچسام، گۈلگە قونسام،
ئىلى ۋادىسىنىڭ ھۆسنىگە قانسام!
كېزەي بۇ ۋادىنى چاكچاقلىقىمدىن،
جامالى - ۋەسلىگە مۇشتاقلىقىمدىن.

---

① ھادى — توغرا يول كۆرسەتكۈچى.

كېزەي بۇ ۋادىنىڭ قىرغاقلىرىنى،
بۇلدۇقلاپ قايىنغان بۇلاقلىرىنى.
كېزەي مەن كەڭ ئېتىز ـ قىرلاردا سەكرەپ،
باشئەگمە سۇلىرىدەك ئەگىپ ـ ئەگىپ.
كېزەي مەن ياڭرىتىپ ناخشامنى ئەركىن،
بولۇپ خامانچىغا ھەر تاڭدا سەلكىن.
كېزەي مەن باغ ئارا گۈلشەندە خۇررەم،
بولۇپ گۈل بەرگىگە ھەر تاڭدا شەبنەم.
ساباdەك ھۆر كېزەي ھەر تاڭ راۋانە،
قوناي گۈل شاخلىرىغا ئاشىقانە!

قېنى باشلا مېنى سايرامغا تېزرەك،
ئالاي ئىلھامنى تەشنا ئەلۋەك ـ ئەلۋەك.
ئالاي ئىلھام تىنىمسىز دولقۇنىدىن،
كېچە زۇلمەتتە تاشقان شاۋقۇنىدىن.
ئەجەب خۇشتار ئىدىم شاۋقۇنغا، ئايھاي،
خىيالىم چايقىلىپ ھەر لەھزە تىنماي.
ئالاي ئىلھام يەنە تەلكە داۋاندىن،
گۈلىستان ئىچرە بۇ جەننەت ماكاندىن.
كۆرۈنسە ياپيېشىل تەلكە داۋانى،
نە خۇش بىر مەنزىرە يوقتۇر پايانى.
قاناتىم بولسا ئۇچسام، گۈلگە قونسام،
گۈل ئۈزرە ئولتۇرۇپ خىيالغا چۆمسەم.
تولغەتسەم كېچىنى تاڭغا ئۇلاپ تا،
ئېلاخۇن ناخشىسىنى ئېيتا ـ ئېيتا.

قىلىپ شۇ ناخشىغا جانىم تەڭكەش،
ئاشاي مەن تەلكىدىن بولۇپ ناۋاكەش.
ئاشاي مەن بۇ داۋاننى غۇسسە بىرلە،
يەنە كۆپ ئىپتىخارلىق ھېسسى بىرلە.
ئاشاي مەن سۇرتە - سۇرتە كۆز يېشىنى،
تاۋاپ قىلغاچ ئۇنىڭ ھەربىر تېشىنى.
تاۋاپ قىلسام يەنە ئۆتكەچ داۋاندىن
باياندىي توپىسىنى جانىۇجاندىن.
تېپىپ سادىر بوۋامدىن ئىز - نىشانە،
ئاڭا تەزىم بىلەن قويسام پېشانە.
تېپىلسا ھەم شېھىتلارنىڭ مازارى،
نامايان بولسا رىزۋانگۈل ئۇزارى.
شۇ سائەت ئوقۇسام مەن قەبرىسىدە
جاراڭلىق ئۈن بىلەن ئوتلۇق قەسىدە.
قاناتىم بولسا ئۇچسام، گۈلگە قونسام.
ئىلى ۋادىسىنىڭ ھۆسنىگە قانسام.
ئاشۇ ۋادا ئارا ئەسكەن شامالار
كېزىپ دەشتلەر، ئېشىپ تاغۇ داۋانلار
تارىم بوستانلىقىغا كەلسە كاشكى،
تۈمەن بويلىرىمۇ بىر كۈلسە كاشكى.
قاناتلان، ئەي خىيال، ئۆرلە ساماغا،
جاھاننى كەزگىرى قىل مەن بىناۋاغا.
قېنى باشلا مېنى گۈلشەنگە پاتراق،
بۇ گۈلشەن زىننىتى تۈمەنگە پاتراق.
نېسىپ بولسا تۈمەندە ماڭا بايرام،

ئىچەي قەشقەر شارابىن تولدۇرۇپ جام.
ئىچەي مەن سۆيگۈنىڭ گۈلگۈن مەيىنى،
ئىشتكەچ ھەر كېچە قەشقەر نەيىنى.
تۇتۇپ قولدا دۇتارىم دەستىسىنى،
سېلىپ تار ئۇرنىغا جان رىشتىسىنى،
چېكىپ ھەر پەدىگە مېھرىمنى پۈتكۈل،
بولۇپ ئىشقىدا مەن شەيدايى بۇلبۇل،
قىلاي شۇ نەي كۈيىگە جاننى تەڭكەش،
بولۇپ تا بىر ئۆمۈر تىنماس ناۋاكەش،
شۇنىڭغا ئەرزىسە، بۇ ئەرزىمەس جان،
جاھاندا بۇ جېنىمدىن نېم ئارمان !

نېمە بۇ دوستلىرىم، مەن نېمە يازدىم؟
خىيال سەھرالىرىدا خويمۇ ئازدىم،
ئېزىقتىم سۆيگۈنىڭ دولقۇنلىرىدا،
يۈگەنسىز لىرىكا قۇيۇنلىرىدا.
ئېزىقتىم، قالدى قىسسە، قالدى ماۋزۇ،
بويۇن سۇنماي ماڭا ئىسيانچى ئارزۇ.
ئېلىپ قاچتى پۈتۈن مەيلنى دىلدار،
كۆڭۈل شۇنداق نېمكەن، نېم ئىلاج بار؟
مىسالى تاك سەھەر كۈلسە قىزىلگۈل،
نېچۈكمۇ جىم تۇرار شەيدايى بۇلبۇل؟
دېمەك، مەنمۇ ئېزىقتىم بىھوشانە،
جۇنۇن ۋادىسىدىن ئىزدەپ نىشانە.
قېنى، ساقىي، ئۇزاتقىن بىر قەدەھ مەي،

مەيكىم، مېنى بىردەم خامۇش ئەتكەي.
پەرىشان سۆزلىمەكتىن توختاي ئەمدى،
نەزەرباغ گۈلشەنىگە قايتاي ئەمدى.
تىزاي يېپقا كۆڭۈل دۇردانىسىنى،
چېچىلغان مەرۋايىتلار دانىسىنى.
خىيال پەرۋازلىرى توختاپ بىرەردەم،
داۋام قىلسۇن مېنىڭ مۇڭلۇق ھېكايەم.

2

كىچە باغدا بولۇپ ئۆتكەن شۇ جاڭجال
شەھەرگە تاڭ بىلەن ئاڭلاندى دەرھال.
ئۇنىڭ ئۇستىگە يۈز - يۈزلەپ ۋاراقچە
تارالغاچ چۈشكە قالماي قانچە - قانچە،
جىمى خەق ئاغزىدا گەپ ئۇستىگە گەپ،
ساماۋار ھەم دۇكان مەھەللىدە گەپ؛
ماراز، مەسچىت يەنە خانىقادىمۇ گەپ،
سارايۇ مەدرىسە، ھېيتگاھتىمۇ گەپ؛
ۋە ھەتتا بەشكېرەم①، قوغاندىمۇ گەپ،
يېڭىشەر، توققۇزاق، سەمەندىمۇ گەپ.
خۇسۇسەن بۇ يېقىندىن بىرى پات - پات
قاماش ياكى ئېتىش بولغاچقا قات - قات،
ئاران تۇرغان خەلق تاقەت قىلالماي،
قىمىرلاپ قالدى بۇ ئىشقا چىدالماي.

---

① بەشكېرەم — قەشقەر شەھىرىنىڭ شەرق تەرىپىدىكى بىر چوڭ يېزا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

تاقالدى رەستىدە نۇرغۇن دۇكانلار،
ئادەمسىز قالدى بەزى هويلا-راملار.
خالايىق ئىتلار هېيتگاھ تەرەپكە،
ئىدى ساقچى بىناسى شۇ تەرەپتە.
سارايلاردىن چىقىپ هاممالمۇ ماڭدى،
قويۇپ سودىسىنى دەللالمۇ ماڭدى،
يەنە يۈز - يۈزلىگەن نىمكار — جاپاكەش،
ئوتۇنچى، مەپىكەش، ئاشپەز ۋە ئەپكەش①.
يۈگۈردى باللارمۇ تۇشمۇتۇشتىن،
بىلىپ - بىلمەي بۇ ئىشنىڭ تېگى - تەكتىن.
تولۇپ كەتتى ئادەمگە هېيتگاھ مەيدان،
خالايىق ۋارقىرار، هەر ياندا چۇقان.
بىراۋلار قىزىقىپ كەلگەندۇر بەلكى،
بىراۋلار ئەگىشىپ كەلگەندۇر بەلكى.
ۋە لېكىن ئەكسىرىنىڭ كۆڭلى بىدار،
نە بىدار، ۋە بەلكى هەر ئىشقا تەييار.
بولۇپمۇ كۆپ ئىدى ياشلار بۇ سەپتە،
تۇرار دادىل بولۇپ ئالدى تەرەپتە.

مانا ساقچى دېگەن ئېگىز ئىمارەت
خەلق قورشاۋىدا قالدى ناهايەت.
بىنانىڭ قاپقىسى مەهكەم ئېتىلگەن
ۋە بەلكى ئىچىدىن چىڭ بېكىتىلگەن.

① ئەپكەش — سۇچى؛ قەشقەردە سۇ توشۇغۇچىلار ئۆز مەنىسى بىلەن شۇنداق دەپ ئاتىلىدۇ.

ئېگىز ئۆگزىدە ئۇنلاپ ساقچى ھازىر،
غەمۇ ئەندىشىسى رەڭگىدە زاھىر.
تۇرۇپ تۇرسۇن بۇ گەپ بىردەم ئامانەت،
كۆرەيلى ئىچكىرىدە نېمە ھالەت.

كېرىم بىرلە ئوبۇلنى تۇتقىنچە
ئېلىپ كەلدى قاماققا شۇ پېتىچە.
كېرىم ئۆز بەلۋېغىنى نەچچە يىرتىپ،
ئوبۇلنىڭ يارىسىدىن قاننى ئېرتىپ
تېڭىشقا باشلىغاندا كۆڭلى مەيۈس،
كۆمەكلەشتى ئاڭا بىرنەچچە مەھبۇس.
شۇ ھالدا ئۆتتى بۇ كامېردا بىر تۈن،
نېمىدىن باشلىناركىن كەلگۈسى كۈن؟ ...
مانا ئاخىر ئېلىپ چىقتى سوراققا،
سوراق ئۆزگەردى دەرھال قىيىناققا.
سەۋەب شۇكى، سوراقچى ھە دېگەندە،
تونۇپ قالدى كېرىمنى كۆتمىگەندە.
ئۇلۇش يىل ياغ قاپاق سۇنغان ئاشۇ كۈن
كېرىمدىن مۇشت يېگەن ئىدى بۇ مەلئۇن.
ئۇنى ھەممە كىشى دەيتتى خا كوجاك،
كۆرۈش بىرلە كېرىمنى بولدى ھاڭ ـ تاڭ.
قاۋاندەك چىرقىراپ، ئىتتىك ئېسىلدى،
بىراق بىر مۇشت تېگىپ، ئۆزى يىقىلدى.
شۇ بولدى باشلىنىش، ئۇلغايدى بۇ ئىش،
كېرىمنىڭ بېشىغا ياغدى تاياق ـ مۇش.

ئاخىر بىرقانچىسى زور كەلدى، باستى،
چۈشەپ پۈت - قولنى تورۇسقا ئاستى.
گاھى قامچا، گاھى توقماق، گاھى مۇش،
كېرىممۇ قانچە نۆۋەت بولدى بىھوش.
سوغۇق سۇمۇ ئاخىرى قىلمىدى كار،
تامام ھوشسىز ئىدى ئەمدى بۇ ھوشيار.
شۇ ھالدا ئۆتتى قانچە - قانچە سائەت،
بۇنىڭ تەسۋىرىگە يوق مەندە تاقەت!

لېكىن، سىرتتىن خەۋەر تاپقاچ خا كوجاڭ،
ئالاقزادە بولۇپ يۈگرەيتتى ھەر يان.
قولىدا تېلېفون تىترەيتتى دىر - دىر،
يۈزى تامدەك ئاقارغان، گېلى خىر - خىر.
چىقىپ ئارقا ئىشىكتىن ئاخىر بۇ جاللات،
يېتىپ كەلدى ئىشتابقا چاپتۇرۇپ ئات.

بەگ ھاجىمۇ شۇ يەردە ئولتۇراتتى،
غەزەپتىن كۆزلىرىدە ئوت ياناتتى.
نېمىدۇر دەر ئىدى سىجاڭ جۇدۇنلۇق،
ئۇنى بىر تۆگچىسى ئۆرەر ئۇدۇللۇق.
بەگ ھاجىمۇ دېدى بىرمۇنچە گەپنى،
ئۇنتۇماي بۇ ئورۇنغا خاس ئەدەپنى.
ئۇزۇن گەپتىن كېيىن ئۇ دېدى ئاخىر:
«نېمە بولدى بۇ قەشقەر ئەھلى، ياپىر!
ئەجەب ئۆزگەردى ئەلنىڭ خۇيى - پەيلى،

ماڭا ھەم ھېچ ئارام يوق شۇ تۈپەيلى.
بىرى غۇلجا تەرەپتىن گەپ توشۇيدۇ،
بىراۋلار توپلىشىپ ژۇرنال ئوقۇيدۇ.
شەھەردە ھەر كۈنى بىر يېڭى تەشۋىش،
كى، غۇلجا پالانمىش، چۆچەك پوكونمىش.
ئۈنى ئاز دەپ ۋەرەقچىلەر تارالدى،
كۆڭۈلنى تۈگمەس بىر غەمگە سالدى.
بۈگۈن تاپساڭ بىرىنى شۇنچە تەستە،
چىقار يۈز نەچچىسى يەنە ئەتە.
گۇمانلىقنى قاماپ باقساقمۇ شۇنچە،
ساۋاق ئالماس بۇنىڭدىن ئانچە - مۇنچە.
ۋە ھەتتا بەزىسىنى ئاتتى سىجاڭ،
لېكىن چىقتى يەنە بۈگۈنكى ئىسيان.
كېرىمنى قۇتقۇزۇش بۇ بىر باھانە،
بۇ ئىشتا كۆپ ھۈنەر بار غايىبانە.
چوقۇم غۇلجا تەرەپتىن خاس ئادەم بار،
بۇ يەردە ئوينىتىپ تۇرغان قەلەم بار.
ئەگەر ئارغامچىنى تېز تارتمىساق بىز،
تىنىم بەرمەس بۇ قەشقەر ئەھلى ھەرگىز!»

بەگ ھاجىغا قوشۇپ ئېيتتى خا كوجاڭ:
«ئەگەر تەستىقلىسا بۇ گەپنى سىجاڭ،
ئاۋۋال ئىشنىڭ بېشى بۇ ئىككىسىنى
ئېتىپ ئاسماق كېرەك ئىت كالللىسىنى.
بۇلار چۈنكى بىلىشمەي ئەس - ھوشنى،

كۆتۈردى بىزگە قارشى مۇشتۇمنى !»
دېدى سىجاڭ شۇ چاغدا: «تېخى ياش سىز،
ئېتىشقا نېمە ئانچە ئالدىرايسىز؟
كېسىپ ئاسماق ئۇڭاي باشنى يارباغقا،
ئۆلتۈرمەك قىيىن لېكىن قارماققا.
ئەمەل قىلماق كېرەك دانا سۆزىگە:
بېلىقنىڭ چوڭى چىقماس سۇ يۈزىگە.
قارماقنىڭ يىپلىرى بولسا ئۇزۇنراق،
بولۇر پايدا بېلىقچىغا پۇزۇنراق①.
بۇ ئىشلارنىڭ تېخى چوڭراق بېشى بار،
ئۇنىڭمۇ كەينىدە مەخپىي كىشى بار.
دېمەك، بىز ئالدىراپ كەتمەيلى كايىپ،
ئەمەس ھەرگىز بۇگۈنكى ئىشمۇ تاسادىپ.
كېرىم ئەلۋەتتە بۇ ئىشقا باھانە،
تاپايلى بىزمۇ تەدبىر ئاقىلانە.
شۇڭا، دەرھال بوشاتقايسىز ئۇلارنى،
خەلقمۇ تارقىلۇر كۆرسە بۇلارنى !»
شۇ بولدى يولىيورۇق، ياپتى بۇ بابنى،
چىقىشتى ھاجىلار تاشلاپ ئىشتابنى.
بۇ تەدبىر ياقمىدى ھاجىغا ئەلۋەت،
لېكىن يوقتۇر بۆلەككە ئۇندا جۈرئەت.
شۇڭا، ئۇ ئۆزگىچە بىر ھىيلە ئويلاپ،
بۇنى ئېيتتى خا كوجاڭغا پىچىرلاپ.

---

① پۇزۇن — جىق، ئارتۇق.

شۇنىڭ بىرلە تېپىپ كۆڭلىگە ئارام،
قىلىشماق بولدى بۇ ئىشنى سەرەمجان.
كۆلۈشتى ئىككىسىلا، بولدى مەمنۇن،
شۇ ھالدا كەچ كىردى، ئۆتتى بۇ كۈن.
كېيىم بىرلە ئوبۇلمۇ بولدى ئەركىن،
خەلق كۆڭلىمۇ گەرچە تاپتى تەسكىن①.
ۋە لېكىن قان بىلەن ئۇيۇغان قارا داغ،
يۈرەكتە قالدى، ئۆچمەس ئەمدى ھېچ چاغ.
يۈرەكتە قالدى مەڭگۈ ئۆچ - ئاداۋەت،
ياغار كىملەرگىدۇر قارغىش ۋە لەنەت.
خالايىق تارقىدى شۇ ھالدا ئاستا،
بىراۋلار ماڭدى تېز - تېز ئەيىنى ۋاقىتتا.

ئۇزۇلمەستىن تېخى ئەلنىڭ ئاياغى،
يېقىلماي ھەم تېخى ئاسمان چىراغى،
بەگ ھاجىنىڭ ئۆيىگە كەلدى كوچاك،
ئۆزىدىنمۇ سۆزى كۆپرەك پەرىشان.
چىقىپتۇ بۇ شەھەردە يەنە بىر ئىش،
كۆڭۈلگە سىغقۇسىز بىر يېڭى تەشۋىش:
بايا بىرمۇنچە خەلق يارباغ تەرەپتە
ئۇرۇپ بىر ساقچىنى قاتتىق غەزەپتە،
چىقىپ بىرقانچىسى تىك تامغا پەستىن،
ئېلىپ كەتكەن ئىمىش باشنى قەپەستىن ...
«يەنە يىرتىپ جازا ئېلانىمىزنى،

① تەسكىن (تاپماق) — تىنچلانماق، خاتىرجەم بولماق.

كۆزنگە ئىلمدى پەرمانىمزنى.»
دېمەك، بۇ ئەھلى قەشقەر ھەددىدىن ئاشتى،
ئىتائەت بابىدىن چىقتى، ئاداشتى.
بۇنى ئاڭلاپ بەگ ھاجى بولدى خامۇش،
تېگىپ مۇشت، ئۇچتى گويا باشىدىن ھوش.
شۇ ھالەتتە يەنە ماڭدى ئىشتابقا،
تاراقلاپ رەستىدىن ئۆتتى پوۋۇسكا ...

يەتتىنچى باب

يولۋاسنىڭ چىشلىرىنى ھىجايىتىشى
ئۇنىڭ كۈلگەنلىكى بولمايدۇ.
— نىزامى گەنجىۋى ①

1

يۇتۇپ ھەسرەت بىلەن دەردۇ ئەلەمنى،
ئالاي قولغا يەنە مۇڭلۇق قەلەمنى.
قاچانكىم بۇ قەلەمنى قولغا ئالسام،
يانار كۆڭلۈم ئۆيىدە بىر يورۇق شام.
يانار شام بەخش ئېتىپ ئىلھام ۋە قۇۋۋەت،
جاراڭلار زەۋقىدىن كۈلبەمدە مىھنەت.
جاراڭلار كۈچ، ئۈمىد، ئىلھامچى ماۋزۇ،
بوۋاقنىڭ قەلبىدەك پاك ـ ساددا ئارزۇ.
جاراڭلار ھەر نەپەس روھىمدا ئىقبال،
كۆڭۈلنى ئويغىتار ئىسيانچى سىگنال.
بىراۋغا نەپرىتىم، بىراۋغا سۆيگۈ
(بىرىگە بىرى زىت بۇ ئىككى تۇيغۇ)

① نىزامى گەنجىۋى (1141 — 1203) — ئەزەربەيجاننىڭ ئۇلۇغ مۇتە-پەككۇر شائىرى.

ھەمىشە قوزغىتار كۆڭلۈمدە غەليان،
بۇ غەليانىنى قەلەم ئەيلەر نامايان.
ئەگەرچە بۇ زامان پەيلى ستەمكەش،
ئەلەم ـ ھەسرەت چېكەر گەرچە قەلەمكەش،
لېكىن ئىستەر شۇنى كۆڭلۈم بىتاقەت،
ۋە گەرچە چەكتى كۆپ دەردۇ مالامەت.
مىسالى خارسىز بولماس قىزىلگۈل،
ۋە لېكىن ئۆزگىنى سۆيمەيدۇ بۇلبۇل.
مىسالى ئوت دىدى، پەرۋانە كۆيدى،
شۇ ئوتتا كۈل بولۇشنى ئۆزى سۆيدى.

مانا تىڭشاڭ قەلەم ئېيتار ھېكايەت،
ھېكايەتتىن تولا ئاچچىق شىكايەت:
مانا ئۆيدە ماتا بەلۋاغنى يىرتىپ
ئوبۇلنىڭ ئانىسى قان داغنى ئېرتىپ،
تۆكەر قان ئۇستىگە قايناق يېشىنى،
كۆتۈرمەي يىغدىن ئاپئاق بېشىنى.
نەچچە كۈنلا بۇرۇن تۇنجى ئوغۇلدىن
جۇدا بولسا، بۈگۈن ئەمدى ئوبۇلدىن.
يەنە قان ئۇستىگە يەنە يېڭى قان
چېچىلسا بۇ غېرىب دەرگاھقا بۇ ئان،
بۇنىڭغا كىم چىدار، كىممۇ دېمەس داد،
بولۇرمۇ مۇندىن ئارتۇق زۇلمى بۇنياد!
يىغلىغان قوۋم ـ قېرىنداش، ئەل ـ جامائەت
قىلالماي ئەمدى بۇ ئىشلارغا تاقەت،
تېپىرلار، چايقىلار ھويلىغا سىغماي،

ۋە لېكىن داد دېيىشكە نەگە بارغاي؟
كىشىلىك ھەققىنى تاپقان خەلقلەر
(يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقان خەلقلەر)
ئىشىتسە، بولغۇسى بۇ گەپكە ھەيران،
ئەمەس چۈنكى ئۇلارنىڭ يۇرتى شىنجاڭ.
بۇ يۇرتتا نېمىلەر بولمايدۇ سادىر،
كى ھاكىم مۇندا ھەممە ئىشتا قادىر.
ھېسابلار خەلقنى بىر قوتان قوي،
ئۇلارنىڭ خاھىشىمىش قايسىنى سوي.
ئەگەرچە قوي سويۇش قاسساپقا بابتۇر،
بىراق بۇ يۇرتتا قاسساپ بىھېسابتۇر:
بۇ يۇرتتا ۋاڭمۇ قاسساپ، بەگمۇ قاسساپ،
ۋە ھەتتا بۆرە تۇرماق سەگمۇ قاسساپ،
ۋىلايەت ھاكىمى دوتەيمۇ قاسساپ،
يېتىپ ئەپيۇن چېكەر تەتەيمۇ قاسساپ،
سوراقچى ئامبىلى شيەنجاڭمۇ قاسساپ،
بېشىدا سەللىسى ئىشانمۇ قاسساپ؛
قولىدا قىلىچى چېرىكمۇ قاسساپ،
پالان بايۇ پوكۇن باي ئۇندىنمۇ قاسساپ.
شۇنى ھەم ئېيتمىقىم لازىم مېنىڭچە،
كى قويدىن پەرقىمۇ بار مىڭچە ـ مىڭچە.
مىسالى ئىگىسىز بىر قوي تېپىلماس،
سوراقسىز سويغۇچى داردىن قۇتۇلماس.
دېمەك، ئىتنىڭمۇ باردۇر خۇن دەۋاسى،
ھايات قانۇنىنىڭ شۇلدۇر ئاساسى.

ۋە لېكىن بۇ دىياردا ئىش بۆلەكچە،
ئادەمنىڭ قەدرى يوقتۇر توك تېزەكچە.
ساناقسىز تىپلار زىندان - كىشەنلەر،
خازاندەك سارغىيار مەن - مەن دېگەنلەر.
بىراۋلار خالىسا، ئاسار سوراقسىز،
ۋە ھەتتا جادۇغا باسار سوراقسىز.
نېمە قانۇن دېگەن گەپ گومىنداڭغا،
نە ھاجەت مەرىپەت غالجىر قاۋانغا!
تۆكۈلسە نېمە ئۇ مەسۇمە كۆز ياش،
كېسىلسە نېمە ئۇ قەدەمدە بىر باش.

ئەنە روزى ئەپەندى — مەرھۇم مۇئەللىم
قېنىنى تۆكتى شۇنچە چەرخى زالىم.
بېشىنى ئاستى تامغا تەنگە قوشماي،
يىگىرمىنچى ئەسىردىنمۇ ئۇيالماي!
ئەنە لەيلى، بېشى مەھكەم تېڭىقلىق،
ياتار خامۇش، كۆزى مەھكەم يۇمۇقلۇق.
گۈلى رۇخسارىمۇ شامدەك ئاقارغان،
قارا سۇمبۇل چېچى ھەر يان پەرىشان.
گۈلايىم بېشىدا، غەمكىن نىگاھى،
چاراسلار ئالدىدا شام گاھى - گاھى.
چاراسلاپ شام ئاقار ھەم تامچە - تامچە،
تۆكۈلدى كۆز يېشىمۇ قانچە - قانچە.
ئەنە قۇمرى بىلەن مېھرىنىسالار،
يەنە پاتەم بىلەن خەيرىنىسالار...

ئەنە قامچا بىلەن يول ـ يول تىلىنغان،
تاياق ـ توقماق بىلەن بېشى يېرىلغان،
پۇتى ئاقساق، قولىنىڭ يوق مادارى،
خازان بولغان كەبى ياشلىق باھارى
كېرىم ئۆز كۆلبەسىدە ئىزتىراپتىن
گاھى ھوشىدىن كېتەر ئاچچىق غەزەپتىن.
ئۇيۇقتا جىنچىراغ پەرۋانە شەيدا،
ئادەملەر بىرلە تولغان تۆر ۋە پەگا.
قىلۇر بىرى تېۋىپلىق يارىسىغا،
بىرى ئېيتار تەسەللى ئانىسىغا.
بىراق، ھېچكىم بىلەلمەس ئەتە ـ ئۆگۈن
يەنە قانداق ئويۇن باشلار بۇ گەردۇن① ؟
يەنە كۆز ياشلىرى قانچە ئاقاركىن،
زۇلۇمنىڭ تېشىنى كىمگە ئاتاركىن؟!

2

لېكىن، ھاجىغىمۇ قىلماي ۋاپا چەرخ،
ئۇنىڭ كۆڭلىنىمۇ قىلدى خاپا چەرخ.
تالاي يىللار داۋامى بۇ چەرخى گەردۇن
جاھاننى قىلسىمۇ كۆپ ئاستىن ـ ئۈستۈن،
قىلىپ باقماس ئىدى ھاجىنى تەھقىر،
بۈگۈن قانداق كارامەت بولدى ئاخىر،
كى شەربەت لىق تولا ئالتۇن پىيالە،

---

① گەردۇن ــ پەلەك، زامان.

يەنە شەربەتنىڭ رەڭگى خۇددى لالە.
مانا ئاغزى ئاتا تېگەي دېگەندە
(شۇ ئاخشام باغدا ھېچبىر كۈتمىگەندە)
ئېغىر ياردار بولۇپ لەيلى يىقىلدى،
دېمەك، توي ئېشىغا توپا سېپىلدى.
سوزۇلسا ئارقىغا ئارزۇغا يەتمەك،
بىكار كەتمەمدۇ ئەمدى شۇنچە ئەمگەك؟
دېمەك، تەرسا، قارام ـ بەڭباش بۇ تەقدىر
بەگ ھاجىغىمۇ قىلماي يۈز ۋە خاتىر،
يولنى توستى، سالدى بىر توساق تام،
تىرامتام ـ تام، تىرامتام ـ تام، تىرامتام.
رەقىبنى ئۇ گەرچە «يەڭدى» گويا،
بىراق سەزدى ئۆزىنى شەرمەندە ـ رەسۋا.
پۈتۈن يۇرت چوڭلىرىنىڭ پېشۋاسى،
ئۆزىچە ھەم شەرئەت ئۆلىماسى،
ئەگەر مەنسەپ دېسە ئالىي ئەمەلدار،
يەنە ھەربىيدىمۇ چوڭ مەنسىپى بار.
ئاتا باقماي يەنە بۇ «كۆزى يوق» خەق،
ئەجەب ئىشلارنى قىلدى «يۈزى يوق» خەق.
دېمەك، بۇ قەشقەرىيلەر ھەددىدىن ئاشتى،
دىيانەت بابىدىن چىقتى، ئاداشتى.
مۇشۇ ئويلار بەگ ھاجىغا كىلىپ ھار،
ئېغىر بىر ئىزتىراپقا بولدى دۇچار.
شۇڭا، كىرمەي بۇگۈن ئىچكىرىسىگە،
كۆڭۈل بۆلمەي خېنىمنىڭ ھەر ئىككىسىگە،

ئالاي دەپ تىنچ ئارام ئۆز ئۆيىدە،
يېتىپ قالغاندى مېھمان ئۆيىدە.
كېچىچە تولغىنىپ ھەم چەكتى پەرياد،
ئاھا ھەم قىپتۇمىش چەرخ جەبرى بۇنياد!
شۇ ھالدا ياتتى تاكى چىققۇچە كۈن،
كۆڭلىدە غەم تولا، چىرايى مەھزۇن.
ئۇدۇلدا پارقىرايتتى چوڭ بوي ئەينەك،
ياتار ھاجى تىرەپ ياستۇققا جەينەك.
قاراپ ئەينەككە كۆرگەچ ئەكسىنى ئۇ،
خىيالى تېخىمۇ بولدى قاراڭغۇ.
قېنى يۈزلەردىكى پارلاق قىزىللىق،
قېنى كۆزلەردىكى ئويناقى زىللىق؟
كۆرۈڭكى قېرىلىق سىرتقا تېپىپتۇ،
ساقالنىڭ قارىسى ئازلاپ كېتىپتۇ.
بېسىپتۇ يۈزنى بىر تەكشى قورۇق،
دېمەك، يەتكەنمىكىن ئۆمرگە ھاردۇق!
شۇ ئوي بىرلە تۇرۇپ ئۇ ئورنىدىن دەس،
دېدى: «تەقدىرگە مۇنچە تەن بېرىش، بەس.
ھېلىتىن قېرىلىق، بۇ نېم دېگەن گەپ،
كۆڭۈل تەلپۈنسە تىنماي گۈلگە ھەدەپ.
بۇگۈن قەشقەر گۈلىستانىدا بىر گۈل
ئۇ گۈلكى، بارچە گۈللەرگە ئەمىر گۈل،
ئۆزۈمنىڭ بولدىمۇ، بەس، ئەمدى يار - يار،
ساقالنىڭ ئاقلىقىدىن نە غېمىم بار؟»

شۇ چاغ خادىم سوراپ بەگدىن ئىجازەت،
مۇھىم مەكتۇپ دېدى ھەم سۇندى بىر خەت.
ئوقۇپ بۇ خەتنى ھاجى دېدى شۇ ئان:
«قېتىڭلار ھارۋىنى، بول قېنى چاپسان !»
«ئەجەب ئىش بۇ؟» دېدى ئۇ ئۆز ئىچىدە،
قاراپ مەكتۇپقا سىرلىق كۆز ئۇچىدە.
«سەھەرلىك چايغا كونسۇل قىپتۇ تەكلىپ،
يەنە بۇ خەتتە شۇنچە ناز - تەكەللۇپ.
دېمەك، بۇ ئىشتا مەۋجۇت بىر مۇھىم سىر،
بىكارغا مۇنچىلىك قىلماس روبىرت شىر».

3

روبىرت شىر كىم، ئۆزى بۇ نېمە ئادەم؟
قىلاي ئەمدى بايانىن سىزگە بىردەم.
كىمكى تۇرسا قەشقەردە بىرەر ئاي،
ئاجايىپ مەنزىرە مەپتۇنى بولغاي:
كى ئۇيغۇر بىرلە ئۆزبېك، شىبە، خەنزۇ
ۋە قىرغىز بىرلە مانجۇ، تاجىك، خۇيزۇ،
يەنە موڭغۇل كەبىلەر بىر قاتاردا
ياشاپ كەلگەندىن ئۆزگە بۇ دىياردا،
يەنە ھىندى، ئەرەب ياكى ئافغان
ۋە ياكى رۇس، شۋېت ھەم ئەنگىلجان
دېگەنلەر بار ئىكەن دەپ ئاڭلىغانلار،
ئەگەرچە كۆرسىمۇ تونالمىغانلار

بۇ يەردە تاپقۇسدۇر ھەممىسنى،
ئايال ـ ئەركەك، قېرى ـ ياش جۇملىسنى.
دېمەك، قەشقەر ـــ ئادەم كۆرگەزمىسىدۇر،
ئادەمزات خىللىرى نەمۇنىسىدۇر.
ئايانكى، ئۆزئارا سودا ـ تىجارەت
ۋە يا دوستلۇق، زىيارەت ھەم ساياھەت
قەدىمدىن بار ئۇدۇم بۇ يەر يۇزىدە،
ئەجەبلەنمەس كىشى ھەم گەپ ـ سۆزىدە.
ۋە لېكىن، بەزىلەر بولغاچ غەرەزلىك،
تېپىپ باھانە، قىلىپ كۆپ ساختىپەزلىك،
كىشىنىڭ يۇرتىغا بىر كەلسە قايتماي،
خوجا بولماقنى قەستلەر ھېچ ئۇيالماي.
ئۇلارنىڭ بىرىدۇر بۇ ئىنگلىزلار،
تالاي ئەلنى تالاڭ قىلغان شۇ خۇنرىزلار[1]
نېمىشقا بولدىكىن بۇ يۇرتتا «مېھمان»،
نېچۈن بولماس كىشى بۇ ئىشقا ھەيران؟!
ئۇلارنى كىم بۇ يەرگە قىلدى دەۋەت
ۋە قايسىبىر ھوقۇق بەردى ئىجازەت؟
نە بىزگە قوشنىدۇر، نە يارۇ ھەمدەم
نە ھازىر، نە ئۇزاق يىللار مۇقەددەم.
نە شۆھرەت دەۋرىدە داستانىمىز بىر،
نە ماتەم، نە تويدا داستىخانىمىز بىر.
يىغىپ ئېيتقاندا گەپنى بىرلا جۇملە:
«قېتىقمۇ ئىچمىگەن ئايدىڭدا بىللە.»

---

① خۇنرىز ـــ قان تۆككۈچى، قان ئىچكۈچى.

ئايانكى، بۇ قىرى مەككار جاھانگىر
ئۆزۈندىن ئويلىغاچ بىر ھىيلە ـ تەدبىر،
نە كۆن ئەپيۈن ئۇرۇشتا تاپتى پۇرسەت،
ۋەتەننىڭ بىشىغا سالدى پالاكەت.
شۇ كۈن باشلاپ ئۇلۇغ جۇڭخۇا ئېلىگە
سوزۇپ چاڭگال جىمى بۆرە ۋە تۈلكە،
كېسىپ تاشلاندى ئاۋمىن بىلەن شياڭگاڭ،
نىجاسەت ئىچىدە بولغاندى چاڭجياڭ.
جاھانگىرغا نېچۇك باش ئەگسە مەنچىڭ،
گومىنداڭ ئاشۇرۇپ تەزىمنى مىڭ ـ مىڭ،
بېرىلدى ئىمتىيازلار چەتكە مۇتلەق،
خوجايىن بولدى ھەر باسقۇنچى ئەبلەخ.
قۇرۇپ مەركەزدە قانچە خاس ساپارەت[1]،
يەنە چوڭ ـ چوڭ شەھەرلەردە ۋاكالەت،
جىمى ئىشقا تىقىشتى تۇمشۇقنى،
قەدەمدە توشقۇزۇپ ئۆز يانچۇقنى.

يىراقتا قالمىدى شىنجاڭمۇ چەتتە،
ئىدى شۇ ئىنگلىز ھەم تۇنجى رەتتە.
ئۇلار دەسلەپ بۇ قەشقەردە شۇ چاغدا
قۇرۇپ خارجى ۋاكالەت چىنىباغدا[2]،
نېچۇكتۇر كونسۇلنى قىلدى ئېلان،

① ساپارەت (ساپارەتخانا) ـــ باش ئەلچىخانا.
② چىنىباغ ـــ قەشقەر كوناشەھەر سىرتىدىكى بىر مەھەللە.

روبىرت شىر ئىدى شۇ مەنسەپكە قونغان.
ئۇنى ھۆرمەت يۈزىدىن دەيتتى مىستىر[1]،
نە مىستىركى، جىمى شەيتان ئۇچۇن پىر.
راۋان سۆزلەر ئىدى تۈركىي ۋە پارسىي،
ئىمىش ئۇ ئىنگلىزنىڭ شەرقشۇناسى.
ئەگەرچە گەپ ئېچىلسا «كاشغەرىي»دىن [2]،
قوشۇپ سۆزلەيتتى «خاس»نى[3] تاشقىرىدىن.
ئۇزاق تۇرغاچ بۇ يۇرتتا قىش ۋە يازى،
ئاڭا روشەن ئىدى ئۇيغۇر مىجەزى.
جاھان قانۇنىدا كونسۇل ئۆزىچە
قىلالمايتتى مۇداخىلە ئۆز بېشىچە،
ۋە لېكىن يوق ئىدى روبىرت ئۇچۇن چەك،
قارايتتى ھەممە ئىشقا ئۆز ئىشىدەك.

مانا ئۆز ۋاقتىدا كەلدى بەگ ھاجىم،
كۆتەر دوستىنى روبىرت شىر ھەم مۇلايىم.
سەھەرلىك چاي ئۇچۇن داستىخان شاھانە،
تېپىپ ھەر لوقمىدا سۆزگە باھانە،
روبىرت شىر ۋەزىيەتنى قىلدى تەھلىل،
قوشۇپ ھەر نۇقتىغا بىر - ئىككى تەمسىل.
دېمەكچى: ۋەزىيەت ئۆزگەردى ھازىر،
كېيىنكى مەنزىرە ھەم بولدى زاھىر:

---

① مىستىر (ئىنگلىزچە) — جاناب.
② كاشغەرىي — مەھمۇد كاشغەرىي.
③ خاس — يۈسۈپ خاس ھاجىپ.

يېقىن كۈنلەردە شىنجاڭ تەقدىرىدە
بولۇر زور ئۆزگىرىشلەر ئاپىرىدە.
گومىنداڭ ئۆتقۇزۇپ قويغاچ ئۇرۇشنى،
تەلەپ قىلدى ئۇرۇشنى توختىتىشنى.
بۇ پۇرسەتنى بىلىپ بىر ياخشى ئولجا،
پۈتۈشمەك مەيلىنى كۆرسەتتى غۇلجا.
ئەگەر غۇلجا ئۇرۇشتىن تارتسا قولنى،
سىياسەتتە تۇتار بىر ئۆزگە يولنى.
ماناس دەرياسىدىن ئۆتمەس قوشۇنى،
مۇزارتتىنمۇ تۆۋەن چۈشمەس قوشۇنى.
دېمەككى، ئالتە شەھەر كۆرمەي تالاپەت،
قالۇر دەھشەت قىيانىدىن سالامەت.
«ۋە لېكىن» دەپ روبىرت شېر قىلدى تەكىت:
«تېخى چوڭراق بولۇر شۇ چاغدا تەھدىت.
قازارا بىر بىتىم ئاشسا ئەمەلگە،
پۈتۈن ئارزۇيىڭىز ئۇچقۇسى يەلگە.
‹بىتىم› دەپ ئىلىلىق مالخاينى قىرلاپ،
ياغۇر قەشقەرگىمۇ يۈزلەپ ۋە مىڭلاپ.
ئۇرۇشتا يەتمىگەن مەقسىتىگە ھەم
ئۇرۇشسىز يەتكۈسى بۇ يەردە دىلجەم.
ھېلىتىنلا بۇزۇلدى پەيلى ئەلنىڭ،
ماڭا ھەم سىر ئەمەستۇر مەيلى ئەلنىڭ.
تۈنۈگۈن بولغان ئىش بوش گەپ ئەمەستۇر،
شۇنى ئويلاش ئۆزى ئاقىلغا بەستۇر.
تېخى بۇ گەپ بالانىڭ ئىپتىداسى،

بولۇر ئۇندىن يامانراق ئىنتىھاسى.
ئۇ چاغدا سىزگە دىشۋار، بىزگە دىشۋار،
قېنى ئېيتىڭ بۇ ئىشقا نېم ئىلاج بار؟»
بەگ ھاجىمۇ سىلاپ چار ساقىلىنى،
ئۇزۇن گەپلەر بىلەن چايناپ تىلىنى،
روبىرتىنىڭ سۆزلىرىگە قىلدى تەھسىن،
قوشۇپ بەزەن سۆزىگە يېڭى تەلقىن.
خۇسۇسەن شۇ كۇنى ھەربىي ئىشتابتا
بايان قىلغان پىكرىنى قايتا ـ قايتا
يەنە ئېيتتى روبىرتقا مەيۇسانە،
ئۇزۇن ـ قىسقا تىنىپ ئەلەمكارانە.
دېدى ئۇ ئاخىرى غەم ـ غۇسسە بىرلە:
«بۇ ئىشنىڭ تەدبىرى سىزگە ھاۋالە.
نېمەرسە دېسىڭىز ئىمكانىڭىز بار،
ئەقىل ـ ئىدراك ۋە كۈچ ـ دەرمانىڭىز بار.
نىجاتلىق چارىسى، تەدبىرى سىزدىن،
يۇرۇپ خىزمەتنى قىلماق ئىشى بىزدىن.
نېمىكى بولسا غەمدىن ئەيلەك ئازاد،
پاناھىڭىزدا بولغاي كۆڭلىمىز شاد.»

يەنە گەپكە چۇشۇپ شەيتان روبىرت شېر
پىچىرلاپ دېگۇدەك كۆرسەتتى تەدبىر:
بەگ ھاجى ئاتلىنىپ مەركەزگە بارغاي،
خالايىق ئاغزىدىن شۇ ئەرزنى ئېيتقاي.
كى شىنجاڭ چوڭ رايون، كەڭرى زېمىندۇر،

ئۇنى تىزگىنلىمەك بەسى قىيىندۇر.
شۇڭا، بولمەك كېرەك بۇ يەرنى ئۇچكە —
شىمالنى ئىككىگە، جەنۇب بىر ئۆلكە.
خۇسۇسەن ئالتە شەھەر بۇ ئىشقا ھاجەت،
شۇنى ئارزۇ قىلار پۈتكۈل جامائەت.
«شۇ چاغدا» دېدى مىستىر مەغرۇرانە:
«ئىجاتلىقتىن تاپالايسىز نىشانە.
جەنۇب ئۆز ئالدىغا بولسا ئەگەردە،
بىتىمنىڭ ئابرۇيى بولماس بۇ يەردە.
بۇ ئۆلكە باشلىقى بولماق سىزگە خاس،
قىزىل پاچاقىغا مۇندا جاي تېپىلماس.
يەنە قىلسام سۆزۈمگە بىر قوشۇمچە،
ئىشتاب بىلەن كېڭەشتۇق نەچچە - نەچچە،
ئىشتابمۇ سىزگە ئېيتار بەلكى ئەتە،
بولۇڭ بۇ ئىشقا تەييار ھەر جەھەتتە.
مانا تەدبىر، ئەقىل - ئىدراك دېگەن شۇ،
سۆ كەلىمەستە تۇغان تۇتماق دېگەن شۇ.
ۋە لېكىن بىلمىسۇن بۇ سىرنى سەمەن①،
سۇ ئۇخلار، ئۇخلىماس ھەر چاغدا دۇشمەن.»

بەگ ھاجى جانلىنىپ ئەگدى بېشىنى،
ھاياجاندىن تۆكۈپ كۆزدىن يېشىنى.

---

① بۇ يەردە سوۋېت ئىتتىپاقىنى دېمەكچى، چۈنكى ئۇ چاغدا سوۋېت كونسۇلخانىسى سەمەندە ئىدى.

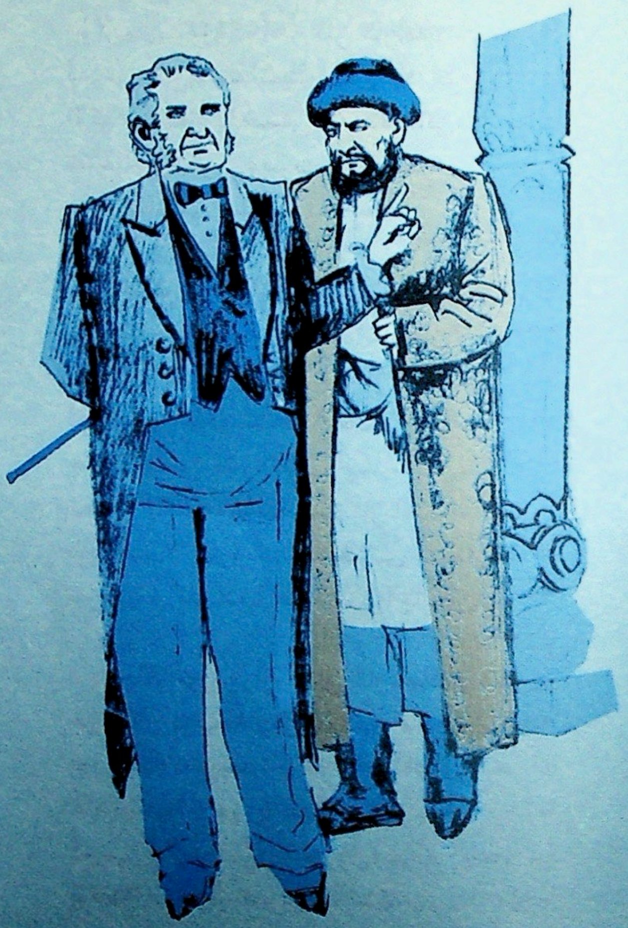

بايان ئەيلەر يەنە ئۆز تەسراتىن،
بۇ سۆھبەتتىن تېپىپمىش جان نىجاتىن.
ئىمىش بۇ چارە ـ تەدبىر بەك ئالامەت،
سۇلايمان ئۇزۇكىدەك بىر كارامەت.
ئىمىش خىزمەتكە تەييار تەن ۋە جانى،
تۆكۈلسە ئەرزىگەيمىش ھەمدە قانى.
تەشەككۇرمىش روبىرت دانالىقىغا،
«كەرەملىك» ئىنگلىز پاشالىقىغا.

شۇ گەپلەردىن كېيىن خوشلاشتى مېھمان،
كۆزىدە بىر غۇرۇر ھېسسى نامايان.
روبىرت قالدى يۇتۇپ سىگار① ئىسسىنى،
ئۇزاتقاچ كەلگۈسىنىڭ «رەئىسى»نى.
چىقىپ ھاجى كۆرەڭلەپ چىنىباغدىن،
شەھەر ياققا بۇرۇلماستىن يارباغدىن،
تۇيۇقسىزلا ھارۋىكەشكە قىلدى پەرمان:
نەزەرباغ ئارىلاپ ھەيدەشنى چاپسان.

مانا چاڭ توزدۇرار قوش ئارغىماقلار،
جاراڭلار بويىندا زىل قوڭغۇراقلار.
پوۋۇسكا تەۋرىنەر بۆشۈك مىسالى،
شامالدا يەلپۈنەر بەگنىڭ ساقالى.
كېيىپ يۇڭ رەختتە كەمزۇل بىرلە پەلتە،
پۇتىدا پارقىرار سېرىق بەتىنكە.

---

① سىگار (ئىنگلىزچە) ــ تاماكا سۆزىنىڭ قىسقارتىلمىسى.

ئەتەي تىك ئۇلتۇرار ئۇ ياش كىشىدەك،
قىرىلىق دەردىگە بەرداش كىشىدەك.
ئەگەر باقسا كىشى سىرىق يۈزىگە،
كۆزى چۈشكەي ئۇنىڭ كۆكۈچ كۆزىگە.
بىشىدا بولمىسا قەشقەرچە دوپپا،
ئۇنى بىر ئەجنەبىي دەيسىز شۇ تاپتا.

مانا ئالما، ئانار، شاپتۇل تولا باغ،
ئۆرۈكلەر سارغىيىپ پىشاي دىگەن چاغ.
سوزۇپ بويىنىنى ھاجى باغقا دەرھال،
تىلىنى تەمشىپ يۇتقان كەبى بال:
«بۇ باغنىڭ ئالمىسى گەرچە چۈچۈكتۇر،
چىشمىنى قامتالماس ھەر نىچۈكتۇر.
بۈگۈنچە بولمىسا، ئەتە يا ئۆگۈن
بولۇر ئەلۋەتتە چىشلەپ يەيدىغان كۈن»
دىدى ئۆز كۆڭلىدە بىر ئىشنى چەنلەپ،
قاقاقلاپ كۈلدى ھەم مەغرۇر كۆرەڭلەپ.
پۇۋۇسكا كەينىدىن يۈگرەيتتى باللار،
بۇ مەلە ئۈستىدە قالدى توزانلار.
چىقىپ باغدىن شۇ چاغ مەخسۇم چولاقمۇ:
«ئىستت بۇ بەگ ھاجىمنىڭ ھارۋىسىغۇ!
ئەگەر چىقسام بۇرۇنراق ئۇچرىشاتتىم
ۋە بەلكى باغقىمۇ تەكلىپ قىلاتتىم.
ئۆزۈمدىن ئۆتتى، كەتتى ئەمدى پۇرسەت،
بۈگۈن باسقانىكەن كۆڭلۈمنى غەپلەت»

دىدى - دە، ھەسرىتىنى قىلدى ئاغاز،
قاراپ ئىتلارمۇ قوشتى ئاڭا ئاۋاز.

ئارادىن بىر كۈنى كەم ھەپتە ئۆتتى،
بەگ ھاجىنىڭ سەپەر جابدۇقى پۈتتى،
مانا ئەتە راۋان بولماقچى يولغا،
چۈشۈپ سىجاڭ بىلەن ئايروپىلانغا.
ئىمىش بۇ «خەلق ۋەكىلى»، قولدا نامە،
قىلۇر ئىشنى لېكىن بەك خۇپىيانە.
سەپەردىن مەقسىتى ئاندىنمۇ مەخپىي،
ئۇنى ئېيتماس ئىدى ئەل - يۇرتقا قەتئىي.
دېمەكچى، ھەممە ئىش ھەل بولدى مەخسۇس،
پەقەت بىر ئىشلا پۈتمەي قالدى، «ئەپسۇس» !
كى لەيلى ياتمىش ھازىرمۇ ھالسىز،
تېۋىپ - دوختۇرىمۇ قاپتۇ ئامالسىز.
دېمەك، ھازىرچە بولماس توي خىيالى
ۋە ھەتتا بىر كېچە بولماس ۋىسالى.
شۇنى دەپ ھاجى يەيتتى ئۆز گۆشىنى،
تېپىرلاپ گاھىدا بىلمەي ھوشىنى.
چاچار گاھى زەھەر كۆرگەن كىشىگە،
كۈلەتتى گاھىدا تەقدىر ئىشىگە.
ئاخىرى كەچ كىرىپ تاپقاندا پۇرسەت،
خا كوجاڭ بىرلە مەخپىي قىلدى سۆھبەت.
قۇرۇلدى ھىيلە ۋە نەيرەڭ تۇزاقى،
ئىلىنگەيمىش «رەقىب»نىڭ قول - ئاياغى.

كۆلۈشتى ئىككىسىلا تەڭ قاقاقلاپ،
تۆكۈلدى خالتىدىن تىللا جىرىڭلاپ …

*   *

ئۇزات، ساقىي، ماڭا لىق تولدۇرۇپ جام،
تاپاي مەيدىن شۇ دەم كۆڭلۈمگە ئارام.
نىتەيكىم، غەم بىلەن غەمخانەدۇرمەن،
زامانە پەيلىدىن ھەيرانەدۇرمەن.

سەككىزىنچى باب

ئەجىلىڭنىڭ يېتىشى قىلغان
ئەيىبىڭدىن ئەمەس، بەگ ئاكاڭ-
نىڭ قانسىرىشىدىن...
— جۇلقۇنباي ①

1

ئەنە شۇنداق تاسادىپلار تۈپەيلى
تونۇلدى تېخمۇ ئەل - يۇرتقا لەيلى.
بۇرۇن ھۆسنى بىلەن بولسا يېگانە،
قوشۇلدى ئەمدى يۈز - يۈزلەپ پەسانە②.
بىراۋلار نامىنى قوشتى قوشاققا،
بىراۋلار ناخشىنى يايدى راۋابتا.
بىراۋلار بىر كۆرۈشنى قىلسا ئارزۇ،
بىراۋلار سۆھبەتكە قىلدى ماۋزۇ.
خۇسۇسەن قىز - جۇۋانلار قۇرسا سۆھبەت،
بۆلەك گەپلەرگە تەگمەس ئىدى نۆۋەت.
بىرى قاغار ئىدى تەقدىر ئىشىنى،
بىرى ئەسلەر ئىدى ئۆز كەچمىشىنى.

---

① جۇلقۇنباي — مەشھۇر ئۆزبېك يازغۇچىسى ئابدۇللا قادىرى.
② پەسانە (فەسانە) — ئەپسانە؛ گەپ، سۆز - چۆچەك.

بىرى ئېيتسا جۇدالىقتىن ھېكايەت،
بىرى باشلايتتى قىسمەتتىن شىكايەت.
بىرى ئېيتتى: «تېخى ئون تۆت يېشىمدا
جۇۋاز چۆرگىلىدى بىر ئاخشام بېشىمدا.
يىلاندەك تولغىنىپ ھوشۇمغا كەلسەم،
بوۋامدەك بىر قېرى ياتار قېشىمدا.
ئۇ بولدى بىر مۇشۈك، مەن خۇددى چاشقان،
ئۇنىڭغا تاماشا، ماڭا تار جاھان.
نەچەن قاچتىم پاناھ ئىزدەپ دادامدىن،
دادام قورقۇپ لېكىن ئۆگەي ئانامدىن،
ئۆيىدىن قوغلىغاچ زارىمغا باقماي،
يەنە كىردىم شۇ گۆرگە تېخى ئۆلمەي.
شۇ ھالدا ئۆتتى، كەتتى غۇنچە چاغىم،
سولاشتى ياشلىقىم، سارغايدى باغىم.
ئەجەب ئاجىز ئىكەنمىز بىز خوتۇن خەق،
رەھىم قىلمايدىكەن بىزگە بۇ چەرخ.»
بىرى ئېيتتى: «خوتۇن خەقنىڭ چىرايى
ئۆزىنىڭ دۈشمىنىكەن، ئەزبىرايى.
ئەگەرچە لەيلىگۈل بولغاندا بىر سەت،
ئۇنىڭغا بەلكى كەلمەس ئىدى بۇ دەرد.»
بىرى دەيتتى: «نېمىكى بولسا بولسۇن،
كېتىپتۇ بۇ شەھەردىن ھاجى مەلئۇن.
يەنە چۈشكۈنچە پالتا يېنىشلاپ،
كۆتەك ئارام ئالار تەشۋىشنى تاشلاپ.»
ئومۇمەن ھاجى كەتكەچ شەھەردىن،

خۇشال بولدى خالايىق بۇ خەۋەردىن ...
بىراق، ھەر خىل ئىكەن پەرزەنتى ئادەم،
بۇگۇنمۇ، تا ئۇزاق ئۆتمۇش مۇقەددەم.
قاراپ باقساڭ ئۇنىڭمۇ پۇت ـ قولى بار،
ئېغىز، بۇرنى، قۇلاقى، ئوڭ ـ سولى بار.
ئۇ ھەم سۆزلەر ھەمىشە ئەلگە ئوخشاش،
سامان يېمەي، ئۇ ھەم يەر نان بىلەن ئاش،
ۋە لېكىن، ئىش ـ ئەمەل ھەم خۇي ـ پەيلى
سامان يېگەن ئېشەكنىڭ خۇددى ئەينى.
نە ئىدراك، نە كۆڭۈل، نە تۇيغۇ، نە ئار،
نە ۋىجدان، ھىممىتى، نە مەسلىكى بار.
چولاق مەخسۇم شۇنىڭ دەل ئەينى بولدى،
ئۇنىڭچە ئىشنى بۇزغان لەيلى بولدى.
ئەگەر باشتا بۇ «تەرسا، كەم ئەقىل» قىز
چولاقنىڭ گېپىگە كىرگەندە شەرتسىز،
شاھانە توي بىلەن تاپاتتى ئىززەت،
چولاق مەخسۇممۇ چەكمەس ئىدى ھەسرەت.
ئايانىكىم، ھاجىغا تەلەي كېلىپ كاج،
ئوغۇل پەرزەنتكە ئۇ كۆپ ئىدى موھتاج.
خالايىققا بۇ گەرچە سىر ئەمەستۇر،
چولاققا خۇددى شۇ ئىش بىر ھەۋەستۇر.
ئۇنىڭچە، توي بولۇپ كۈنلەردە بىر كۈن
تۇغۇلسا بىر ئوغۇل كۈندۈز ۋە يا تۈن،
ئۇ چاغدا ھاجىنىڭ ۋارىسى شەرئەن①

① شەرئەن ـــ شەرئەت ھۆكمى بويىچە.

بولاتتى شۇ ئوغۇل نەۋرە ئاسان.
ئۇ چاغدا قوش كېلەتتى بەختى بشەك،
سوقۇپ بىر چالمدا ئىككى پاختەك.
دېمەككى، ئىشنى بۇزدى «كەم ئەقىل» قىز،
سوزۇلدى توي ئىشى ئەمدى قەرەلسىز.
ئەگەر ھاجى سالامەت قايتسا خەيرات،
قازارا بىر بالا يۈز بەرسە، ھەيھات،
پۈتۈن ئارزۇ - ئۈمىدى بولغۇسى يەل،
تېخى ئاندىن يامانراق كۆلگۈسى ئەل ...
ئەنە شۇنداق خىيال ئەزگەچ چولاقنى،
قاقاتتى ھە دېسە ناسۋال قاپاقنى.

قارايتتى يەر تېگىدىن دومسىيىپ ئۇ،
بولاتتى كۆز ئۆڭى ئاندىن قاراڭغۇ.
ۋە لېكىن، لەيلىگۈلگە تىك قارالماس،
گۈلايىمنىڭ قېشىدا ھەم تۇرالماس.
خىيانەت ھەر زامان چۈنكى خىيانەت،
بىگىز تەشمەي تاغارنى تۇرماس سالامەت.
ماقالمۇ بار تېخى مەنىسى ئايدىن:
«ئىشتانىغا چىقارغان كۆتۈلگە تايىن.»

2

قويۇپ مەخسۇم چولاقنى ئۆز ئىشىغا،
كېلەيلى ئەمدى بىز لەيلى قېشىغا.
يوقالغاندا بەگ ھاجى بۇ شەھەردىن،

قۇتۇلغاچ ھېلىچە لەيلى خەتەردىن،
تىرىلدى قايتىدىن گويا ئۇمىدى،
ئۇمىدى باغىدا ئىقبالى كۈلدى.
تاراندى، يۆتكىدى ھەم ئۇستىباشنى،
گۈلايىممۇ بولۇپ خۇش، تۆكتى ياشنى.
شۇ بولدى باشلىنىش، جانلاندى ھەرىكەت،
ساقايدى لەيلىگۈلمۇ ئەمدى ئەلۋەت.
ساقايدى، قالدى لېكىن بىر تىرەن ئىز،
بۇ ئىزكى، ئۆچمىگەي قەلبىدە ھەرگىز.
شۇ ئىز بەردى ساۋاق، قوشتى ئەقىل ـ ھوش،
ئاشۇردى ھەم غەزەپ ـ قەھرىنى قوش ـ قوش.
شۇ ئىز ئاچتى كۆزىنى، قىلدى روشەن،
تونۇتتى ھەم جاھاننى ئەمدى قىسمەن.
كى ھاجى ھەم چولاق، ھەم ساقچى چېرىك
نېمىشقا ھەممىسى بۇ ئىشتا شېرىك؟
نېمىشقا شۇنچە كۆپ زورلۇققا يول بار،
نېمىشقا خەلق ئۈچۈن بۇ كەڭ جاھان تار؟
ئەجەبكىم، بولسا ھاجى شۇنچە ئۆكتەم،
تۆكۈپ قان، ئاشسا شۇنچە ھەددىدىن ھەم،
بۇنى تەرگىگۈچى ھاكىم تېپىلماس،
نە قانۇن، نە شەرىئەت كارى بولماس!
ئاشۇ ئەندىشە ھەم تەشۋىش بىلەن قىز
ھەمىشە سىقىلاتتى ئىختىيارسىز.
گۈلايىم دەر ئىدى: «كۆڭلۈڭنى بۇزما،
خۇدا ئاسان قىلار، ئۈمىدنى ئۈزمە.

ئەجەبمەس بىشنى يىسە سەپەردە،
ئامان بولساق كۆرەرمىز بۇ شەھەردە.
يۇر، باغقا چىقىپ سەيلە قىلىپ كەل،
چىمەنزار ئارىلاپ كۆكۈل ئېچىپ كەل.
ئەنە كەلدى نىسايىم بىرلە پاتەم،
كېزىڭلار باغ ئارا، ئوينىاپ بىرەردەم.»
بۇ قىزلار ئىدى قوشنا ھەمدە قۇرداش،
بۇ يۇرتتا بىللە ئۆسكەن ھەمدە سىرداش.
بىلەتتى لەيلىگۈلنىڭ ھەممە دەردىن،
كېتىشمەيتتى ئىلاج باركىم بۇ يەردىن.

كېلىپ قىزلار لەيلىگۈلگە يىپىشتى،
«يۇرۇڭ» دەپ باغ تەرەپكە ئېپچىقىشتى.
قىزىپ كەتتى چىمەندە، باغدا سەيلى،
قوشۇلدى باغقا ھۆسن سەيلى تۇپەيلى.
ئۇنتۇدى ھەممىنى لەيلىمۇ بىردەم،
خۇسۇسەن شوخ ئىدى ئويۇنچى پاتەم.
گاھى چاقچاق قىلىپ ئۇ كۇلدۇرەتتى،
گاھى قېيداش بىلەن ناز كۆرسىتەتتى.
بۇگۈن ھەتتاكى كەم سۆز نىسايىم
قەدەمدە بىر كۇلۇپ، سۆزلەپ مۇلايىم،
ئېلىپ چىقتى دۇتارنى، باشلىدى ساز،
غەزەل ياڭراپ، قىلار ھەر ياندا پەرۋاز.
كېلىشتى قوشنا قىزلار بۇنى ئاڭلاپ،
قىزىتتى بەزمىنى داپمۇ داراڭلاپ.

ئۇسسۇلغا چۈشتى پاتەم كېپىنەكتەك،
چىرايى ئېچىلىپ بىر گۈل - چېچەكتەك.
قوشۇلدى يەنە بىر قىز بويى زىلۋا،
ئۈزەر بىر جۈپ بېلىق دەريادا گويا.
ئېگىلسە ئەۋرىشىم بەللەر خىرامان،
سۆزۈك كۆل يۈزىدە ئەكسى نامايان.
شۇ ھالدا پىرقىراپ بىردىنلا پاتەم
قاراپ گۈللۈككە توختاپ قالدى بىردەم.
ياتاتتى گۈل تۈۋىدە بىر قومۇش نەي،
قومۇش نەيكىم، كۆگۈلگە بەك تونۇش نەي.
ئېلىپ نەينى شۇ ئان لەيلىگە سۇندى،
ئۆزىمۇ ئولتۇرۇپ غەمخانە كۆلدى.
تاتاردى لەيلىنىڭ سولغۇن چىرايى،
تۇماندا قالدى گويا كۆزنىڭ ئايى.
چۈشەنگەچ بىر قاراپ بۇ سىرنى شۇ دەم،
ئېلىپ كۆكسىگە ياقتى نەينى مەھكەم.
ئۆتۈپ كەتكەن كەبى بىردەمدە كۆكلەم
يەنە كىرپىكلىرىگە قوندى شەبنەم.
ئېغىر جىملىق بېسىپ باغنى، چىمەننى،
ئاجايىپ بىر سېزىم تىترەتتى تەننى.

3

قويۇپ قىزلارنى بىردەم ئۆز ئىشىغا،
يانايلى بىز كېرىملارنىڭ قېشىغا.

ئېتىپ رۇستەمگە ئوق نامەرد روينتەن[1]

جېنىنى قەستلىگەندە ھىيلە بىلەن،

ئانا سۇمۇرغ قېنى رۇستەمنى قايتا

ئېرىشتۈرگەن كەبى يېڭى ھاياتقا،

تۆمەن بويلىرىنىڭ ئابى - ھاۋاسى،

سەھەردە سايرىغان قۇشلار ناۋاسى

داۋا بەخش مۆجىزە بىر دورا ياڭلىغ

كېرىمگە تېز شىپا بولدى شۇ چاغلىغ،

كى ئۆتمەستىن تېخى ئىككى - ئۈچ كۈن،

يەنە يەر دەسسىمەككە بولدى مۇمكىن.

دېمەك، ئىت تالىسا يىلپىزنى يۈز - يۈز،

جەسۇر يىلپىز ھامانە يەنە يىلپىز.

شۇڭا، ھەر كۈن ماڭاتتى ئۇ نوبىيشىغا

(زامانە شاپۇرى[2] ئوبۇل قېشىغا).

خۇداغا شۈكۈر دەپ زورەمخان ئاچام،

خۇشاللىق ياشلىرىدىن تولدۇرۇپ جام،

---

① بۇ يەردە پىردەۋسىينىڭ «شاھنامە»سىدىكى بىر رىۋايەت كۆزدە تۇتۇلغان. ئۇنىڭدا ئېيتىلىشىچە، قەدىمكى ئىران پادىشاھلىرىدىن ئىسفەندىيار (روينتەن) رۇستەمنى زەھەرلىك ئوق بىلەن يەتتە يېرىدىن قاتتىق يارىدار قىلغان. رۇستەمنىڭ دادىسى زال ئۆزىنى بېقىپ ئەي قىلغان ئانىسى — سۇمۇرغ قۇشتىن ياردەم سورىغان. سۇمۇرغ قولتۇقىدىن يەتتە تال پەينى يۇلۇپ، يەتتە تامچە قان بەرگەن ۋە ئۇنى رۇستەمنىڭ ئوق تەگكەن يېرىگە تېمىتىشنى تەۋسىيە قىلغان، شۇنىڭ بىلەن رۇستەم ساقىيىپ، روينتەندىن ئۆچ ئالغان.

② شاپۇر — نەۋايىنىڭ «پەرھاد ۋە شېرىن» داستانىدا ئەڭ ۋاپادار دوستىنىڭ پارلاق سىمۋولى سۈپىتىدە تەسۋىرلەنگەن شەخس.

كېرىمگە بىر سېۋەت ئۆرۈك سۇناتتى،
ئۆزىمۇ نوبېشىغا تەك باراتتى.

شىپا بولغانمىكىن ئەلنىڭ دۇئاسى،
ئۇمىد قوشقانمىكىن دوستلار ۋاپاسى،
زامانە پەيلىگە نەپرەت - ئۆچمۇ
ۋە ياكى ئىنتىقام ئالماق كۈچمۇ،
ئوبۇل ھەم كۈنسايىن تاپاتتى قۇۋۋەت
ۋە گەرچە ھېلىمۇ قىينار جاراھەت.
خۇسۇسەن داڭقى بار خوتەن تېۋىپى —
كېرىمگە ئاشنا پازىل ھەببى
تىرىلگەندەك بەجايىكى ئىبن سىنا
ھۈنەردە مۆجىزە كۆرسەتتى گويا.
يەنە مەرھۇم مۇئەللىم قويغان كۆچەتلەر —
غېنى، قاسىم، مۇھەممەد ھەم سەمەتلەر
يىراق كەتمەس ئىدى بۇ ئۆيدىن ئەسلا،
مىسالى شامئىگە پەرۋانە شەيدا.

شۇ ھالدا ئۆتكىنىدە ھەپتە - ئون كۈن،
ئوبۇل قوشتى پاراڭغا يېڭى مەزمۇن،
دېمەكچى: ھاجى كەتسە، كەلمىكى بار،
يەنە نەيرەڭ - تۇزاق ۋە ئىلمىكى بار.
بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت تۇتماق ئەۋزەل،
تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقماق ئەۋزەل.
كېلىپ قالغۇنچە ئۇ مەلئۇن سەپەردىن،

كېرىملار كەتمىكى لازىم شەھەردىن.
قوشۇلدى بۇ پىكىرگە ھەممىسى تەڭ،
كېرىملا ئېتىراز بىلدۈردى شەخسەن.
دېدىكىم: «ئەي قەدىردان جان كۆيەر دوست،
جاھاندا تەڭدىشى كەم غەمگۇزار دوست،
سېنى تاشلاپ نىچۇك مۇندىن كېتەرمەن،
سېنىڭسىز مەن نىمە جاھان كۆرەرمەن !»

لېكىن، ھەممە يەنە تەكرار ۋە تەكرار
ئوبۇلنىڭ پىكرىنى قىلغاچقا ئىزھار،
ئاخىرى بولدى كەتمەك قارارى،
يېقىندا ئەيلىگەي بۇ ئىشنى جارى.
بۇ گەپكە گەپ قوشۇپ پازىل ھەبىبى
دېدى: «بار ھەر كىشىنىڭ بىر نېسىۋى.
ئەگەر بۇ ئىشتا تاپساق توغرا تەدبىر،
بۇ دورەم كاجمۇ كەلمەس بەلكى تەقدىر.»

بىراق، قانچە تېپىلسا چارە ـ تەدبىر،
ئىلاج قانچە ئەگەر كاج كەلسە تەقدىر.
پەلەك چەرخى ئەزەلدىن شۇنچە تەتۈر،
نىچۇك ئايلانسا گويا چېكى يوقتۇر.
مانا قىلدى يەنە نامەردلىكنى،
نە نامەردكى، تولا بىدادلىقنى.
كېرىم قايتار ئىكەن ئۆيگە زاۋالدا،
تەرەپ ـ تۇشتىن شەھەر قالدى قامالدا.
پۈتۈن يوللار ئېتىك، ۋەھىمە ـ تەشۋىش،

شەھەردە ھەربىي ھالەت باشلىنغانمىش.
پالاقلاپ ساقچى، چېرىك ھەر قاياققا،
ئېلىندى يۈزلىگەن ئادەم قاماققا.
جۇدا بولدى بىراۋلار ئاتىسىدىن،
بىراۋلار يا ئىنى، يا ئاغىسىدىن.
بىراۋنىڭ سۆيگىنى ئىزسىز يوقالدى،
بىراۋ جان باغرىدىن ئايرىلدى، قالدى.
يىگىتنىڭ ئورنى بوش قالدى تۆشەكتە،
كېلىن يىغلار ئىدى يۇم - يۇم روجەكتە.
كېچىچە تىنمىدى ئۆي - ئۆيدە تىنتىش،
كىشى كۆرمەس بۇنىڭدەك ۋەھىملىك ئىش.
سوزۇلدى ۋەھىمە تا سۇبھى دەمگە،
ئاراملىق بولمىدى ھېچبىر ئادەمگە.
كېرىممۇ شۇ كېچە يوقالدى ئىزسىز،
ئۇنىڭدىن ھېچ قەيەردە چىقمىدى ئىز.

4

شۇ دەھشەتتىن كېيىن زورەمخان ئاچام
بالام دەپ يىغلا - يىغلا ھەر سەھەر - شام،
يىقىلدى بىر كۈنى ئۆرە تۇرالماي،
بۇ قايغۇ تاغىنى كۆپ كۆتۈرەلمەي.
ئۈزۈلمەي قوشنىلار كېسەلنى يوقلار،
بىرى ئەملەر، بىرى غەمخانە يىغلار.
گۈلايىممۇ كېلىپ ھەر ئىككى - ئۈچ كۈن

قاراشتی هەم تەسەللی بەردی مەهزۇن.
شۇ هالدا بىر كۇنی یىغلاپ زورەمخان
كۆرەي دەپ لەیلگۇلنی قىلدی ئارمان.
نەچچە كۇندىن چولاق مەخسۇم تۇپەیلی
كېلەلمەي قینىلىپ یۇرگەندە لەیلی،
گۇلایىم تاپتی بۇ ئىش چارىسىنی،
ئېلىپ كەلدی مانا دىل پارىسىنی.
كۆرۇپ بۇ ئاي جامال قىزنی زورەمخان،
قوشۇلغاندەك جىنغا یەنە بىر جان،
كۆتۇردی بېشىنی، كۆزدە تولا یاش،
كېلىپ لەیلىمۇ دەرهال بولدی قولداش.
ئۆزی سۆزگە كىرىشمەك بولدی، ئەمما
پەقەت ئېیتالمىدی بىر سۆزمۇ هەتتا.
ئاخىری بىر كۇمۇش ئۇزۇكنی ئالدی،
ئېلىپ قىزنىڭ قولىغا ئاستا سالدی.
قۇچاقلاپ تارتتی هەم قىزنی ئۆزىگە،
چېچىنی نەچچە رەت سۇرتتی كۆزىگە.
یۇزی تاڭدەك یورۇپ جانلاندی روشەن،
نىگاهی خوشلىشار هەممە بىلەن تەڭ.
مىنۇت ئۆتمەي كۆزىنی یۇمدی ئاستا،
پىتىپ كەتتی قۇیاشمۇ دەل شۇ ۋاقتا.
ئۇپۇقتا قالدی داغ، خۇددی قان داغی،
ۋاقىتسىز ئۆچتی بۇ ئۆیىنىڭ چىراغی.
ئىشىك یىغلار، تۇڭلۇك یىغلار، تام یىغلار،
قولۇم - قوشنا، جامائەت تامام یىغلار،

www.uyghurkitap.com

تامام يىغلار، ئېغىر ھەسرەتتە يىغلار،
ئىشتىسە ھەر كىشى، ئەلۋەتتە يىغلار...

*　　　*

ئۇزات، ساقىي، پىيالە تولدۇرۇپ مەي،
شۇنىڭ نەشئى[1] بىلەن يېشىمنى سۈرتەي.
داۋام قىلسۇن يەنە مۇڭلۇق ھېكايەم،
يىقىلماستا مېنىڭمۇ چىراغپايەم.

[1] نەشئى — ھۇزۇر، سۆيۈنچ، خۇش.

توققۇزىنچى باب

جاھاندىن كېتەر چاغدا نۇشىرۋان①،
بۇ سۆزلەرنى ھورمۇزغا قىلدى بايان:
دەرەخ بولسا شاھ، خەلق يىلتىز ئېرۇر،
بىل ئوغلۇم، يىلتىز بىلەن دەرەخ ئۈلگىيۇر.
ئەل كۆڭلىنى ئاغرىتما، بەرمە زەرەر،
قۇرار يىلتىزىڭ رەنجىسە ئەل ئەگەر.
— شەيخ سەئدى②: «بوستان»دىن

1

مېنى تەنقىدلىشەر بەلكى كىتابخان،
نېمانچە مۇڭغا تولغان دەپ بۇ داستان.
ئوقۇپ قالسا يەنە كەلگۈسى ئەۋلاد،
بولۇر بەلكى تاۋى خىرە، كۆڭلى ناشاد.
بىراق، قايغۇ ۋە مۇڭ مەيلىم ئەمەستۇر،
ھەمىشە مۇڭلىنىش پەيلىم ئەمەستۇر.
مېنىڭ مەيلىمچە بولسا، كۈندە كۈلسەك،

① نۇشىرۋان — قەدىمكى ئىران پادىشاھلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئادىللىق بىلەن شۆھرەت قازانغان. ھورمۇز ئۇنىڭ ئوغلى.

② شەيخ سەئدى (1184 — 1291) — پارس خەلقىنىڭ ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىرى.

قارا تۇپراقىمۇ كۆلۈپ كۆمۈلسەك،
چىلىپ داپ، يار سەنەم ئىپتىساق ھەمشە،
كى جەمشت بەزمنى قۇرساق ھەمشە.
نە چارە مېنى دەرۋان سالسا مۇڭغا،
تۇغۇلغان گۈل دىيارىم تولسا مۇڭغا.
نە چارە، كۆرگىنىم مۇڭ، سەزگىنىم مۇڭ،
بېشىمدىن ھەم تولا ئۆتكۈزگىنىم مۇڭ.
شۇڭا، داستان ئارا مۇڭ نە ئەجەبتۇر،
قەلەمگە مۇڭلىنىشمۇ بىر نېسىپتۇر.
ۋە لېكىن، پايدىسىز بولماس بۇ ھەرگىز،
تۆشۈك مۇنچاقمۇ قالماس يەردە يېپسىز.
كىشىكىم ئۇنتۇماس ئۆتمۈش ئەلەمنى،
قويار كەلگۈسىگە توغرا قەدەمنى.

مانا سىزگە يەنە مۇڭلۇق ھېكايەت،
زامانە زورلۇقىدىن بىر شىكايەت:
شەھەردە شۇ كىچە بولغاندا تۇتقۇن،
خا كوجاڭ ھەددىدىن ئاشتى ۋەھشي مەلئۇن.
گومىنداڭ چېرىكىگە باشلىدى يول،
پۈتۈن جەھلى بىلەن ماسلاشتى ئوڭ ـ سول.
گاھى ئات چاپتۇرۇپ، گاھى پىيادە،
كۆرەڭلەپ كەتتى ئۇ ھەددىدىن زىيادە.
كېرىمنى تۇتقىنىچە شۇ قاتاردا،
قاماقتا يوللىدى ھەم ئەل ياتاردا.
قاماش ئاددىي ئەمەس ئىدى بۇ نۆۋەت،

تەقەززا ئىدى كۆپ چۈنكى ھۆكۈمەت.
ئۈرۈمچىدە بولغان بىتىم[1] شۆكۈھى[2]
تۆپەيلىدىن خەلقنىڭ ئۈستى روھى.
كۈتەتتى ئەل بىتىمدىن ياخشى ئەخبار،
گومىنداڭ قىلماس ئىردى بۇنى ئاشكار.
ئۈرۈندى كۈننى توسماققا ئېتەكتە،
شەپەرەڭدەك قېچىپ تاڭدىن كاتەكتە.
ۋە لېكىن، خەلق چېۋەر بولغاچ ھامانە،
بىتىم مەزمۇنىدىن تاپتى نىشانە.
مىغىلداپ يۈرسىمۇ ئۈزۈن قۇلاقلار،
يەنە ھەر كۈنلۈكى تارقاپ ۋاراقلار،
گۇمىنداڭلار بېشىغا سالدى دەھشەت،
گويا قولدىن كېتەرمىش ھاكىمىيەت،
يىراقتا بولسىمۇ غۇلجا دېگەن شەر،
جەنۇبتا ئەڭ خەتەر يەرمىش بۇ قەشقەر.
بۇ يەردە كۆپ ئىمىش بىتىم تەرەپدار،

---

① بىتىم — ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي كۈچلىرى ماناس دەرياسىغا يېتىپ كەلگەندە، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى مەسىلىنى سۈلھى يولى بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ تەشەببۇسقا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتىمۇ قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتى بىر تەرەپ، گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى يەنە بىر تەرەپ بولغان ھالدا 1945 - يىلى 17 - ئۆكتەبىر ئۈرۈمچىدە تىنچلىق سۆھبىتى باشلاندى. سۆھبەتنىڭ نەتىجىسى سۈپىتىدە 1946 - يىلى 6 - ئىيۇن 11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى ئىمزالاندى ۋە شۇ يىلى 1 - ئىيۇل ئىككى تەرەپ ۋەكىللىرىدىن تەركىب تاپقان «شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمىتى» قۇرۇلدى. بۇ بىتىمنىڭ روھى بويىچە شىنجاڭدا دېموكراتىيە، تىنچلىق، بىرلىك، ئىتتىپاقلىقنى يولغا قويۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن قامالغان بارلىق سىياسىي مەھبۇسلارنى ئازاد قىلىش لازىم ئىدى. يۇقىرىدا شۇ 11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى كۆزدە تۇتۇلغان.

② شۆكۈھى — داڭقى، شۆھرىتى، شەۋكىتى.

ۋە بەلكى يوشۇرۇن باشلىقلىرى بار.
شۇڭا، باشلاپ بۇ ھەربىي ھالىتىنى،
چىڭىتماق بولدى تاجۇ دۆلىتىنى.
دېمەككى، بۇ بىتىمدىن شۇنچە قورقتى،
گوياكى قىرغۇچى ياۋغا يولۇقتى.
دېمەك، ھېكمەت سۆزى بىكار ئەمەسكەن،
جىمى زالىم بولۇر قورققاق دېگەن راستكەن!
قولىدا ساقچىسى، ئەسكىرى شۇنچە،
يەنە يامۇل، سولاقلار قانچە ـ قانچە.
يېتىشمەس ئۇ تېخى، قىلماس قانائەت،
ئىمىش چۇنكى خەلق دەھشەت ناھايەت.
ئۆزى ئەلگە قىلىپ كۆپ جەبىر بۇنياد،
دېگۈزگەي ئەلنى ئاخىر جەبىردىن داد.
يەنە ئەلگە گۇناھ ـ ئىللەتنى قويماق،
قاماپ ـ قيناپ، ئاخىرى يەنە قىرماق
شۇدۇر بارلىق زۇلۇم ئەھلى مىجەزى،
خۇدايا، بول ئۆزۈڭ بۇ ئىشتا قازى!

مانا ھەربىي ئىشتابىنىڭ تۇرمىسىدە
يېتىشمەي قالدى كامىر تۇن نىسپىدە.
قوشۇلدى ئۇستىلەپ ئۆي ـ ئۆيگە ئادەم،
نەپەس ئالماقمۇ مۇشكۇل بولدى شۇ دەم.
كىرىممۇ شۇ قاتارى بولدى مەھبۇس،
سېلىندى بىر كىشەن ھەم قايتا مەخسۇس،
ئۇرۇپ كىرگۈزدى گۆردەك بىر ماكانغا،

ئىغىز - بۇرنى بويالغانىدى قانغا.
بىراق، سىرتتا تۆمۈر دەرۋازا قانتى
غىچىرلاشتىن ھامانە توختىمايتتى.
ئەجەب ئوخشار ئىدى ئۇ مۇشۇ تاپتا
يوغان بىر ئەجدىھا ئاغزىغا ھەتتا.
نامايان ئىدى كۆپ پەيلىدە قەستى،
يەنە كىمگە يېتەركىن شۇم شىكەستى؟
نېمىكىن مەقستى، زۇلمەتتە بۇ تۈن،
يۇتۇپ كەتمەكمىكىن قەشقەرنى پۈتۈن.
ئايانكىم، ئەلگە دوختۇردا ئورۇن يوق،
كۇلۇبلاردا كىشىگە كۆپ سورۇن يوق.
لېكىن، تۈرمە دېسە بۇ يۇرتتا كۈرمىڭ،
سىغار مىڭلاپ كىشى ۋە بەلكى ئون مىڭ.
يېتەر بۇ سۆزنى قىلماق مۇندىن ئارتۇق،
بىلۇرلەر چۈنكى خەلقىم مەندىن ئارتۇق.
ئۇنىڭدىن ياخشىسى چەكمەي مالامەت،
بايان ئەيلەي ھېكايەمنى سالامەت.

كېرىم بىلمەس ئىدى نەدۇر گۇناھى،
كېچىچە ئويلىدى ھەم كۆلدى گاھى.
يا قاتىل ۋە ئوغرى، يا قاراقچى،
يا كاززاپ، مۇشتۇمى زور يول توراقچى،
يا تاۋكا ئۈستىدە لۇكچەك قىمارۋاز
ۋە ياكى ھاجىدەك ۋەھشىي خوتۇنۋاز
ئەمەستۇر ھېچبىرى، قولغا ئېلىندى،

پۇتىغا يەنە چوڭ كىشەن سېلىندى.
بىراق، ئۆتكەچ ئارادىن ھەپتە - ئون كۈن،
چۈشەندى ھەممە گەپنى ئاستىن - ئۈستۈن.
ئەسلى تۈرمە دېگەندە ياتسا ئوغرى،
مانا ئەمدى ياتاركەن بولسا توغرى.
مانا كامېردىكى ئون نەچچە ئادەم
بىردىن - بىرى پاك، مەسۇم ئىكەن ھەم:
بىرى روزى مۇئەللىمدەك مۇئەللىم،
بېرەركەن ئوتتۇرا مەكتەپتە تەلىم؛
بىرى شائىر — خەلقنىڭ مۇڭچىسكەن،
ئازادلىق ھەم ئادالەت كۈيچىسكەن؛
بىرى مۇخبىر ئىكەن، كەسپى قەلەمكەش،
قىلۇر ئەل دەردىگە دەردىنى تەڭكەش؛
بىرى ھېيتگاھتىكى كىتابپۇرۇشكەن،
ئۇنىڭ كەسپى كىتاب ساتماق، ئوقۇشكەن؛
بىرى ئۆزبېك يىگىت، كىنو مېخانىك،
ئانا جەمەتىدىن ئۇشبۇ شەھەرلىك؛
بىرى قىرغىز، شىەن يامۇل ئات باقارى،
گۇمانلىق دەپ تۇتۇلغان ئەل قاتارى؛
بىرى ئۆسمۈر تېخى ئون يەتتە ياشتا،
گوياكى قىزغا ئوخشار بىر قاراشتا.

ئۇدۇل كامېردا ئىش ئاندىن بۆلەكچە،
كېرىم ئالدى ساۋاق مىڭ - مىڭ ئېتەكچە.
ياتار ئۇ كامېردا يالغۇز بىرلا ئادەم،

يوچۇقتىن كۆرۈنەر چىققاندا ھەر دەم.
پۇتىدا جۇپ كىشەن، قوللاردا كويزە،
يەنە ساقچى ئاڭا تەڭلەيدۇ نەيزە.
چىچى بەلدە، چىرايى زەپىراندەك،
غۇرۇرى بار لېكىن بىر ئارسلاندەك.
نېمە گەپ بۇ، نېمە ئادەم بۇ مەھبۇس؟
قىياپەت بەشىرىدە ھەم غەيرىي بىر تۇس.
بىلىندى ئاخىرىدا ھەممىگە ئىش،
ئېتى لاۋجاڭ، ئۆزى بىر كوممۇنىستمىش.
ئۇنى «سەن كوممۇنىست، يەنئەن تەرەپدار،
يەنە سەن ئىلىلىققا ھەم مەدەتكار»
دېگەن گەپلەر بىلەن كۆپ قىينا ـ قىينا،
تېنىنى قىپتۇ ئاخىر قىيما ـ قىيما.

ئايان بولدى پەلەك كۆپ چۆرگىلىپتۇ،
گۇناھ قانۇنىمۇ كۆپ ئۆزگىرىپتۇ:
كىتاب ـ ژۇرنال ئوقۇشمۇ بىر گۇناھكەن،
قوشاق ـ ناخشا توقۇشمۇ بىر گۇناھكەن،
ۋە ھەتتا بەزمە ـ مەشرەپمۇ گۇناھكەن،
گۇناھكەن ھەممىسى، بەك چوڭ گۇناھكەن.
كىمكى داد دېسە، قەددى بولۇر دال،
كۆتۈرسە باشىنى كىم، بەختى پايمال.
دېمەككى، بۆرە قان ئىچسە سوراق يوق،
بىراق قويدا «مە» دېمەككە ھوقۇق يوق.
قاراپ قويساڭ، كۆزۈڭنى ئويغۇدەكمىش،

ئېغىز ئاچساڭ، تىلىڭنى يۇلغۇدەكمىش.
دېمەككى، ھەق گېپىنى قىلسا ھەر كەس،
ياتار جايى بولۇركەن تۈرمە، گەپ بەس!

لېكىن، تۈرمە مىسالى بىر ئوچاقكەن،
تۆمۈرنى گاڭ قىلىشقا خويمۇ چاغكەن.
كىرىمىمۇ شۇ ئوچاقتا پىشتى ئايلاپ،
پىشىلدۇردى جاپالار ئۇنى تاۋلاپ.
ئېچىلدى كۆز ئۆڭى، قەلبى ئۇرۇپ جۇش
قوشۇلدى نەپرىتىگە قەھرى قوش - قوش.
چۈشەندىكىم، ئامان بولماس بۇ باشى
خەلققە كۆلمىگۈنچە ئەرك قۇياشى،
مىسالى سارغىيار شاختا يوپۇرماق،
دەرەخنىڭ يىلتىزى گەر بولمىسا ساق.
چۈشەندى: «يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس»،
چېڭى چىققان بىلەنمۇ دېڭى چىقماس».
ئۆزەر كەمپىرمۇ يىپنى بولسا بىر تال،
قوشۇلغاندا ئۈزەلمەس رۇستەم بىلەن زال①.
جۇدالىق داغلىرى، ھىجران - پىراقلار،
يەنە قان چاچرىغان قىيناق - سوراقلار
كۆندە مىڭ قېتىم ئۆلتۈرسە گەرچە،
تۈتاتتى ئۆزىنى ئۇ مەردانىلەرچە.
ئېشىپ ھەتتا ئىلىمگە زەۋقى - يادى،

---

① بۇ ئىككى مىسرا شەيخ سەئدىدىن پايدىلىنىلدى.

تولۇقلاندى يەنە ھەم خەت ساۋادى.
دېمەك، تۇرمە دېگەن گەرچە قاراڭغۇ،
يېتىلدى باشقىچە ئادەم بولۇپ ئۇ.

2

كېتىپ ئۈچ ئاي دېگەندە كەلدى ھاجى،
بولالماي يەنە ئىككى بەختى — تاجى.
بىتىم ئىمزالىنىپ بولغاچقا ئاشكار،
روبىرت شېرنىڭ پىلانى بولدى تارمار،
«ئازاد قىلماق سىياسىي مەھبۇسنى دەرھال»
ئىدى ئۇن بىر بىتىمنىڭ بىرسى ياققال.
ئاڭا باقماي گومىنداڭ زىتلىشاتتى،
ۋە بەلكى تۇرمىلەرنى توشقۇزاتتى.
ئاخىرى پارتلىدى شەھەردە بىر ئىش —
خالايىق قوزغىلىپ قىلدى نامايىش.
تەلەپ شۇكى: «بىتىم ئاشسۇن ئەمەلگە،
بېرىلسۇن ھەق - ھوقۇقلار مەزلۇم ئەلگە!
بوشات بارچە سىياسىي مەھبۇسنى شەرتسىز،
بۇنىڭسىز توختىماس ئەل ئەمدى ھەرگىز!»

ئادەم سىغماس ئىدى كوچا - بازارغا،
شەھەر ئەتراپىمۇ كىردى قاتارغا.
ئۇبۇلمۇ بار ئىدى سەپنىڭ بېشىدا،
غېنى، قاسىم، مۇھەممەدمۇ قېشىدا.

قوشۇلدى سەپكە ھەتتا ئاقساقاللار،
تېخى بوي تارتمىغان ياش - ئۆسمە باللار.
قوشۇلدى قىز - جۇۋانمۇ سەپكە يۈز - يۈز،
بىرى چۈمبەل بىلەن، بىرى ئوچۇق يۈز.
شۇ كۈن ئاتلاپ خەۋەرنى لەيلىمۇ تەك،
پىسەنت قىلماي چولاققا سىلكىتىپ يەك،
نىسايىم ھەمدە پاتەم بىرلە يەكدىل
ئورۇن ئالدى قاتار سەپ ئىچرە ئەپچىل.
گۈلايىممۇ ئۆيىدىن چىقتى يۈگرەپ،
قىزىدىن ئەنسىرەپ يۈز - كۆزى تەرلەپ.
چىقار سەپ كوچا - كويلاردىن قاتارلاپ،
ئەزىم دەريا كەبى بارغانچە چوڭلاپ.
شەھەرنى قاپلىدى شوئار ساداسى،
سېپىلنى تىترىتەر ئەلنىڭ نىداسى.
ئىشتابقا ئاقتى سەپ گويا قىياندەك،
چېرىكلەر قاچتى يول - يولدىن چاياندەك.
ئىشتاب دەرۋازىسى مەھكەم ئېتىلدى،
چېرىكلەرمۇ سېپىلگە چىڭ بېكىندى.

سېپىلنىڭ ئىچىدە جۇنجاڭ، سىجاڭلار،
يەنە ۋالىي بىلەن ئامبال، جۇيجاڭلار
پۈتى كۆيگەن توخۇدەك ھەريان تېپىرلار،
بەگ ھاجى ھەممىدىن سەرسان تېپىرلار.
نېمە قىلماق كېرەك بۇ پەيتتە ئەمدى؟

خەلقنىڭ غەزىپى شۇ ھالغا يەتتى.
بىتمنى تەرك ئېتىپ قويماي دېسە يول،
ھۆكۈمەت ئەلچىسى قويغاندى قول①.
كۆرۈپ ئەھۋالنى جۇنجاڭ چەكتى ۋايىم،
دېدى: «ھازىر بۇ ئىشقا يوق ئىلاجىم.
دېمەككى، ۋەزىيەت قىلغاچ تەقەززا،
ھېلىچە دەخلىسىزدۇر ئۇشبۇ ئىمزا.
بۇنى بۇزماق بۇگۈن جايىز② ئەمەستۇر،
كېيىنچە دەپنە قىلماق نېمە تەستۇر.
ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇنداق بىر خەۋەر بار،
خەۋەرنىڭ مەزمۇنىدا بىر خەتەر بار:
بىتىم ئىجراسىنى قىلماققا تەپتىش
ئۇرۇمچى شەھرىدىن ئۆمەك كېلەرمىش.
ئۆمەكتە ئىلىلىقلار كۆپ بولارمىش،
تەشەببۇسكارىمۇ بەلكى شۇلارمىش.
ئەگەرچە بولمىساق بۇ ئىشتا ھوشيار،
قىلۇر بىزنى سىياسەت ئۇززە تارمار.»
شۇنى ئېيتقاچ يۇزىگە چىقتى كۈلكە،
دېمەك، بۆرە شۇ تاپتا بولدى تۈلكە.
شۇ بولدى بىر قارار، يۆتكەلدى پەدە،
ئورۇنداشقا تەلەپنى بەردى ۋەدە.

---

① 11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىمىگە گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى نامىدىن گېنېرال جاڭ جىجوڭ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتى نامىدىن ئەخمەتجان قاسىمى قول قويغاندى.

② جايىز ـــ دۇرۇس، مۇۋاپىق.

بۇ ۋەدە بولغۇسى هازىرلا ئىجرا،
خەلقمۇ قىلمىغايمىش ئەمدى ماجرا.

چىقىپ هاجى سىپىلگە شۇنى ئېلان
قىلىش بىرلە ئۆزىمۇ بولدى هەيران.
نېمە بۇ، چۆل بېسىپ كەلگەن قىيانمۇ
ۋە ياكى تەۋرىگەن دېڭىز - ئوكيانمۇ؟
شەهەردە نە قاتارلىق كۆپ ئادەم بار،
خىيال قىلماپتىكەن ئۇ بۇنى زىنهار.
خەلقتە مۇنچە كۈچ، مۇنچە جاسارەت،
تەسەۋۋۇر قىلمىغان مۇنچە شىجائەت.
«ئەجەبمۇ هەددىدىن ئاشتى قەشقەرىيلەر،
بۇزۇلدى، يول ئاداشتى قەشقەرىيلەر...»

مانا شۇ قەشقەرىيلەر يەڭدى ئاخىر،
ئېچىلدى قارا دەرۋازا بىتەخىر.
بوشاندى نەچچە ئون مەهبۇس راۋانە،
كېرىمدىن يوق ئىدى لېكىن نىشانە.
ئوبۇل باشلىق يەنە يۈزلەپ تەلەپكار
شۇ ئانلا باشلىدى بۇ جەڭنى تەكرار.
بىراق، بارغانچە خەلق ئازلاپ كېتىشتى،
تولا قىسمى ئۆيىگە تارقاپ كېتىشتى.
كى هەركىم ئۆزىگە قىلدى قانائەت،
يوقالغان كىشىسى چىققاچ سالامەت.
دېمەك، هەركىم ئۆزىنىڭ غېمىنى يەر،

ئېرىشكەچ ئىستىكىگە ئەمدى بەس دەر.
بۇنى كۆرگەن گومىنداڭ بولدى خۇشھال،
ئىدى بۇ كۈتمىگەن بىر غەيرىي ئەھۋال.
ئۇلارچە بۇ جاسارەت، بۇ نامايىش
ئىدى تاشتەك ئۇيۇل بىر مۇنتىزىم ئىش.
ئايان بولدى ئۇ چاغلىق ئىش ئەمەسكەن.
بۇنىڭ تەدبىرىمۇ ھېچ تەس ئەمەسكەن.
شۇڭا، يىرتىپ ئىشتاب ساختا نىقابنى،
ئۇيالماي قىلدى ئېلان بۇ خىتابنى:
ئېغىرمىش چىقمىغانلارنىڭ گۇناھى،
بولالماس ھېچ نەرسە باشپاناھى.
ئۇلارنىڭ ئىشنى مەركەز بىلەرمىش،
كېچىكمەستىن ئىشتاب دىيەنباۋ بېرەرمىش.

بۇنى ئاڭلاپ خالايىق سالدى چوقان،
نە چۇقان، پارتلىدى گوياكى ۋولقان.
بىراق، يۆتكەپ گومىنداڭ پەدىسىنى
(يىراق تاشلاپ يېپىنغان قوي تېرىسىنى)،
خەلققە قىلدى زورلۇق ئىشلىتىپ دوق،
ئېتىلدى بەشئاتاردىن قانچىلاپ ئوق.
ئىلاج قانچە، قۇرۇق قول نېمە قىلسۇن؟
رەقىبنىڭ شۇملۇقىنى نېمە بىلسۇن؟
ئاخىر تارقاپ خەلق، بوش قالدى مەيدان،
ناماز خۇپتەنگىمۇ ئېيتىلدى ئەزان.

3

تېپىپ ئەمدى بەگ ھاجى تويغا پۇرسەت،
ئەۋەتتى قىزغا ئەلچى سوڭغى نۆۋەت.
بولۇپ ئەلچى چولاقتىن خاتىرجەم،
گۈلايىمغا يېپىشتى ئەمدى مەھكەم.
گاھى يۇمشاق، گاھى قاتتىق كالام — سۆز،
ئاخىر تەھدىت بىلەن بولدى تامام سۆز.
گۈلايىم تېڭىرقاپ قالدى، نە چارە؟
يۈرىكى بولدى گويا پارە - پارە.
نېمە قىلسۇن، كىمگە ئەيلىسۇن داد؟
جىمى كۈتكەن ئۈمىدى بولدى بەرباد.
شۇڭا، ئاخىر تۆكۈپ قانلىق يېشىنى،
«بۇ تەقدىر» ئالدىدا ئەگدى بېشىنى.

كىرىشتى ئەتە باشلاپ توي ئىشىغا،
يىقىلدى قارا تاغ لەيلى بېشىغا.
نېمە قىلماق كېرەك ئەمدى بۇ سائەت؟
تامام بىتتى كۆڭۈلدە ئەمدى تاقەت.
كۆرۈندى گۈل شەپەقلەر ئىچرە زوھرا،
كۆرۈندى رابىئە، شېرىن ۋە ئۇزرا.
دېمەكچى: «كەل بىرى، سەن ھەم يېنىپ كەل،
ۋاپاسى يوق جاھاندىن سەن بېزىپ كەل !
جاھان سۆيگۈ - مۇھەببەت قەبرىسىدۇر،
پەلەك ئىشق ئەھلىنىڭ گۆركارچىسىدۇر.

ئۇنىڭ رەپتارىدۇر ھەر دەم يامانلىق،
كىشى كۆرمەس ئىكەن ئۇندىن ئامانلىق.
تۆرەلمەكلىك كىشىنىڭ ئۆز ئىشىمۇ،
تۇغۇلماقلىق ئۇنىڭ ئۆز خاھىشىمۇ؟
تۇغۇلماق بىرلە بولسا دەردكە دۇچار،
جاپايۇ جەبرىسى ئاندىن ئەلەمكار.
نېمە لازىم جاھان ئەمدى بۇ جانغا،
يېتىشسە كاشكى جان خىلۋەت جاھانغا.
ئامانەت ئىدى گويا تەندە جانى،
بېشىغا كەلدى تەقدىر ئىمتىھانى ...»

ئەنە شۇنداق ئىدى قىزنىڭ خىيالى،
كۆزىدە ياشلىرى يامغۇر مىسالى.
بىراق، ئۆتكەندە يەلپۈپ تاڭ نەسىمى،
كۆرۈندى كۆزىگە مەھبۇس كېرىمى.
ئۇنى تاشلاپ شۇ ھالدا ئۆزى تەنھا
نېچۈك خىلۋەتتە تاپقاي بىر ئارامگاھ؟
ئۇنىڭسىز نە كېرەك بولسا جاھانى،
نە ھاجەت ئەمدى ئۇ خىلۋەت ماكانى!
دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە: «ماڭا ئاسان،
پەقەت بىردەمدە ئارام تاپقۇسى جان.
لېكىن، دۈشمەن ئۆچىنى ئۇندىن ئالسا،
خۇسۇمەت خەنجىرىنى ئاڭا سالسا،
ئۇ چاغدا نېم بولار زۇلمەتتە ھالى؟
بولۇر كىمگە بۇ قىسمەتنىڭ ئۇۋالى؟

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

چېكەي مەن مەيلى بىردەم داغى پەرياد،
نە ئارمان تۇرمىدىن ئۇ بولسا ئازاد!»
شۇنى كۆزلەپ ئاخىر قىز يازدى بىر خەت،
خېتىدە ھاجىغا قويدى ئېنىق شەرت.
تەلەپ شۇكى، كېرىمنى تېز بوشاتقاي،
بۇ توي ـ بىر توي بولالماس ئۇ بوشانماي.
قوبۇل بولمايدىكەن بۇ شەرت مۇبادا،
«مېنى تاپسۇن كىشى بىر قەبرىگاھدا!»

*　　　*

قىل، ئەي ساقىي، قەدەھلە مېنى ئاگاھ،
جۇنۇن دەشتىدە بولدۇم تەلۋە ـ گۇمراھ.
يېتىپ كەلمەكتىكەن بىر شەپە تاڭدىن،
قۇتۇلسام نە ئەجەب زۇلمەت جاھاندىن.

ئونىنچى باب

بەختلىك بول! ئەگەر بىز ئەبەدىي
ئايرىلىدىغان بولساق، ئەبەدىي ئەلۋىدا!
— بايرون ①

1

شۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئۆتتى دېگەندە،
كېرىم چىقتى قاماقتىن كۈتمىگەندە.
كىرىشتە بىتۇيۇقلۇق بولسا قانداق،
چىقىشتا ھەم تاسادىپ بولدى شۇنداق.
ئاياغى چىقمىغان قىيناق ـ سوراقلار،
قىيىن ـ قىستاقتا كۆپ يېگەن تاياقلار،
گاھى قامچا، گاھى گاڭزا، گاھى ياغ
بەدەندە قالدۇرۇپ ھەر كۈنلۈكى داغ،
ئۆتۈپ تۇرغان ئىدى ئايلار قاتارى،
ئېشىپ چەكتىن پەلەكنىڭ كىردىكارى ...
بۈگۈن نېم بولدىكىن، بەكمۇ ئاجايىپ،
قۇتۇلدى ھەممىدىن مۇنچە تاسادىپ.
يەنە قانداق ئويۇن باشلايدىكىن چەرخ،

① بايرون — 1788 — 1824 ـ يىللىرى ياشىغان مەشھۇر ئىنگلىز شائىرى.

جاپا دەرياسىدا قىلماق ئۈچۈن غەرق.
كېرىم شۇنداق خىيالدا بىخۇدانە
تۈمۈر دەرۋازىدىن چىققان ھامانە
كۆتۈۋالدى ئۇنى ئاغا ـ ئىنىلەر —
ئوبۇل، قاسىم، مۇھەممەد ھەم غېنىلەر،
نىسايىمدىن يېتىلگەچ چۈنكى ئەخبار،
ئۇلار بولغاندى گەپتىن خەۋەردار.
لېكىن، بىلمەس ئىدى ئىشنىڭ تېگىنى،
خۇسۇسەن لەيلىنىڭ چىن ئىستىكىنى.
كېرىمنى قۇتقۇزۇش — بۇغۇ ئېنىق گەپ،
نىكاھقا رازىلىق زادى نېچۈك گەپ؟
شۇڭا، ھەممە بۇ ئىشقا بولدى ھەيران،
كېرىم قانداق، ئوبۇل شۇنداق پەرىشان.
ئۇنىڭ ئۈستىگە قانداق تاقىتى بار،
كېرىم بولسا مۇسىبەتتىن خەۋەردار؟
شۇ ھالدا مۇڭدىشىپ ئۆتكەندە بىر چاغ،
كېرىم سورىدى: «ئانامنىڭ ھالى قانداق؟»
«ئاناڭ ياخشى» دېدى، ھەممە تۇرۇشتى،
«يۈرۈ» دەپ ھەممىسى تەڭ يولغا چۈشتى.
ئۆيىگە بارغۇچە يول ـ يولدا ئادەم،
يۈزىدە بىر تەبەسسۇم، كۆزلىرى نەم.
گاھى ئېيتار مۇبارەك، گاھى غەمكىن
تەسەللى لەۋزىدىن بېرەتتى تەسكىن.
يۈرەك تىترەر ئىدى ئەمدى بۆلەكچە،
بوراندا تىترىگەندەك لالە غۇنچە.

مانا ئۆي، بىر زامان كېرىم تۇغۇلغان،
تۇغۇلغانۇ ئۆسۈپ شۇنچە يېتىلگەن.
ئىشكتە بىر قۇلۇپ، سەينا ئادەمسىز
ئۇچۇپ كەتكەن كەبى قۇشلارمۇ يەمسىز.
ئوبۇل ئاچتى قۇلۇپنى، ھەممە سۇكۇتتا،
كېرىممۇ سەزدى ھالنى شۇ مىنۇتتا.
«ئانامەي» دېدى، سەلدەك ئاقتى ياشى،
ئوبۇلنىڭ ئاغۇشىغا چۈشتى باشى.
شۇ چاغدا باشلىدى كىمدۇر قىرائەت،
ئېغىر بىر مۇڭ چاچار ئۆيدە تىلاۋەت.

«ئادەم ھۆل نەرسە» دەپ ئۆتمۈشتە دانا،
ئەجەب بەرگەنىكەن ئىنسانغا مەنا.
ئەگەر پىل بولسىمۇ جىسمى بولۇر خاك،
پەلەك قىلسا ئۇنى گەر مۇنچە غەمناك.
بۈيۈك تاغمۇ بولۇر ئەلۋەتتە بەربات،
بېشىغا كەلسە شۇنچە جەبرى - بىرات.
لېكىن، سەۋرى - تەھەممۇل، غايىۋى ئاڭ
بولۇركەن ئادىمىگە كۈچ ۋە دەرمان.
مانا دوستلار يەنە ئىشقا كىرىشتى،
نېمە قىلماق كېرەك دەپ كۆپ تىرىشتى.
تىرىشتى لەيلىنىڭ ھالىن بىلىشكە،
مۇناسىپ چارە - تەدبىر ئىزدىنىشكە.

2

نسايىم كەلدى شۇ چاغ (بىزگە مەلۇم،
لېۋىدە يەنە شۇ غەمكىن تەبەسسۇم).
ئۇزاتقاچ نەي بىلەن بىر خەتنى تەمكىن،
بىرەردەم توختىمايلا كەتتى غەمكىن.
ئىدى بۇ دىلرەبا ئاشۇ تونۇش نەي،
قەدىناس ھەمراھى كونا قومۇش نەي.
بۇ نەي كەلدى، دېمەك، سىگنالى كەلدى،
تەۋەررۇكنامىسى — ئىقبالى كەلدى.
كېرىم خەتنى ئوقۇركەن قەلبى ئويناق،
قولى تىترەر ئىدى مىسلى يوپۇرماق.
سالامدىن سوڭ خەتتە مەقسەت - ئىرادە
مۇنۇ سۇرەت بىلەن بولغان ئىپادە:

«پەرىشاندۇر بۇگۈن، ھالىم پەرىشان،
خېتىمدە كۆپ بولۇر ھەم ئەيبۇ نۇقسان.
قولۇم تىترەپ، قەلەم ماڭماس راۋانە،
گويا جىسمىم ئىرادەمگە بىگانە.
نېچۈك مۇمكىن قەلەمدە زاھىر ئەتمەك
يۈرەك مۇڭلىرىنى ئېيتىپ تۆگەتمەك؟
پېشانەم بولمىسىدى مۇنچە شورلۇق،
جېنىڭغا يەتمەس ئىردى شۇنچە خورلۇق.
ساڭا يەتكەن ئەلەمنى ئويلىسام مەن،
مېنى ئەيلەر بۇ ھەسرەت تىغى يەكسان.

قېشىڭدا ئولتۇرۇپ كاشكى بىر ەردەم،
سېنىڭ يالغۇزلۇقۇڭغا بولسام ھەمدەم.
ئايىغىڭغا قويۇپ كاشكى بېشىمنى،
يولۇڭغا سۇ قىلىپ سەپسەم يېشىمنى.
قىلىپ يىڭنە يەنە كىرپىك دېگەننى،
چىقارسام پۇتلىرىڭدىن شۇم تىكەننى.
چېچىمنى كۆرپە قىلسام ھەر سەھەر ـ شام،
بىر ەردەم ئولتۇرۇپ سەن ئالساڭ ئارام.
لېۋىم بولسا ساڭا ياقۇت پىيالە،
ئىچۈرسەم شەربىتىمنى بارە ـ بارە.
نېتەيكىم، كاج پەلەك قىلدى زەبۇن[1] ھال،
ئەلىپتەك قامىتىمنى قىلدى بىر دال[2].
ساڭا سالسا زامان تۆمۈر كىشەنلەر،
مېنى بىر يىپ بىلەن باغلاپ كىشەنلەر.
سېنى تۈرمە ئىچىدە قىلسا مەھبۇس،
مېنى تۆت تام بىلەن ساقلايدۇ مەخسۇس.
كۆزۈمگە سانجىلىپ ھەر كۈنلۈكى مىخ،
چولاق مەخسۇم جېنىمغا بولدى بىر زىخ.
ئۈنى ئاز دەپ، ئىشىك ئالدىدا ھوشيار
نېچۈكتۇر ئادىمىلەر مېنى پايلار.
ئانام بىچارىنىڭ ھالىن سورىساڭ،
كۆزى ياشلىق، ئۆزى غەم ئىچرە سەرسان.
نېمىكى بولسا سەن ئەركىن نەپەس سەن،

---

① زەبۇن ـــ چۈشكۈنلۈك، خارلىق، بەختسىزلىك.
② دال ـــ «د» ھەرپى.

مېنىڭدەك ناتىۋان مەزلۇم ئەمەس سەن
ۋە ھەتتا ئەرلىكىڭ ھەم قولدا ئەركىڭ،
مېنىڭدىن ئۆزگىنى تاپماققا ئەركىڭ.
مېنىڭچۇ، قىز تۇغۇلغان شۇ گۇناھىم،
نە ئەركىم، نە كۈچۈم باردۇر، خۇدايىم!
كېيىكمۇ ياخشىراق مەن بىناۋادىن،
قېچىشقا ئەركى بار چۆلدە بالادىن.
مانا يىرتقۇچ ماڭا سالماقتا چاڭگال،
نېتەيكىم، يوق ماڭا مۆكمەككە جاڭگال.
دېمەك، بوران سوقۇپ گۈل غۇنچىمىزنى،
ئۆمۈرلۈك ئايرىغان ئوخشايدۇ بىزنى.
لېكىن، سەنسىز ماڭا جاھان كېرەكمەس،
جاھانىم نېمە ئۇ، بۇ جان كېرەكمەس.
نېچۈك دۇنياغا پاك كەلسەم، كېتەي پاك،
تېنىم تاكى لەھەتتە بولغۇچە خاك①.
ئەجەبلەنمە ئەگەر بىر تۈن يا ئاخشام
تۇيۇقسىز ئۆچسە بۇ ئالدىمدىكى شام.
بۇ شام ئۆچسە يەنە بىر شام تاپارسەن،
قاناتىڭنى ئاشۇ شامغا ياقارسەن.
ئۈمىد شۇكى، بېغىڭدا كۈلسە غۇنچە،
مېنى ھەم ئەسكە ئېپقوي ئانچە ـ مۇنچە…»②

---

① خاك ـــ توپا.

② بۇ خەتتىكى بەزى مىسرالاردا ئەكس ئەتكەن پىكىرلەر شېرىنىنىڭ پەرھادقا يازغان خېتىدىن پايدىلىنىلدى.

ئوقۇپ خەتنى كىرىم نەچچە ۋە نەچچە،
چىرايى تاتىرىپ كەتتى بۆلەكچە.
كۆزى تورلاشتى ۋە كەتتى مادارى،
ئۈزۈلدى قەلبىنىڭ گوياكى تارى.
بىرىپ خەتنى ئوبۇلغا، كۆزنى يۇمدى،
خىيال دەرياسىغا شۇڭغۇدى، چۆمدى.
ئوبۇل جىم، ئۆيمۇ جىم، چوڭقۇر سۈكۈنات،
كۆڭۈلنى ئەزگۈدەك بىر غەيرىي ھالەت.
لېكىن، دەرھال يىغىپ ھوشىنى يەكدىل،
كىرىممۇ يازدى بىر خەتنى ئەپچىل.
ئوبۇل شۇ ئان تېپىپ كەلدى سەمەتنى،
نىسايىمغا بىرىپ كەل دېدى خەتنى.
نەزەرباغقا يۈگۈردى بالا ئويناق،
قولىدا چىڭ تۇتۇپ خەتنى، يالاڭ ئاياق.
بۇ خەت ئاددىي ئىدى، ھەتتا چۈۋالچاق،
بىراق قەيسەر ئۈمىدنىڭ نۇرى پارلاق:

«سالام، دىلبەر، ساڭا مەن بىناۋادىن،
قاراڭغۇ كىچىدەك بەختى قارادىن.
باھار يامغۇرىغا چۆل قانچە تەشنا،
ئىدىم لەۋزىڭگە مەنمۇ شۇنچە تەشنا.
ئۈمىدىم تەلمۈرەر ھەر تاڭدا قانچە،
ۋىسال دەرياسىدىن گەر ئىچسە تامچە.
قاچانكىم بىر مۇبارەك نامە كەلدى،
دېمەي بىر نامەكىم، دۇردانە كەلدى.

بىشىم كۆككە ئۇلاشتى خۇشلۇقۇمدىن،
بوشاشتى پۇت ـ قولۇم بىھوشلۇقۇمدىن.
بىراق، خەتنى ئوقۇپ دىل پارە بولدى،
جاۋابىغا تىلىم ئاجىز، بىچارە بولدى.
قەلەم تۇتماققىمۇ يەتمەي ماجالىم،
گويا بەزگەككە ئوخشاپ قالدى ھالىم.
سىنىڭ ئېيتقانلىرىڭنىڭ ھەممىسى راست،
مىنىڭ دەردىم ساڭا ياماق بولالماس.
بالا تاغى يىقىلسا بىر بېشىڭغا،
جاھان غەرق بولغۇدەك تۇرسا يېشىڭغا،
نە بولسا مەندە كۈچ، ئىمكان، نە ياردەم،
ئۆلۈم مىڭ ياخشىراقتۇر ماڭا بۇ دەم.
ئۇيالدىم، تەرلىدىم، چوغدەك قىزاردىم،
نادامەتتىن، نومۇستىن كۆپ بوزاردىم.
بوزاردىم ئەر تۇرۇپ ئاجىزلىقىمدىن،
بۇ تەقدىر ئالدىدا كۈچسىزلىكىمدىن.
مىنىڭ ئەرەنلىكىمگە مىڭچە لەنەت،
ئوقۇي رەھمەت ساڭا، ئەلۋەتتە ـ ئەلۋەت.
ئوقۇي رەھمەت سىنىڭ بەرداشلىقىڭغا،
ماڭا تا بىر ئۆمۈر يولداشلىقىڭغا.
ۋاپا لەۋزىدە سەن ئىدىڭ مۇئەللىم،
ماڭا بەردىڭ يەنە بىر كەررە تەلىم.
ئىشەن، دىلبەر، ئىشەن مەن بىناۋاغا،
يىگىتلىك قەسىمىم كەتمەس ھاۋاغا.
قەسەمبىللا، تېنىمدە بولسا بۇ جان،

ساڭا چاڭگال سالالماس ۋەھشىي ھايۋان.
قەسەمبىللا، سۆزۈمنىڭ يوق خىلاپى،
قىساس خەنجىرىنىڭ بولماس غىلاپى.
مېنى پەرۋانىگە ئوخشاتما، دىلدار،
كى شام ئۆچسە، چىراغنى قىلسا ئۇ يار.
نېچۈك ئاسماندا ئاي بىردۇر، قۇياش بىر،
تېنىمدە بولسا جان، جانان — قاياش بىر.
سېنىڭسىز ماڭا ھەم بۇ جان كېرەكمەس،
سېنىڭدىن ئۆزگە ھېچ جانان كېرەكمەس.
ئۈمىد شۇكى، ئۈمىدنى ئۈزمە، ئەي يار،
بۇ قەشقەر كېچىسىنىڭ ھەم كۈندۈزى بار!»

* *

ئىلاھا، ماڭا ھەم ئۈمىدنى يار قىل،
يورۇت كۆڭلۈمنى، دائىم ئۈمىدۋار قىل.
ئەگەرچە بىر قۇرۇق شاخ مەن سەمەرسىز،
بولاي ئەل چاكىرى، قويما نەزەرسىز.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئون بىرىنچى باب

دۇشمەننى بۇ دەھر[1] زەبەردەست قىلۇر،
نەخۋەت[2] مەيدىن بىرنەچچە كۈن مەست قىلۇر.
غەم يېمەكى، يەتكۈزسە باشىنى كۆككە،
ئاخىر يەنە يەر كەبى ئۇنى پەست قىلۇر.

— بابۇر

مەن ئادەم ئەمەس، پىچاق مەن!

— ۋوينىچ[3]: «كۆكيۇن» دىن

1

ئوقۇپ لەيلى بۇ خەتنى چەكتى پەرياد،
دىلى ئەندىشىدىن كۆپ بولدى ناشاد.
«ئىستكى، نېمدەپ يازغاندىمەن خەت،
خېتىم بوپتۇ يەنە دەردىگە بىر دەرد.
سىرىم ئېيتىپ ئۇنى قىلدىم بىئارام،
نېچۇكمۇ تىنچار ئەمدى ئۇ دىلئارام؟
چېكىپ مەندىن تولا غەم - غۇسسە، تەشۋىش،
ئۆزىگە تاپمىغايدى يەنە بىر ئىش.

---

① دەھر — پەلەك، زامان.
② نەخۋەت — غۇرۇر، كىبىر.
③ ۋوينىچ (1864 — 1960) — ئىتالىيەلىك مەشھۇر ئايال يازغۇچى.

قساس خەنجرى گەرچە قولدا تەييار،
ۋە لېكن هاجى يىرتقۇچ بەكمۇ هەييار.
قەدەمدە كەم ئەمەس ئۇنىڭ يۆلكى،
زامانە شۇنىڭكى، ئامەت شۇنىڭكى.
خاتا قىلغان ئىكەنمەن ئەۋەتىپ خەت،
نە پايدا ئەمدى مىڭ چەكسەم نادامەت ...»
شۇنى ئويلاپ تۆكۈپ ياش مەيۇسانە،
يەنە يازدى كېرىمگە باشقا نامە.

مانا خەتنى ئېلىپ ماڭدى نىسايىم،
يەنە شۇ چېھرىسى غەمكىن، مۇلايىم.
جۇغى گەرچە ئۇنىڭ بىرئاز كىچىكرەك،
لېكىن ئۇچقۇر ئىدى ئۇ خۇددى يەلدەك.
ئۇنى قوشنا موماي باققان بالام دەپ،
ئۇ هەم ئۆستى مومايىنى ئۆز ئانام دەپ،
ئەمەلدە بىر يېتىم قىزدۇر نىسايىم،
خەۋەردار ئىدى بۇ ئىشتىن گۈلايىم.
شۇڭا، دائىم بولۇپ بۇ قىزغا دىلكەش،
سىلايتتى باش - كۆزىنى ئەتىگەن - كەش.
ئۇنىڭ ئۆستىگە لەيلى بەكمۇ ئامراق،
ئۇ قىز هەم لەيلىگۈلگە ئىدى مۇشتاق.
بىرى ئاچا، بىرى گويا سىڭىلدۇر،
بىرى بۇلبۇل، بىرى گوياكى گۈلدۇر.
ئەگەر لەيلى دېسە ئۇ جان پىدادۇر،
ئۇنىڭ دەردى بىلەن ئۇ هەم ئادادۇر.

بېرىپ، كەلگەندە قىز كېرىم قېشىغا،
ئاقار پېشانىسىدىن تەر قېشىغا.
ئېلىپ كەپتۇ كېرىمدىن يەنە بىر خەت،
ئاڭا لەيلى ھېسابسىز ئېيتتى رەھمەت.
ئوقۇپ چىققاچ بۇ خەتنى لەيلى بىر - بىر،
چىرايى نەچچە - نەچچە بولدى تەغيىر[1].
گاھى كۆزدە ئۇمىدتىن بىر نىشانە،
گاھى تەشۋىش بىلەن تۇتتى پېشانە.
گاھى شادلىق تاپار يۈزدە ئىپادە،
گاھى غەم - قايغۇسى ئاشار زىيادە.
دېمەك، بۇ خەت ئىچىدە غەيرىي سىر بار،
بولۇر باب ئاخىرىدا بىزگە ئاشكار...
كۆچەيلى ھازىرەنلىك باشقا گەپكە،
نەزەرباغدىن ئۇدۇل يارباغ تەرەپكە.

2

مانا كەڭرى كۆتۈرمە باغلىق ھويلا،
شەھەردە كۆپ زاماندىن داڭلىق ھويلا.
قاتار ئۆيلەر بىلەن ئايۋان، پېشايۋان،
ئىشىك، تۈۋرۈكلىرىدە نەقىش نامايان.
يېرىم تۇن بىرلە ھويلا تىلغا كىردى،
ئادەملەر ھەر قايان سەرسان يۈگۈردى.

---

[1] تەغيىر — ئۆزگىرىش.

ئېسلدی نەچچە ـ نەچچە یەرگە قازانلار،
یىقلدی هەم توقاچ، شرمانی نانلار.
پالان بایۇ پوکۇن بەگلەر، ئىماملار،
یەنە بایۋەچچىلەر، موللا ـ ئىشانلار،
یەنە کىملەر ۋە کىملەر دىل کۇشادە
کېلشتی گاهی ئاتلىق، گاه پىیادە.
تولۇپ کەتتی ئادەمگە هەممە خانە،
ییىلدی داستخانلار هەم شاهانە.
شۇ خىلدا باشلىنىپ کەتتی بۇ مەرىكە،
بەگ هاجی هەم «یىگىت»، هەم بولدی سەرکە.
پېشایۋاندا تۇرۇپ سلاپ ساقالىن
ئىلىك ئالغاندا هەربىر مېهمان سالامىن،
ئېگەر سەل ـ پەل بېشىنی گاهی ـ گاهی،
کۇلەر هەم گاهدا مەغرۇر سپایی.
دېمەککی، چۆرگىلەپ بۇ چەرخی گەردۇن،
بەگ هاجنی بۇگۇن کۆپ قىلدی مەمنۇن.
دېمەککی، دېگىننی قىلدی هاجی،
نېمە قىلسا ئۇنىڭ بارمىش ئىلاجی.
شۇڭا، ئاشتی غۇرۇری یەنە قات ـ قات،
ئەمەسمىش هەر نېچچۇك هەرىكەت ئاڭا یات.
ئاقارغاندا ساقال ئەلدىن ئۇيالماي،
ئۇيالماقلىق نېمە، هېچ کۆزگە ئىلماي،
قىلۇر توي یاش یىگىتلەردەك کارامەت،
بۇ گەرچە بولسىمۇ بىر غەیری ئادەت.

بۇ ھويلا ئارقىسى بىر خاس ھەرەمدۇر،
ئۇنىڭدا ئىككى خانىم نامەھرەمدۇر.
ئۇلار كۈنداش بولۇپ دائىم يۇتۇپ قان،
ئۆتەتتى ئوت بىلەن سۇدەك قىرىشمان.
بۇگۈن ھەر ئىككى خانىنىڭ كەيپى بەك ساز،
بىرىدىن بىرى كۆپرەك ئىدى تەنناز.
يالاشتى تۇمشۇقىنى خاتىرجەم
ياراشقاندەك مۇشۇك - ئىت خۇددى شۇ دەم.
لېكىن، باشقا ئىدى ھەر كىمدە ئىستەك،
كى «جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا» دېگەندەك.
چوڭى دەيتتى ئۆزىچە: «ئاھ خۇدايىم،
يېتىپتۇ ساڭا ئاخىر دەردۇ ھالىم.
يېقىپ ھەر كۈنلۈكى باغرىمغا ئاتەش،
جېنىمغا زىخ ئىدى بۇ ئۆيدە كۈندەش.
بۇ كۈنداشقا بۇگۈن كۈنداش تېپىلدى،
ئۇنىڭمۇ باغرىغا ئاتەش يېقىلدى.
ئىدىم مەنمۇ سېنىڭدەك بىر قىزىلگۈل،
بولۇرسەن سەنمۇ مەندەك ئەمدى خەس - كۈل!»
كىچىك خان باشقىچە ئويلار بۇ ئىشنى،
تىلەيتتى خۇددى شۇنداق ئىش بولۇشنى.
ئەگەر ھاجى كۆڭۈل بەرسە بۆلەككە،
ئۇ خانىممۇ يېتەر پات - پات تىلەككە.
بۇ ئۆي شۇنداق ھەمىشە خالىسا خالىي،
بولاتتى ھەر كىچە يارنىڭ ۋىسالى.
ئۇنىڭ بەختىگە قىز قويغانىدى شەرت:

بۇ ھويلا ئىچرە تۇرماق ئاڭا بىر دەرد.
نېمىكى بولسا باشقا ئۆي تۇتۇلسۇن،
بۇ كۇنداشلار دوقىدىن ئۇ قۇتۇلسۇن.
شۇڭا، سەمەندىكى گۈلباغنى تاللاپ،
ئۆزىگە ھۇجرا قىلدى ھاجى خالاپ.
بۇنىڭدىن ھەر ئىككى خانىممۇ رازى،
ساقالىنى سىلاپ ھاجىممۇ رازى.
بۇ ئىشنىڭ قىزىقى شۇكى، خۇسۇسەن
كېرىممۇ بۇ خەۋەردىن بولدى خۇرسەن.
دېمەك، ئىشنىڭ تېگىدە بىر پىلان بار،
پىلاندا كۆزلىگەن مەخپىي نىشان بار.
دېمەك، لەيلى بىكار قويماپتىكەن شەرت،
بۇ شەرتتىن چىققۇسى بىر سىررى ھېكمەت ...

مانا سەمەن ئارا يېگانە بىر باغ،
ئۆزۈكىنىڭ كۆزىدەك دۇردانە بىر باغ.
كىشى قىلسا ئۇنى بىردەم تاماشا،
بولۇر بىر تەسرات كۆڭلىدە ئىنشا.
كى ئىنسان ئەمگىكى بىر مۆجىزىكەن،
جاھاننىڭ زىنىنتى ئەمگەك ئىزىكەن.
مانا ئالما، ئانار، شاپتۇل، جىنەستە،
ئۆرۈك، ئەنجۈر، گىلاس، ئامۇت ۋە پىستە.
دېمەك، باغ مېۋىسى ئېيتقاندىن ئارتۇق،
ئۆزۈمزار سايىۋەن بوستاندىن ئارتۇق.

چمەن گۈلشەنلىرى خويمۇ مۇئەتتەر[1]،
مۇئەتتەر گۈللىرى گوياكى ئەختەر[2].
خۇسۇسەن كۆل بويىدا گۈلى نەركەس،
بولۇر شەيدا گۈزەل ھۆسنىگە ھەر كەس.
يەنە رەئنا بىلەن مودەن ۋە جۇخار،
بىرىدىن بىرىنىڭ ھۆسنى فۇسۇنكار.
ئەنە شۇ باغ ئىچىدە بىر ئىمارەت،
ئىشىك، تورۇس، تېمى نەقىشتىن ئىبارەت.
ئىمارەت ئۈچ تەرەپتىن باغقا ياندىش،
پەلەمپەيلىك پېشايۋان ئۇللىرى تاش.
تالاي باغۋەن، تالاي نەققاش، خەرەتلەر[3]،
تالاي ئۇستا ۋە ئىمكار ئەزىمەتلەر
كۆمۈلگەندۇر قارا يەرگە قاتارى،
بۇ باغقا تەر تۆكۈپ كەتكەچ مادارى.
ئىمارەت ھۆسنىنىڭ ھەربىر جۇلاسى
قىلۇر بىر كۈن مۇقەررەر خۇن دەۋاسى.

شۇ باغمۇ تاڭ بىلەن تەڭ تىلغا كىردى،
ئادەملەر ھەر قايان سەرسان يۈگۈردى.
جامائەت ئۇزىغاچ پېشىن بىلەن تەڭ،
بەگ ھاجىمۇ كېلىپ بۇ باغقا شەخسەن،

---

① مۇئەتتەر ــ خۇش پۇراق.
② ئەختەر ــ يۇلتۇز.
③ خەرەت ــ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ بەزى يەرلىرىدە ياغاچچى «خەرەت» دېيىلىدۇ.

سوراشتۇردى نېچچۈك دەپ مۇندا ئىشلار،
يەنە بەردى تېگىشلىك پەرمايىشلار.
سويۇلدى قانچىلاپ ئۆردەك، توخۇلار،
يەنە بىرقانچە پاقلان ۋە قويلار.
ئۇ ياقتا راسلىنار سەيلەر قاتارى،
بۇ ياقتا زىخ كاۋاپ، پەرمۇدە بارى.
يەنە ئاش - مانتىغا قازان ئېسىقلىق،
ساماۋارلارغا ھەم ئوتلار يېقىقلىق،
ئۈزۈمزار سايىۋەن ئالدىن بۆلەكچە،
قاتار ئۈستەل، ئورۇندۇق نەچچە - نەچچە.
سىغىشماس مېۋىلەر ئۈستەلگە گويا،
يەنە شىشە - قەدەھلەرمۇ مۇھەييا.

ئۇزۇن ئۆتمەي كېلىشتى مېھمان جانابلار،
يېغىپ كەتتى پوۋۇسكا ھەم پىكاپلار.
كېلىشتى بەزىلەر ئاتلىق سۇۋارى،
جىرىڭلار ئۆتۈكىدە تۇچ شىنۇرى①.
دىمەككى، ئەھلى مەنسەپ بەرى كەلدى،
روبىرت شېر ھەم شۇنىڭ قاتارى كەلدى.
چىقىپ دەرۋازىنىڭ ئالدىغا ھەر زوم،
كۈتەر مېھماننى ھاجى خۇش تەبەسسۇم.
شۇ خىلدا باشلىنىپ بۇ توي — زىياپەت،
داۋامى بولدى نەچچە - نەچچە سائەت.

---

① شىنۇر — ئاتلىق ئەسكەر باشلىقلىرىنىڭ ئۆتۈكىگە بېكىتىلىدىغان ئات ھەيدىگۈچ.

گاھى «گاۋشىك ۋە گاۋشىك» باغنى قاپلار،
گاھى سازەندىلەر ئەلنەغمە باشلار.
بولۇپ خۇشۋاق كۆلەتتى ھەممە ئەرباب،
خۇسۇسەن ھاجى كۆپ كۈلەر قاقاقلاپ.

شۇ ۋەھشى كۆلكىنىڭ قۇربانى بۇ دەم
گۈلايىملار ئۆيىدە ھازا ـ ماتەم.
بۇنىڭ تەسۋىرىگە كۈچ ـ قۇۋۋىتىم يوق،
نە قۇۋۋەتكى، كۆڭۈلدە تاقىتىم يوق.
تىنىم تىترەر سىمابتەك لەرزە ـ لەرزە،
ئىرادەم ھەم ئېرىپ كەتتى بۇ لەھزە.
قەلەمنى سۇركىسەم قەغەزگە بۇ دەم،
سىياھ ئورنىدا تامدى ئابى دىيدەم①.
مانا مومدەك ئېرىپ ياتقان گۈلايىم،
ئەنە باغرى كاۋاپ يىغلار نىسايىم.
ئەنە پاتەم چىغىدا كىرپىكى نەم،
سەھەر گۈل بەرگلىرىدە خۇددى شەبنەم.
قېنىكىن ئاڭا خاس بىر كۆڭلى توقلۇق،
بوۋاقتەك ھەرقاچان ئۈيناقى، شوخلۇق؟!
نېمە بۇ، تويمۇ ياكى ھازا ـ ماتەم؟
ئەقلىدىن ئازغۇدەك بوپقالدى پاتەم.
مانا لەيلى گوياكى كۈز خازانى،
قاياقتا ئەپكېتەر قىسمەت بورانى؟

① ئابى دىيدە ـــ كۆز يېشى.

ئاران ئۇن يەتتىگە يەتكەندە ياشى،
نىمە كۈنلەرنى كۆرمەي قالدى باشى.
نىمىكىن بۇ كىچە تەقدىر قازاسى،
ئۆلۈممۇ ياكى بىر ئىقبال رىزاسى؟
ئۈمىد ـ تەشۋىش ئىچىدە قىينىلار جان،
يەنە كۆز ئالدىدا دەھشەت نامايان.
قۇچاقلار يىغلا ـ يىغلا ھەممىنى قىز،
قىمىرلار لەۋلىرى تىترەڭگۈ ئۈنسىز.
بۇ بەلكى بولغۇسى ئاخىرقى دىدار،
كۆرەلمەس بىر ـ بىرىنى ئەمدى زىنھار.
شۇ چاغ ئاستا چىقىرىپ قوللىرىدىن
جىمى تويلۇق ئۈزۈكنى بىرمۇ بىردىن،
سالار پاتەم، نىسايىملار قولىغا،
ئۆزىدە بىر ئۈزۈكلا قالدى تەنھا.
ئىدى ئۇ زورەمخاننىڭ يادىكارى،
دىمەيكىم يادىكار، پاك قەلب تۇمارى.
ئىدى ئۇ «نىچۈك پاك كەلسەم، كىتەي پاك،
تىنىم ياكى لەھەتتە بولغۇچە خاك»
دىگەن بىر چىن ساداقەتتىن نىشانە،
مۇھەببەت ئەھلىدىن پارلاق نەمۇنە.

گۈلايىم ھوشىدىن كەتتى شۇ دەمدە،
نە تۇيغۇ، نە سىزىم قالدى بەدەندە.
خىنىملار ئالدىرار سەمەن تەرەپكە،
قۇياشمۇ پاتتى ئاستا، چۈشتى پەسكە.

كۆچۈردى شۇ يوسۇن توينى تاراقلاپ
پۇۋۇسكا، مەپىلەر يولدا جالاقلاپ.
ئۇ كەتتى، قالدى مۇندا داغى پەرياد،
پەقەت بىرلا چولاق مەخسۇم ئىدى شاد.

3

مانا سەمەندىكى يەنە شۇ باغ،
چىقىپ ئەۋجىگە بەزمە قىزىغان چاغ.
ئۇچار پەرۋانىلەر گازۋاي چىراغقا،
يېتەر كۈلكە ناۋاسى يىراق - يىراققا.
بىراۋلار مارىشار ئەنجان تېمىدىن،
بىراۋلار: «تۇف» دېدى دەرد - ئەلەمدىن.
بىراۋ ئېيتتى: «ئەگەرچە بولسا توقلۇق،
بۇ تۇقلۇقتىن چىقاركەن ھەممە شوخلۇق.»
بىراۋ ئېيتتى: «ئەمەل - مەنسەپ، پۇلى كۆپ،
پۇلى كۆپنىڭ نېمە قىلسا يولى كۆپ.»
بىراۋ ئېيتتى: «يېشى ئاتمىشتىن ئاشتى،
بىلەلمەي خۇدنى كۆپ ھەددىدىن ئاشتى.
ئۆيىدە خانلىرى بىر - بىردىن ئارتۇق،
يەنە قىز ئېپتۇمىش بۇ قېرى تاتۇق.
بۈگۈن بولسا ئۇنىڭ بەختۇ كامالى،
بولۇر ئەتە ئۇنىڭمۇ بىر زاۋالى.»
ناماز خۇپتەن ئوقۇپ قايتقان جامائەت
ئۆتەركەن باغ يېنىدىن ئۇشبۇ سائەت،
بىرى سۆھبەتدىشىغا ئېيتتى قەلبەن

«سەباتۇل ـ ئاجىزىن» ① دىن بۇنى نەقلەن:
«ئەگەر نەپسىڭ سىنىڭ يەتمىش يىشىڭدىن،
نە بولغاي پايدا يەتمىش يىشىڭدىن.
ئەگەر نەپسىڭ مۇرادىن ئىزدىسەڭ سەن،
ئەگەر سەكسەنگە ئۆمرۈڭ يەتسە سەكسەن.»

شۇ ھالدا ئەل يېتىپ بولغاندا بىر چاغ،
كېتىشتى ھەممە مېھمان كەيپلىرى چاغ.
روبىرت شىر ھەم ئىشىك ئالدىدا توختاپ،
قۇلاققا نىمدۇر ئېيتقاچ پىچىرلاپ
قاقاقلاپ كۈلدى ھاجى مەستۇ مەغرۇر،
قۇچاقلاپ ئالدى ھەتتا «دوست»نى مەسرۇر.

مانا گۈلدەك بېزەكلىك خالىي ھۇجرا،
بۇ ھۇجرا ئىچرە قىزغا يەڭگە ھەمرا.
يوغان ئۆستەلدە خىل ـ خىل نازۇنېمەت،
قىلار يەڭگە نېچۈكتۇر ۋەز ـ نەسىھەت.
يېنىچە ئولتۇرۇپ قىز كۆزىن ئۆزمەس
دېرىزە ئۆزرە باغدىن بىردەم ۋە بىرپەس.
گويا تىلسىز ئىدى قىز ھەمدە ساگرۇ،
كۆزىگە ھۇجرىمۇ گۆردەك قاراڭغۇ.
قاچانكى توختىغاچ باغدا تاماشا،
دېدى لەيلى: «ئىسسىپ كەتتىم خاناچا!»

---

① «سەباتۇل ـ ئاجىزىن» ـــ ئادەتتە «سوپى ئاللا يار» دەپ ئاتىلىدىغان ۋە باشتىن ـ ئاياغ شېئىر بىلەن يېزىلغان بىر پەند ـ نەسىھەت كىتابى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

بۇنى ئاڭلاپ سۆيۈندى، كۈلدى يەڭگە،
دېمەككى، گاچا قىزمۇ كىردى تىلگە.
شۇڭا، دەرھال ئېچىلدى چوڭ دېرىزە،
شامالدا يەلپۈنەر ھال شايى پەردە.

ئۆچۈپ گازۋاي چىراغ قونغاندا زۇلمەت،
قانات يايغاندا باغدا بىر سۈكۈنەت،
چىقىپ گۈللۈك ئېچىدىن ئىككى ئادەم،
دېرىزە تۈۋىگە جىم چۆكتى شۇ دەم.
بىرى بەستىلىك، بىرى ئۇندىن قاۋۇلراق،
قولىدا خەنجىرى، كۆڭلەكلىرى ئاق.

بەگ ھاجىمۇ خۇشال، مەغرۇر، خىرامان
قەدەم قويغاندى دەھلىزگە شۇ ئان.
كۈتۈپ ئالدى ئۇنى دەھلىزدە يەڭگە،
شاراقلاپ ئالقىنىدا نەچچە تەڭگە.
يېپىلغاچ ھۇجرىنىڭ باغداد ئىشىكى،
دۈپۈلدەپ كەتتى ھەم قىزنىڭ يۈرىكى.
قىيا باقتى ئىشىككە ئۇ كۆز ئۈچىدە،
پىچاق تۇتقان قولى رومال ئىچىدە.
پىلىلداپ نۇر چاچار ئۈستەلدە لامپا،
بەگ ھاجى سايىسىمۇ چۈشتى تامغا.

كۈلۈپ ھاجى يېقىن كەلگەن ھامانە
ئېتىلدى ئىككى شىر غەزەپكارانە.
كېرىم گالدىن سىقىپ يەرگە يىقىتتى،

غېنى ئاغزىغا دەرھال پاختا تىقتى.
قولنى باغلىدى بەلۋاغ بىلەن چىڭ،
دىرىلدەر ھاجى ئىتتەك يەردە مىڭ ـ مىڭ.
پىچاقلار يالتىراپ كەتكەندە شۇ ئان
ئېسىلدى قىز كېرىمگە بىردىن پەرىشان.
دېدى: «ئاللا ئۆزى تارتسۇن جازاغا،
ئانام بىچارىنى قويماڭ بالاغا!»
كېرىم «خەپ» دەپ ساقالدىن تۇتقىنىچە،
كېسىپ ئالدى ساقالنى ئېگىكىگىچە.
ئۇنى نەپرەت بىلەن ئىرغىتتى يەرگە،
ئۆزىمۇ چۆمدى دەھشەت قارا تەرگە.
تامام ھوشسىز ياتار ھاجى تىنىقسىز،
چىراغىمۇ ئۆچتى، قالدى ئۆي يورۇقسىز.
ئۇچەيلەن چىقتى باغقا، باغ قاراڭغۇ،
نە باغكى، ھەممە ياق شۇنداق قاراڭغۇ.
ئوبۇل تەييار ئىدى ئۆتەر يولدا،
تۇرۇلگەن يەڭلىرى، خەنجەر قولدا.
شۇ ھالدا كېلىشىپ سۆڭگەچ قېشىغا،
چىقار چاغدا شۇ يەردىن باغ تېشىغا،
ئوبۇل سەكرەپ لاپاسقا چىقتى چاققان،
لاۋۇلداپ ئوت ـ خەشەكمۇ ياندى شۇ ئان.

چىقىپ كەتتى ئۇلار باغدىن سالامەت،
ۋە لېكىن ھەممە ياق بىر ۋەھشىي زۇلمەت.
ئاشۇ زۇلمەت ئىچىدە خۇددى غايىب

بولۇشقاندەك يوقالدى بەك تاسادىپ.
يوقالدى، ھېچ كۆرۈنمەس قارىسى ھەم،
بۇنىڭدەك كىچىلەر كەمدىن بولۇر كەم.
جاھان جىمجىت، گويا تىلسىز تەبىئەت
ۋە بەلكى چۈش كۆرەر ئۇخلاپ شۇ سائەت.
پەقەت پەستە تۆمەن دەرياسى ئويغاق،
ئاقار ئۇ شارقىراپ تاشقىن ۋە قايناق.
ئاقار ئۇ تولغىنىپ كۆپۈكلىنىپ تېز،
نېمە ئىستەيدىكىن مۇنچە سەۋرسىز.
نېمىكىن ئىستىكى، مەقسەت - مۇرادى،
قەيەركىن كۆزلىگەن نىشانى زادى؟
جاھان جىمجىت، گويا تىلسىز تەبىئەت،
ۋە بەلكى چۈش كۆرەر ئۇخلاپ شۇ سائەت.

لېكىن، ئۆرلەپ لاپاستا ئوتمۇ شۇ ئان
باغ - ھويلا ئارىلاپ قوزغالدى چۇقان.
داراڭلاپ داس - چېلەك، باشلاندى ۋاڭ - چۇڭ،
قېقىلدى ھاجىنىڭ ئىشكى «دۇڭ - دۇڭ ...»
ئىشكنى ئاچمىغاچ، تاقەت قىلالماي
ئىتتىردى، كىردى ئۆيگە يەڭگە سورىماي.
كىرىپ ھەيرەتتە قالدى، ھۇجرا تىنىسىز،
ئادەم يوقتەك تامام جىمجىت، تىنىقسىز.
چۆچۈپ ئارقىغا ياندى، سالدى چۇقان،
كېلىشتى نەچچە خادىم بەك پەرىشان.
يىقىپ شامنى، قاراپ ھەيران قېلىشتى،

نېمە قىلماقنى بىلمەي تېڭىرقاشتى.
بىرى دەرھال تېپىپ ئەقلىنى بىرئاز،
بوشاتتى ھاجىنى ھەم قىلدى ئاۋاز.
سۇ كەلتۈردى، ئۈنى سەپتى يۈزىگە،
بەگ ھاجىمۇ كېلىپ شۇ چاغ ئۆزىگە،
چۆچۈپ «ۋاي داد!» دېدى ھەم قوپتى مۆڭدەپ،
خىيال قىلماس ئىدى ئۇ «مەن تىرىك» دەپ.
بۇ نېمە ھادىسە، يامان چۈشمۇ
ۋە ياكى ئوڭدا كۆرگەن ئىشمۇ؟
غۇۋۋالاشتى كۆزى، تىترەپ ۋۇجۇدى
ساراڭدەك ھەر تەرەپ سەرسان ئۈرۈندى،
ئۈرۈندى خۇددى بىر ياردار قاۋاندەك،
ۋە يا بەلدىن ئۈزۈلگەن بىر يىلاندەك.
چۆچۈپ «ۋاي داد!» دېدى، قېنى ساقالى؟
زاۋالغا ماڭدىمۇ شۆھرەت - كامالى ؟
تىرىك ئۆلدى دېگەن شۇ، ئاھ، پالاكەت !
خالايىققا نېچۈك بولغاي مالاقەت؟
ئۈنىڭدىن ئۆلگىنى مىڭ ئىدى خوپراق،
قاراڭغۇ گۆردە تەننى ياپسا تۇپراق !
چۆچۈپ «ۋاي داد !» دېدى، تولغاندى ھەر - ھەر،
قېنى لەيلى، قېنى ئۇ ئولجا — گۆھەر؟
نېمە بۇ مۇنچە دەھشەتلىك پالاكەت،
ئۆيىگە ئوت قويۇپ بەرسە تالاپەت.
كىم ئۇ مۇنچە قارام، بەڭباش ۋە تەرسا،
بەگ ھاجى شۆھرىتىنى يەرگە ئۇرسا؟!

قېنىكىن يۆلىكى سىجاك ۋە جۇنجاك،
قېنىكىن يانتاياق بولغان خا كوجاك؟
قېنىكىن دوستى ئۇ «دانا» روبىرت شېر،
بۇ ياغلىغ قىلسا تەقدىر ئۇنى تەھقىر!
بەگ هاجى ئۆيدە دادلار، سىرتتا شاۋقۇن،
تېخىچە ئۆچمىگەن لاپاستا يالقۇن.
پالىلداپ كەتتى گويا يەنە خەنجەر،
كۆرۈندى يەنە گويا ئىككى قەيسەر.
چۆچۈپ «ۋاي داد !» دېدى، كەتتى ئەقىل - هوش،
يىقىلدى دۇم چۈشۈپ، بولدى بىهوش.

چېپىشتى نەچچە خادىم هەر تەرەپكە،
مىنىپ ئات ئىككىسى شەهەر تەرەپكە.
كېلىشتى ساقچىلار، كوجاك، جۇيجاڭلار،
يەنە هەربىي ئىشتابتىن نەچچە جاڭلار.
بېرىپ بۇ هادىسە هەققىدە تەبىر،
كېچىچە قان يۇتۇپ ئويلاشتى تەدبىر.
بۇنى تەسۋىرلىمەك ئەمدى نە هاجەت،
شۇنى تەكىتلىمەك بەستۇر ناهايەت
كى دۇنيا هەر كىشىگە بىر ئېتىز يەر،
ئۇرۇقنى ياخشى تاللا، پەم بىلەن تەر.
نېمە تەرسەڭ شۇنى ئورۇپ ئالۇرسەن،
تېرىپ ئارپا، نېچۈك بۇغداي ئالۇرسەن؟

خاتىمە

ئۆتمۈش ئۆلۈمنىڭ، كېلەچەك سېنىڭكى.

— شېللى پېرسى①

قانداقلا بولسۇن، كېلەچەك بىزنىڭكى.

— لۇشۈن

تۈگەپ قالدى مانا ئاخىر ھېكايە،
ۋە لېكىن ئارمىنىم كۆپ بەناھايە.
كى داستان ئاخىرى قالدى ناروشەن،
تۇماندا قالغىنىدەك خۇددى گۈلشەن.
قېنى لەيلى، كېرىم، ئوبۇل، غېنىلەر،
قاياققا كەتتى بۇ ئاغا ـ ئىنىلەر؟
نە بولدى ئاقىۋەت، نە كەچتى ھالى،
ئۇچۇردى نەگە قىسمەتنىڭ شامالى؟
ئېچىلماي قالدى بۇ داستاندا شۇ سىر،
گويا قالدى كىتابىم چالا تەپسىر.
نېتەيكىم، تۈن ئىدى كۈندۈزمۇ ئۇ چاغ،
يىتتۈردۈم شۇڭا ئۇ ئىزلارنى بىۋاخ.
چېكىپ بۇ يولدا گەرچە دەردۇ مېھنەت

① شېللى پېرسى — 1792 — 1822 ـ يىللىرى ياشىغان مەشھۇر ئىنگلىز شائىرى.

ۋە ھەتتا گاھدا يۇز ملڭ ئوقۇبەت
ئېزىققان بىنېسپ سەيياھقا ئوخشاش
كېزىپ چۆللەر ئارا، كۆپ گاڭگراپ باش،
قىدىردىم، تاپمىدىم ھېچ يەردە بىر ئىز،
كى قەشقەر ئاسمنى ئىدى قۇياشسىز.
قۇياشسىز ھەم تۇمانلىق بولسا ئالەم،
نېچۈك تاپقاي بېرىپ مەنزىلنى ئادەم؟
يېزىلغاچقا شۇ زۇلمەتتە كىتابىم،
زاماندىن زارلىنىش بولدى خىتابىم.
ھەمىشە ھەمراھىم بولغاچقا قايغۇ،
تۆكەر كۆز ياشىنى مىسرالىرىممۇ.

بىراق، مەڭگۇ ئەمەسكەن قارا زۇلمەت،
بولۇركەن كېچىنىڭ كۈندۈزى، ئەلۋەت !
مانا تاڭمۇ ئېتىپ، كۈلدى قۇياشمۇ،
تۈمەنمۇ كۈلدى، ئېرىتىش، يۈرۈڭقاشمۇ.
ئېسەر گۈلشەندە ئەمدى تاڭ ساباسى،
چاڭىلدار باغ ئارا قۇشلار ناۋاسى.
سابا كەلدى، دېمەك، ئىقبالمۇ كەلدى،
تۈگەپ ھىجران - پىراق، ۋىسالمۇ كەلدى.
نېسىپ بولسا يەنە قەشقەرنى كۆرمەك،
تۈمەن بويلىرىدا ئازادە كەزمەك،
تېپىپ لەيلى - كېرىملارنىڭ مۇقامىن،
يازارمەن، شۈبھىسىز، داستان داۋامىن.

يازارمەن ئەمدى تاك كۆلگەن زامانىنى،
شۇ تاڭنىڭ نۇرىغا چۆمگەن جاھانىنى.
ئىشەنچىم ھەر زامان كامىل ۋە پاكىز،
نىيەت ـ ئىقبالدا پاكلىق ئاڭا بائىز.

1948 ــ 1949 ـ يىللىرى يېزىلىپ،
1979 ـ يىلى تۈزىتىلگەن.

باللادا

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ھەر كىم ئۆز تەقدىرىنىڭ تۆمۈرچىسى.

— رۇس خەلق ماقالى

گۈل ۋە ئازغان دەپ يېڭى ماۋزۇ بىلەن،
تاك يۇزىدەك سۈپسۈزۈك ئارزۇ بىلەن
بىر ھېكايەت ئۈززە مەن چەكتىم قەلەم،
ياش بوغۇنلار ئوقۇغاي دەپ ئۇشبۇدەم.

1

بار ئىكەنمىش قوشكېزەك ئاچا - سىڭىل،
بىر - بىرىدىن ئۇز، گۈزەل ھەم ئاق كۆڭۈل.
بويلىرىمۇ قىرقىغاندەك تەڭ ئىكەن،
مەڭزلىرىدە بىردىن ئوخشاش مەڭ ئىكەن.
قىلچە پەرق قىلمايدىكەن ئۈن - تاۋۇشى،
ئاڭلىماققا ئىككىسى بىرلا كىشى.
خۇلق - مىجەزى ھەم تامام بىردەك ئىكەن،
دائىما خۇشخۇي چىراي، گۈلدەك ئىكەن.
ئىش - ھۈنەردە قوللىرىدىن گۈل ئۈنەر،
يات ئەمەسكەن ھەربىرىگە ئون ھۈنەر.
تاغنى تالقان قىلسىمۇ سۆرەنى يوق،
ھېچ يېرىدە بىر قۇسۇر — ئېۋەنى يوق.

ماڭسا ـ تۇرسا يوق ئىكەن ئارتۇق سۆزى،
خۇددى چوڭقۇر، تىنچ ئاقار سۇنىڭ ئۆزى.
دەيدىكەن ئەل ـ يۇرت شۇڭا ماختاپ هامان:
«يۇرتىمىزنىڭ گۈللىرى بۇ ئىككى خان.»

2

كونا ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ،
قوشكېزەكلەر تەڭمۇتەك بويىغا يېتىپ،
گۈل جامالى ئاي كەبى تولغانسىرى،
هەر تەرەپتىن كۆپىيىپ خۇشتارلىرى،
ئەلچىلەر تەزىم بىلەن باشلاپتۇ گەپ،
هەربىرى لايىق ئۈچۈن ئەيلەپ تەلەپ.
ئاخىرى رازى بولۇپ ئاتا ـ ئانا،
قوشكېزەككە تەڭ بېرىپ خەيرى دۇئا،
بىرلا كۈندە باشلىشىپ توي مەركىسىن،
چالدۇرۇپتۇ شادىيانە ناغرىسىن.

3

راست قىزىپ تۇرغاندا توي تەنتەنىسى،
ئەۋجگە چىققاندا هەم ئەلنەغمىسى،
بىر قارا بوران كېلىپ شىددەت بىلەن،
ياغدۇرۇپ توپا ـ توزان دەهشەت بىلەن،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئاستىن ـ ئۈستۈن بوپتۇ ھەممە شۇ ھامان،
ئۆرۈلۈپ چۈشكەن كەبى كۆك ـــ ئاسمان.
ھەم شۇ چاغ بىر يالماۋۇز پەيدا بولۇپ،
يەتتە باشتا يەتتە كۆز قانغا تولۇپ،
دەپتۇ: «ئەي خەق، سەن بۇنى ئاڭلاپ قويۇش،
ئۇقمىغان بولساڭ، بۈگۈن ئۇقۇپ قويۇش !
بۇ زېمىن ئەسلىي ماڭا ئاتا مىراس،
بۇندا بولغان ھەممە نەرسە ماڭا خاس !
يەر مېنىڭ ھەم سۇ مېنىڭ، تاغمۇ مېنىڭ،
چۆل ـ باياۋان، دەشت بىلەن باغمۇ مېنىڭ.
ئەرلىرىڭ قۇل، قىزلىرىڭ دېدەك ماڭا،
قوشكېزەكلەر ھەم بۈگۈن كېرەك ماڭا.
كىم بۇڭا: ‹ياق› دەيدىكەن ھالىغا ۋاي،
يەر بىلەن يەكسان قىلۇرمەن ئايىماي.
تاكى بۇ يۇرت ھەم خاراب بولغاي تامام،
ھەممە جاننى قىلغۇسىمەن قەتلىئام !»

4

ئاڭلىغاچ بۇ شۇم نىدانى ئالمان،
نېم قىلىشنى بىلمەيىن قاپتۇ بىر ئان.
شۇندا يۇرتنىڭ ئاقساقىلى ۋارقىراپ،
ئوت غەزەپ بىرلە يېنىپ، ئەيلەپ خىتاب
دەپتۇ: «ئەي تۇغقانلىرىم، بۇ نېمە گەپ،

باش ئېگىپ، جىم تۇرغۇلۇقمۇ مەيلى دەپ ؟!
ئەركىمىزدىن ئايرىلىپ قالساق بۇگۈن،
نېمىدېگەن نومۇس ـ ھاقارەت بىز ئۈچۈن !
ئار ـ نومۇس ئارتىلسا شۇنچە مەيلمۇ؟
ئانا يۇرت دەپسەندە شۇنچە مەيلمۇ؟
ئەركىمىزدىن ئايرىلىپ قالغۇنچە بىز،
جان بېرىپ، مەيداندا قالسۇن ئىزىمىز.
قېنى، ئەر بولساڭ قولۇڭغا ئال ياراغ،
قىل بۇ مەلئۇن كۆكسىنى قان بىرلە داغ.
كىمكى قەست قىلسا، بولۇر ئاخىرى ئۇ پەس،
ھەق ـ ئادالەت ھېچقاچان سۇنغان ئەمەس !»

5

شۇ بىلەن ئەل دېڭىزى تەۋرىنىپ تەك،
باشلىنىپتۇ يالماۋۇزغا قارشى جەڭ.
ياش ـ قېرى دېمەي پۈتۈن ئەركەك ـ چىشى،
جېنى بارلا دېگۈدەك ھەممە كىشى
ئاتلىنىپ مەيدانغا تەڭ قېپتۇ جىھات،
بۇ جىھات مەردلەر ئۈچۈن بوپتۇ پارات.
قوشكېزەكلەر ھەم تۇرۇپ مەردانە يەڭ،
ھەربىرى ئۆز جۈپتى بىرلە تەپمۇتەڭ
ئات چېپىپ جەڭگە كىرىپتۇ شۇ زامان،
ئوينىتىپ نەيزە، قىلىچ رۇستەمسىمان.

يالماۋۇز گاھ ۋارقىراپ ئوت چاچقۇدەك،
گاھ يۇتۇپ ئالماقتا ئاغزىن ئاچقۇدەك.
ياغدۇرۇپ مۆلدۈر كەبى گاھى چايان،
گاھ بولۇپ ئۇ يەتتە باشلىق بىر يىلان،
تۆگۈلۈپ دەھشەت بىلەن دەم تارتقۇدەك،
گاھ قۇيۇندەك پىرقىراپ يوق بولغۇدەك.

شۇ يوسۇن جەڭ نەچچە كۈن بولغاچ ئۇدا،
نى يىگىتلەر جانىدىن بوپتۇ جۇدا.
يەتتە باشلىق يالماۋۇزمۇ ئاخىرى
تەڭ كېلەلمەي ھەم تۈگەپ كۈچ - ماغدۇرى،
جان بېرىپتۇ يەتتە يەردىن بوغۇلۇپ،
ئەل ئامان قاپتۇ ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ.

6

ئەمدى ئەل قۇتلاپ زەپەرنى شادمان،
تەنتەنە قىلماق ئۈچۈن ئىش باشلىبان
ئىزدىسە، ئۇ قوشكېزەكلەر يوق ئىمىش،
دەپتۇ شۇندا بەزىلەر: «بۇ نېمە ئىش؟»
ئاخىرى ئىزدەپ يۈرۈپ مەيدان ئارا
تېپىشىپتۇ سىڭلىسىنى قان ئارا
ياتقۇدەك كەچكى شەپەقتە تاۋلىنىپ،

پىتشۋاتقان ئاي كەبى ئۇ نۇرلىنىپ،
بىر قولىدا چىلىك تۇتۇقلۇق شەمشىرى،
ساق ئەمەسكەن بەدىنىنىڭ ھېچ يېرى.
بۇرچىنى ئەيلەپ ئادا دېمەك بۇ قىز،
قالدۇرۇپتۇ مەڭگۈ ئۆچمەس ئەزگۈ ئىز.
ئاڭا جۈپ بولغان يىگىتمۇ ئۆرتىنىپ
ياتقۇدەك قىزنىڭ قېشىدا كۈل بولۇپ.
ئەل كۆرۈپ بۇ ئىككىسىنى ياش تۆكۈپ،
كەلتۈرۈپتۇ باغ ئىچىگە كۆتۈرۈپ.
جۈپ قىلىپ ئىززەت بىلەن قويغاچ، كېيىن
ئىزدىمەككە كىرىشىپتۇ ئاچىسىن.

قارىسا بىر دالىدا يەرگە مۆكۈنۈپ
ياتقۇدەك ئۇ بىر پالاسقا پۈركۈنۈپ.
رەڭگىرويى سارغىيىپ، تىترەر ئۆزى،
چىلىك يۇمۇقلۇق تۇرغۇدەك ئىككى كۆزى.
ئاڭا جۈپ بولغان يىگىتمۇ دۈگدىيىپ،
باش كۆتۈرمەي تۇرغۇدەك جىم شۈمشىيىپ.
ئىككىسى ئاياپ دېمەك ئۆز جانىنى،
تەرك ئېتىپ شانۇ شەرەپ مەيدانىنى،
خۇددى جۈپ ئەركەك ـ چىشى چاشقانسىمان،
شۇ تۆشۈكنى قىپتۇكەن ئۆزگە ماكان.
ئەل كۆرۈپ بۇ ھالىنى لەنەت ياغدۇرۇپ،
قايتىشىپتۇ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ.

7

شۇ ئارىدا بىر بوران سوقماق بىلەن
قىز شۇ ئان بوپقاپتۇ بىر ئازغان تىكەن.
باشلىنىپ چاقماق بىلەن گۈلدۈرماما،
ئايلىنىپ قاپتۇ يىگىتمۇ قاغىغا.

شۇ كۈنى بوپتۇ يەنە بىر غەيرىي ئىش،
خەلق كۆرۈپ بۇ ئىشنى ھەيران قاپتۇمىش:
سىڭلىسىنىڭ ئورنىدا خۇش ھىد چېچىپ
تۇرغۇدەك بىر توپ قىزىلگۈل ئېچىلىپ.
ئاڭا جۈپ بولغان يىگىت يىرتىپ ياقا،
بۇلبۇلى شەيدا بولۇپ ئەيلەپ ناۋا،
سايرا ـ سايرا ھەر نەپەس ئىلھام بىلەن،
قاققۇدەك قاناتلىرىنى ئىكرام بىلەن.

8

خەلق بۇڭا ھەيران بولۇپ تۇرغانىدا،
تاغ تەرەپتىن ئاڭلىنىپتۇ بىر سادا.
دەرئىمىش كىمدۇر بىرى: «بۇ بىر ساۋاق،
چۈنكى تۇرمۇش مەنزىلى قاتتىق سىناق.
خۇددى مىستا بولسىمۇ ئالتۇن رىڭى،

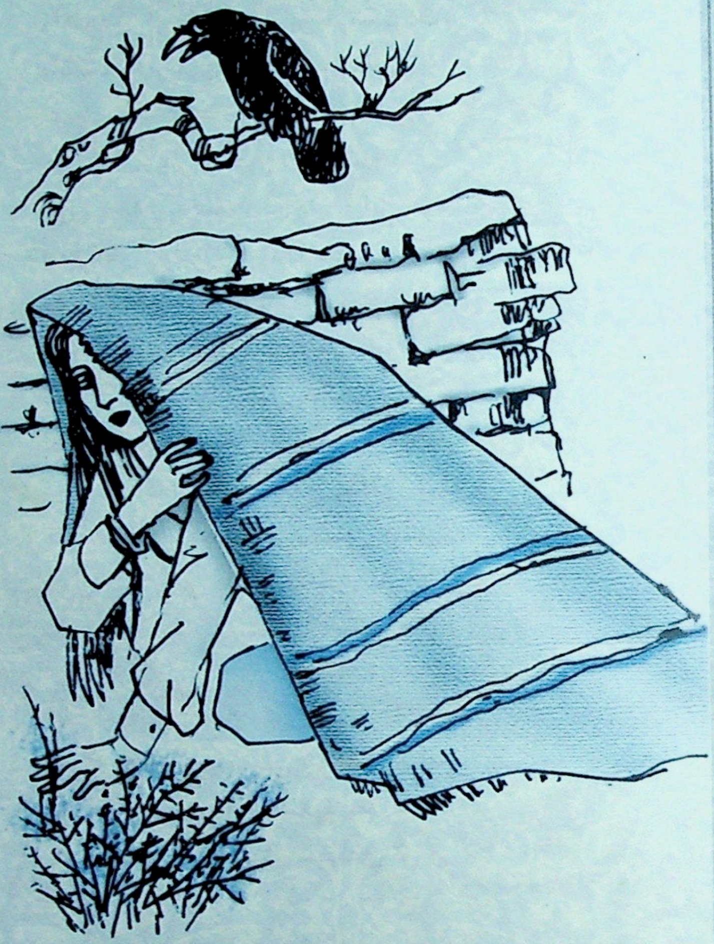

تاۋلىنىشتا ئايرىلىپ چىققان كەبى،
زاھىرەن ئوخشاشسىمۇ بۇ قوشكېزەك،
باتىنىدا ھەربىرى مۇتلەق بۆلەك،
ئەمدى ئالدى ھەربىرى نېسىۋىسىن،
ھەر كىشى يازار ئۆزى ئۆز تارىخىن.
گۈل ئەبەد بولسۇن ئەزىز، ئالىي مۇقام،
سايرىغاي بۇلبۇل قېشىدا سۇبھى - شام.
بارچە شائىر ھەم ئەدىب، سەنئەت ئەھلى
كۈيلىگەيلەر زەۋقى - شەۋق بىرلە ئۇنى.
بىنەزەر ئۆتكەي تىكەن تاكى ئەبەد،
ھەمراھى قاغا بىلەن قۇزغۇن پەقەت.
مېۋىسىن گاھ ئەتە - كەچ يېگەي ئېيىق،
ھەر ئېيىقتىن ھىدلىغاي سېسىق تىنىق.
شول ئېرۇر بۇ ئىشقا ھەقلىق بىر ھۆكۈم،
بۇ ھۆكۈم مەڭگۈ ياشايدۇ ھەم چوقۇم.»

شۇ زاماندىن بېرى گۈل - ئازغان تىكەن
يەرگە پەيدا بوپتۇمىش شۇ يول بىلەن.
تۇگىدى ئەمدى قەلەمنىڭمۇ سۆزى،
ھەر كىتابخان مەنىسىن يەشكەي ئۆزى.

1984 - يىلى ئىيۇل، ئۈرۈمچى

پیشکی جوش گولستانغا

لريك داستان

www.uyghurkitap.com

مۇقەددىمە

بىر كۈز ئاخشىمى ...
كۆك يۈزى تىنىق،
شىشىدەك سۈزۈك،
بۇلۇتنىڭ ئەسىرى يوق ئالىقانچىلىك.
كۈمۈش ئاي ئۆزىمۇ يەلكەن كەبى
گويا دېڭىزنىڭ تىنىق قوينىدا.
كۈلدۇ ئۇ مېنى قۇتلىغان كەبى
نۇر سېپىپ نازلىنىپقىنا.
جىمىرلايدۇ ئاسمان چىراغلىرىمۇ
پىلىلداپ، كۆزنى قىسىشىپ ماڭا.

كۈز شاماللىرى يەلپۈنۈپ مەيىن
قېشىمدىن ئۆتىدۇ
چېچىمنى سىلاپ،
ئۈمىدىن، شادلىقتىن سۆزلەيدۇ تىنىماي
قۇلاق تۈۋىمدە
ئاستا شىۋىرلاپ.
مەن بولسام خىلۋەتتە بىر ئويغا چۆمۈپ
كۈمۈش ئاي چېھرىگە قاراپ تۇراتتىم.
ئۇنىڭدىن سۈت كەبى نۇرلارنى ئېمىپ
تەڭ كۈلۈپ، تەڭ ئۈزۈپ
خىيال سۇرەتتىم.

بىلمىدىم چۈشۈممۇ ۋە ياكى ئوڭۇم،
بىردىنلا قاپلىدى ئۇيۇقنى بۇلۇت.
خىيالىم ئۈزۈلدى،
بۇزۇلدى كۆڭلۈم،
مەن قالدىم ئەندىكىپ ھەم تىترەپ ۋۇجۇد.
«كەت !» دېدىم بۇلۇتقا،
ئۇ كەتمىدى،
يېقىنلاشتى ئايغا كېلىپ تېخىمۇ،
«خەپ سېنى» دېيىشكە ئۈلگۈرمەي تېخى
غايىب بولدى كۆزدىن مۇڭدىشىممۇ.
يۇتۇپ كەتتى ئۇنى گوياكى بۇلۇت،
بىراق مەن ئۈزمىدىم ئۇنىڭدىن ئۈمىد.

مانا، ئۇ كۆرۈندى،
بۇلۇت پەردىسىنى يىرتىپ چىقتى،
«كەت، يوقال، ئەي قارا بۇلۇت» دەپ
چېلىش ناخشىسىنى ئېيتىپ چىقتى.
ئۇ چېلىشنىڭ قاينام قوينىدا
دەم كۆرۈندۇ،
دەم بىكىنىدۇ دۈشمەنگە خەتەر يوللاپ.
ئالەم ياڭرىتىپ ناخشا ئېيتىدۇ
زۇلمەتنى قوغلاپ،
يەنە ئوت چاچىدۇ
ساقىندى داغلارنىڭ باغرىنى تىلغاپ.

«دۈشمەن تەسلىم بولمىسا، يوقىتىش كېرەك!»①
دەيدۇ ئۇ قەسەم يادلاپ،
كۆرەشكە يېڭىدىن يېڭى كۈچ توپلاپ.

خىيالىم ئەمدى تېتىكلەشتى،
ئالماستىنمۇ ئۆتكۈرلەشتى.
شۇ جەڭ قوينىغا ئۆزۈمنى ئاتتىم،
كۆرەش كۈيىدىن ئىلھاملار ئېلىپ.
بۇ «قاراڭغۇلۇق - يورۇقلۇق كۆرىشى،
بىزنىڭ ۋەتەن شۇنىڭ تەمسىلى»
دېدىم، قەلەمنى مىنىپ
يېڭى جۇڭگو گۈلىستانىغا
ماڭدىم ئاتلىنىپ ...

1

بىزنىڭ ۋەتەن شۇنداق ۋەتەنكى،
داڭقى چىققان جەسۇر ئارسلان.
قۇرۇقلۇقنىڭ چوڭ بىر قىسمىنى
گۈللەتكەن، گۈلشەن قىلغان.

بەش مىڭ يىللىق تارىخ ئۇلىنى،
ئۇنىڭ ئېسىل، يۈكسەك تېمىنى
ئەمگەك بىلەن كۆككە تاقىغان،
شۇ ئان، شۇ دەمدە پۈتۈن دۇنياغا
داڭقى كېتىپ، شۆھرەت قازانغان.

① ماكسىم گوركىينىڭ.

www.uyghurkitap.com

ئۇنىڭ قوينىدا لەتىپ گەۋدىلىك
ئالتۇن – كۈمۈشلۈك ئالماس تاغلىرى،
ئەنە تىيانشان،
قاۋۇل ھىمالاي،
گۈل – چېچەك ئاتقان گۈزەل ئالتاي.
قاراقۇرۇم، يەنە كۆك داۋان پامىر
ئېتەكلىرىدە چىمەن باغلىرى،
ھەر تاغ ئۆزى بىر پۈتمەس خەزىنە،
ھەر خەزىنىدە مىليون خىل لەۋھە.
غەربتىن شەرققە —
دېڭىز قوينىغا
كۈمۈش سۇلىرى ئۆركەشلەپ ئاققان
ئەنە خۇاڭخې،
گۈزەل چاڭجىياڭ،
قىرغاقلىرىغا ئۈنچىلەر چاچقان.
كەڭ ۋادى بويلاپ
ئاقىدۇ ئۇلار،
تىنىك قىرغاقلار تاشىدۇ ئۇلار.
كىملەرگىدۇر نەپرەت،
كىملەرگىدۇر مۇھەببەت
ئۇچقۇنلىرىنى چاچىدۇ ئۇلار.
بىزنىڭ ۋەتەن شۇنداق ۋەتەنكى،
قوينىدا بەك كۆپ سىر يوشۇرۇنغان.
تارىخ گۇۋاھ، ماركوپولو[1] ھەم،

---

① ماركوپولو — مەشھۇر ئىتالىيە سەيياھى، ئۇ 12 – ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىلىرىدا جۇڭگوغا ساياھەتكە كەلگەن ۋە ئۆز ئەسىرىدە جۇڭگونى «جەننەت» دەپ تەرىپلىگەن.

تەخرسز ئاڭا قايىل بولغان،
شۇڭلاشقا ئۇ پۈتۈن جاھانغا
كۆرستىپ ئۇنى، قاتتىق ۋارقىراپ:
«ئۇ بىر جەننەت» دەپ جاكارلاپ قىلغان.
ئاجايىپ ئىختىرا مۆجىزىلىرى
شۇ زېمىندا بارلىققا كېلىپ،
ئىنسانىيەتكە تۆھپىلەر قوشقان.

2

لېكىن، بۇ گۈزەل ئۇلۇغ ۋەتەننىڭ
تاغدىن ئېغىر، غايەت مۇشەققەت،
نالە ـ پىغانلىق، قاراڭغۇ دەھشەت،
زەھەردىن ئاچچىق، قارا ئۆتمۈشى
قاقشىتىدۇ، دادلىتىدۇ،
يىغلىتىدۇ بىزنىڭ يۈرەكنى.
چۈنكى، ئۇنى جاپا تاغلىرى،
ھەسرەت داغلىرى،
كۈلپەت يۈكلىرى
بېسىپ كۆپ زامان،
يۈرەك ـ باغرىنى تىلغاپ قان قىلغان.
كونا تارىخ بويۇنتۇرۇقى
كېيىلىپ بوينىغا ئىككى مىڭ يىل،
قويمىدى ھەتتا
قىمىرلىتىشقا تىل.
قارا كۈنلەر،

ساتقۇن ئۇنلەر،
يىللار ئەمەس، كۆپ ئەسرلەرگىچە،
قانچە سۇلار ئېقىپ بولغۇچە
بۇ ۋەتەننى ئانىي تېپىپ،
ئەپسۇن بىلەن ئەللەي ئەتتى؛
سۈت ئورنىغا زەھەر بېرىپ
ئۇيدانغىنا ياۋاشلاتتى.
كۇڭفۇزىنىڭ «قۇددەس» نامىدىن،
بەگ ـ خاقانلار شاراب جامىدىن
زۇلۇم، ھاقارەت،
غەپلەت ۋە غۇربەت
ياغدۇرۇپ ئۇنىڭ بېشىغا،
گادايلىق، قاششاقلىق،
خورلۇق، نادانلىق
پاجىئەسىنى تىنماي ئوينايتتى.

ئاتلار قۇل، ياللانما باتراق،
ئوغۇلنىڭ ھالى ئۇندىن يامانراق.
ئانىلار زەئىپە، قىزلار ئاجىزە،
خانۇ بەگلەرگە ئەركسىز كەنىزە.
بىر ياقتا ئۆلۈم، خورلۇق، گادايلىق،
ئىشكىمۇ ئىشىك قول سۇنۇپ دوقراش،
بىرياقتا ئويۇن ـ كۈلكە، تاماشا،
ئەيش ـ ئىشرەتنىڭ خىلىنى تاللاش.
جاھاننىڭ بىر يېرى دوڭ، بىر يېرى ئوي،
بىر يېرىدە يىغا ـ زار، بىر يېرىدە توي.

3

ئۇنى ئاز دەپ، بىر زامان
تەتۈر چۆرگىلەپ دەۋران،
ئۆلگەننى تەپكەن قىلىپ،
زۇلۇمغا ئۆلۈم قوشۇپ،
بىر - بىرىنى قوغلىشىپ،
چىشلىرىنى بىلىشىپ
كەلدى مەغرىب - مەشرىقتىن
ئاچ بۆرىلەر، تۈلكىلەر،
يەڭ ئىچىدە خەنجىرى،
چىرايىدا كۈلكىلەر.

دېدى بىرى: «جۇڭگو، سەن تىنچ ئۇخلا،
مەن سېنى ئەللەي ئېتەي.
ئۇيقۇڭغا خەلەل بەرمەي
بۆشۈكۈڭنى تەۋرىتەي.
دېدى بىرى: «ئەللەي،
ئۇخلاۋەرگىن، تەۋرىتەي.
ئۇيقۇڭغا كىم خەلەل بەرسە
مەن بولىمەن قورۇقچىڭ ھەم ھامىيىڭ،
ھەم ئىگەڭ، ھەم چاكىرىڭ.
ئۇيقۇڭ كەلمىسە زادى،
مەن ساڭا دورا بېرەي.»

قاغا ـ قوزغۇنلارمۇ تەڭ
ھەر ياندىن قاقاقلاشتى،
شۇنداق قىلىپ بۇ ئارسلان
دورا بىلەن ياۋاشلاندى.
بۇ دورا ئىدى ئەپيۇن،
ئۇنى ئۇخلىتىشقا مەڭگۇ
ئوقۇلغان سىرلىق ئەپسۇن.
بۇ دورا قىلىپ تەسىر،
چىرايلار بولدى سامان.
قۇرۇپ سۆڭەكتە يىلىك
سورۇلۇپ كەتتى ۋە قان.
شۇنداق قىلىپ، ئەزەلدىن
باتۇر بولغان ئارسلان
ئەمدى بولۇپ قالدى ئۇ
شەرقتىكى بىر ئاغرىقچان.
كۆنلەر، ئايلار ۋە يىللار
شۇ خىلدا ئۆتتۆەردى.
بۆرە ـ تۈلكە، يىرتقۇچلار
ئارسلانغا ئولاشتى،
قىزغىنىشىپ، تالىشىپ،
خىرىس قىلىپ ھۇۋلاشتى.
مانا پەردە ئوچۇق،
تۈلكە، بۆرە، خور ـ خور ئىت،
ھەرقايسىسى ئۆز رولىدا،
ھەممىسى ئۆز كويىدا.

«قېنى قايسىمىز پالۋان،
قايسىمىز چاققان؟
كىمنىڭ چىشى ئۆتكۈر،
كىم ئۇستا قاسساپ؟
كىم بولمىغۇر،
كىم بۇ ئىشقا ناباپ؟»
ياڭرايدۇ شۇ گەپ ھەر نەپەس،
ھەممىسى بەك ئالدىراش،
ئىشقا چۈشۈشكە بەسمۇبەس.

ھەر كۆنلۈكى بىر خەۋەر —
بىر مەشئۇم خەۋەر تارقىلار.
قولدىن كېتىپتۇ شىياڭگاڭ،
ئاۋمېن بىلەن جۇجياڭمۇ؛
ئۇزۇن ئۆتمەي خېيلۇڭجياڭ،
خارىبىن بىلەن شېنياڭمۇ.
قايسى بۇلۇڭ، قايسى يەر،
قايسى تامانغا باقما،
ھەممىسى مۇڭغا چۆمگەن.
سىقىلدى جان،
بوغۇلدى جان،
زۇلۇم تىزگىنسىز،
ئەتراپ گۆرىستان.
شۇنداق، شۇنداق، ئېيتقاندەك

«دۇنيا ناھايىتى چىچەن، سۆزگە باي»①.
مەن سۆزگە گاداي،
بۇنى يارارلىق سۆزنى مەن نەدىن تاپاي؟

4

زۇلۇم، ھاقارەت، نومۇس پىچىقى
گۆشتىن ئۆتۈپ سۆڭەككە يەتتى،
سۆڭەككە.
سۆڭەكتىنمۇ ئۆتۈپ، يىلىككە يەتتى،
يىلىككە.
تۈگىدى تاقەت،
بىتتى سەۋر،
«تارىخمۇ تىلغا كىردى» —
ھەقنى سۆزلىدى،
ھەقنى ياقلىدى.
ئىيۇل تېگى ئاتقاندا②
چېلىندى تاڭ سىگنالى:

«قوزغال،
قۇللۇقنى خالىمىغانلار،

---

① ۋ.ۋ. ماياكوۋسكىينىڭ.
② 1937 ـ يىلى 7 ـ ئىيۇلدىن باشلاپ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ياپون تاجاۋۇزىغا قارشى ئازادلىق ئۇرۇشىغا ئاتلانغان. بۇ يەردە شۇ ۋەقە كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

گۆش ۋە قېنىمىز بىلەن
يېڭى ئىستىھكام قۇرايلى !
جۇڭخۇا مىللەتلىرى
ئەڭ خەۋپلىك ھالدا،
ھەر كىشىنىڭ غەزەپلىرى قايناپ تاشماقتا.
قوزغال !
قوزغال !
قوزغال !
ھەممە بىر نىيەتتە
دۈشمەن ئوقىغا قارشى ئالغا،
دۈشمەن ئوقىغا قارشى ئالغا !
ئالغا !
ئالغا باس !»

بۇ ئىدى ئويغىنىش، قوزغىلىش، قۇتۇلۇش سىگنالى،
بۇ ئىدى زۇلمەتكە،
زۇلۇم ۋە كۈلپەتكە
يېقىلغان كۈرەش مەشئىلى.
بۇ سىگنال بىلەن ئارسلان ئويغاندى،
بىر چۆچۈپ ئورنىدىن تۇردى،
قوزغالدى،
گاڭ ئىرادىلىك،
جەسۇر، مەرد پالۋان بولۇپ يېتىلدى.
گۇۋاھىم تارىخ،
شاھىتىم تارىخ !

چېلىش دەۋرىنىڭ گاڭ قانتىغا
باغلاپ يېڭى ئەسىر ئىقبالىنى،
كۈنلەرگە، مىنۇتلارغا
بېغىشلاپ چېلىش كۆيلىرىنى،
چوغ ئېقىملىق كۈرەش دەرياسىدا ئۈزۈپ
كېتىپ بارىمىز ئەمدى
يېڭى جۇڭگو گۈلىستانىغا.
قۇش ئۇچقاندا قانتى كۆيگەن
جاپالىق چۆللەرنى بويلاپ
يېڭى كۈچ، يېڭى ئاڭ بىلەن
يىللارنى ئاتلاپ،
تاشلىدۇق قەدەم باھار بوستانىغا.

5

كېلەر ۋە كەلمەكتە بىزگە
قويىنى گۈللەرگە،
بەختىيار كۈنلەرگە
لىق تولغان باھار،
يىللار، ئەسىرلەر سولماس باھار،
توزۇماس باھار،
ئۇ شۇنداق باھاركى،
شامال - بورىنى،
جۇدۇن - چاپقۇنى، تۇمانلىرى يوق،
ھايات ئەمدى ئۇندا
مەڭگۈ بولۇر توق.

ۋە لېكىن، كۆرەش ئالدىمىزدا تېخى،
تىكەنلىك چۆللەرنى باسىمىز يەنە.
ئۆتىمىز تېخى قاينام دەريالاردىن،
نى داۋانلاردىن ئاشىمىز يەنە.
ئاخىر يېتىمىز تىلەككە بىراق،
چۈنكى ئۈمىد — كۈچ،
ئىستىقبال پارلاق.
ئۇتۇق بىزگە خاس، يېڭىمىز چوقۇم،
يېڭى جۇڭگو گۈلىستانىغا
يېتىمىز چوقۇم!

1942 - يىلى نويابىر، ئۈرۈمچى

ئۇلۇغ ئانا ھەققىدە چۆچەك

ئاپتورى: ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر

مەسئۇل مۇھەررىرلىرى: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەزىز تۇردى

مەسئۇل كوررېكتورى: گۈلشەھەر نىغمەت

مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

رەسىملەرنى سىزغۇچى: پەرھات ئىبراھىم

نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

تېلېفون: 0991-2827472

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - نومۇر

پوچتا نومۇرى: 830001

باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى

ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى

فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32

باسما تاۋىقى: 7

نەشرى: 2010 - يىلى 10 - ئاي 1 - نەشرى

باسمىسى: 2010 - يىلى 10 - ئاي 1 - بېسىلىشى

تىراژى: 1 — 5000

كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 228 - 13349 - 9

باھاسى: 21.00 يۈەن

ئۇيغۇر كىتاب تورىبكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ
سۈرەتنى تارتقۇچى: ئابلىز غوجامنىياز

ئۇلۇغ ئانا ھەققىدە
چۆچەك

ISBN 978-7-228-13349-9
9 787228 133499 >
定价:21.00 元